

Specijalni izvještaj

**o stanju u ustanovama u kojima su smještena
djeca u sukobu sa zakonom**

Decembar 2021. godine, Banja Luka

Specijalni izvještaj o stanju u ustanovama u kojima su smještena djeca u sukobu sa zakonom

Decembar 2021. godine, Banja Luka

Autori Izvještaja

Ombudsmeni:

- prof. dr. Ljubinko Mitrović
- dr. Jasminka Džumhur
- Nives Jukić, dipl. iur.

Radna grupa:

- Vedrana Pavlović, pomoćnica Ombudsmena
- Aleksandra Marin Diklić, pomoćnica Ombudsmena
- Andrea Čaluk, stručna savjetnica
- Dejana Kozomara, stručna savjetnica
- Hari Hamzić, stručni savjetnik
- Alma Mehonić Kišić, stručna savjetnica

Tehnički uredio:

Dragan Perić, šef Odjela za informacione tehnologije

Stavovi i mišljenja iznesena u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost autora i ne odražavaju nužno mišljenja i stavove Vlade Švicarske i Švedske, kao ni UNICEF-a u BIH.

SADRŽAJ

I UVOD.....	5
II METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	7
III RELEVANTNO ZAKONODAVSTVO.....	8
IV ANALIZA TRENUTNOG STANJA U USTANOVAMA U KOJIMA SU SMJEŠTENA DJECA U SUKOBU SA ZAKONOM	11
4.1. Ustanove za izvršenje kazne maloljetničkog zatvora.....	11
4.2. Ustanova za izvršenje zavodske vaspitne mjere upućivanja u vaspitno-popravni dom .	27
4.3. Ustanova za izvršenje zavodske odgojne mjere upućivanja u odgojnu ustanovu	37
Javna ustanova Zavod za vaspitanje muške djece i omladine.....	37
4.4. Ustanove za izvršenje odgojne mjere upućivanja u odgojni centar.....	46
V ISKUSTVA I POSTUPANJA SUDOVA, CENTARA ZA SOCIJALNI ZA RAD, TUŽILAŠTAVA U OBLASTI ZAŠTITE PRAVA DJECE U SUKOBU SA ZAKONOM .	59
5.1. Sudovi.....	60
5.2. Centri za socijalni rad/službe socijalne zaštite	64
5.3. Tužilaštva	74
VI GENERALNE ZABRINUTOSTI OMBUDSMENA.....	78
VII PREPORUKE OMBUDSMENA BOSNE I HERCEGOVINE	80
ANEX I.....	82

I UVOD

Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine nezavisna je institucija, uspostavljena s ciljem promovisanja dobre uprave i vladavine prava, zaštite sloboda fizičkih i pravnih lica, kako je garantovano Ustavom Bosne i Hercegovine i međunarodnim sporazumima, a koji se nalaze u dodatku Ustava. Na osnovu nadležnosti utvrđenih Zakonom o ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Ombudsmeni razvijaju svoje strateške ciljeve, kako bi se ostvarila misija i vizija Ombudsmena Bosne i Hercegovine, a to su, između ostalog, što efikasnija zaštita i promovisanje ljudskih prava i saradnja s organima i institucijama Bosne i Hercegovine, kao i saradnja s nevladinim organizacijama i građanima. Ombudsmeni u svom radu posebnu pažnju posvećuju zaštiti prava djeteta kroz rad Odjeljenja za praćenje ostvarivanja prava djece koje djeluje od 2009. godine. Rad Odjeljenja za praćenje ostvarivanja prava djece prevashodno je u funkciji zaštite, ostvarenja i afirmacije prava i sloboda djece u skladu s datom UN Konvencijom o pravima djeteta. Posebna pažnja posvećena je uklanjanju prepreka za dosljednu primjenu kako ovog, tako i drugih međunarodnih akata ratifikovanih od strane Bosne i Hercegovine, te analizi ključnih uzroka nefunkcionisanja struktura vlasti kod donošenja odluka koje se tiču djece.

Ombudsmeni su, zahvaljujući podršci UNICEF-a u Bosni i Hercegovini, tokom 2016. godine i 2018. godine posjetili sve ustanove u kojima maloljetnici u sukobu sa zakonom izvršavaju krivične sankcije institucionalnog karaktera na području Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. Nakon obavljenih posjeta sačinjeni su „Analiza stanja u ustanovama u kojima su smješteni maloljetnici u sukobu sa zakonom u Bosni i Hercegovini“ i Izvještaj o realizaciji preporuka iz dokumenta pod nazivom „Analiza stanja u ustanovama u kojima su smješteni maloljetnici u sukobu sa zakonom u Bosni i Hercegovini“¹. Cilj sačinjavanja analize i izvještaja bio je da se, pored promovisanja prava maloljetnika u ustanovama u kojima se izvršavaju krivične sankcije institucionalnog karaktera, pokušaju sagledati rezultati tretmana koji se postižu trenutnim rješenjima u sistemu izvršenja maloljetničkih krivičnih sankcija u Bosni i Hercegovini, ukaže na primjere dobre prakse u radu s maloljetnicima u sukobu sa zakonom i utvrde faktori koji imaju negativan utjecaj na funkcionisanje ovog sistema. Polazeći od najboljeg interesa djece, Ombudsmeni su nastojali identifikovati glavne nedostatke i probleme u tadašnjoj strukturi institucionalnog tretmana maloljetnika koji izdržavaju sankcije i u tom pravcu ponuditi rješenja i preporuke nadležnim organima koje bi na suštinski i pragmatičan način doprinijele poboljšanju položaja maloljetnika u sukobu sa zakonom i pružili podršku za proces reforme njihovog institucionalnog tretmana.

Tokom 2021. godine nastavljena je saradnja Ombudsmena i UNICEF-a i izvršene su ponovo posjete svim ustanovama. Cilj zajedničke saradnje Ombudsmena i UNICEF-a je i dalje unapređenje prava djeteta koje je u sukobu sa zakonom. Ovim Izvještajem Ombudsmeni žele podsjetiti nadležne organe na sadržaj izdatih preporuka i istaći njihov značaj, jer preporuke Ombudsmena predstavljaju jasan pravac djelovanja nadležnih organa. Nastojanja su Ombudsmena da se u što značajnijoj mjeri implementiraju izdate preporuke, a to je i razlog zbog kojeg UNICEF u Bosni i Hercegovini i dalje pruža podršku Ombudsmenima.

¹ Svi dokumenti dostupni na web-stranici Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine www.ombudsmen.gov.ba

Zajednička saradnja je rezultirala izradom Specijalnog izvještaja o stanju u ustanovama u kojima su smještena djeca u sukobu sa zakonom, a ovaj put, pored izrade izvještaja, urađena je i sveobuhvatna metodologija za posjete ustanovama ovog tipa koja se može koristiti prilikom svih narednih posjeta i to ne samo od Ombudsmena, već i od drugih relevantnih faktora (poput *ad hoc* formiranih komisija ili nevladinih organizacija itd.).

Zaštita maloljetnika u sukobu sa zakonom od torture, neljudskog i ponižavajućeg tretmana je permanentan zadatak svih nadležnih organa i institucija, i ona podrazumijeva aktivnu ulogu ne samo preventivnih mehanizama, već i Ombudsmena, predstavnika zakonodavne vlasti, pravosuđa i organizacija civilnog društva. Upravo iz tog razloga, a rukovodeći se najboljim interesom djeteta, Ombudsmeni u zaštiti prava djece u sukobu sa zakonom ostvaruju kontinuitet od 2013. godine² i smatraju da su svojim aktivnostima doprinijeli pozitivnim promjenama u svim ustanovama u periodu od 2013. godine do 2021. godine. Međutim, istovremeno izražavaju zabrinutost, jer su zakoni o postupanju o zaštiti i postupanju s maloljetnicima u krivičnom postupku u entitetima u Bosni i Hercegovini³ u primjeni već nekoliko godina i nesporno je mnogo toga urađeno s ciljem unapređenja prava djeteta u ovoj oblasti, ali kako istovremeno ne mogu biti u potpunosti zadovoljni, i dalje insistiramo na dosljednoj i potpunoj primjeni zakona i zagovaramo promjene koje će doprinijeti unapređenju prava djece u sukobu sa zakonom.

Ustanove koje su obuhvaćene ovim izvještajem su Kazneno-popravni zavod Banja Luka, Kazneno-popravni zavod Orašje, KJU „Odgojni centar“ Tuzla, Kazneno-popravni zavod Sarajevo, Kazneno-popravni zavod Istočno Sarajevo, JU „Zavod za vaspitanje muške djece i omladine“ Sarajevo i KJU „Odgojni centar Kantona Sarajevo“⁴.

Ombudsmeni iskazuju zahvalnost rukovodiocima i osoblju ustanova obuhvaćenih posjetama koji su članovima radne grupe pružili sve potrebne informacije, nesmetan pristup svim prostorijama, evidencijama i omogućili razgovor s djecom.

² Izrađen Specijalni izvještaj Mladi i djeca u sukobu sa zakonom;

³ Zakoni objavljeni u Službenom glasniku Republike Srpske, br. 13/2010, 61/2013 i 68/2020 i Službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine, br. 7/2014 i 74/2020;

⁴ Pregled ustanova i datum posjeta prikazani u Aneksu I

II METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Specijalni izvještaj o stanju u ustanovama u kojima su smještena djeca u sukobu sa zakonom predstavlja ocjenu trenutnog stanja i istraživačkog je karaktera.

Ombudsmeni se u ovom Izvještaju pozivaju i na ranije ustanovljene zabrinutosti i uočene nedostatke, polazeći od ranijih iskustava i upućenih preporuka.

Izvještaj je sačinila radna grupa formirana u okviru Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine, koja je u periodu od 13.09. do 28.09.2021. godine posjetila sve ustanove. Sve posjete su bile najavljene, a o radu Ombudsmena i o posjetama obaviještena su nadležna resorna ministarstva⁵, koja vrše nadzor nad radom ustanova.

U odnosu na naše specijalne izvještaje iz 2013., 2016. i 2018. godine, kod izrade ovog Izvještaja radna grupa je u radu primijenila novu metodologiju, koja je podrazumijevala da se prije izvršenih posjeta, svim ustanovama dostave na odgovor upitnici, a s ciljem prikupljanja osnovnih podataka o samoj ustanovi i o djeci. Nakon što su ustanove u ostavljenom roku dostavile tražene podatke, izvršena je analiza dobijenih informacija, te su proslijeđeni upitnici svim nadležnim subjektima koji su uputili djecu u ustanovu, odnosno i tzv. vanjskim subjektima – sudovima, tužilaštvima i centrima za socijalni rad. U vezi s tim, ovaj Izvještaj sadrži sveobuhvatnu analizu dobijenih podataka iz upitnika koji su dostavljeni kako od strane ustanova, nadležnih centara za socijalni rad tako i od strane sudova i tužilaštava.

Tokom posjeta ustanovama, članovi radne grupe su se podijelili i razgovarali s djecom, administrativnim i stručnim osobljem, a izvršen je i uvid u relevantnu dokumentaciju koja se tiče maloljetnika i njihovog tretmana u ustanovi. Razgovori su obavljani i s rukovodiocima ustanova.

Prilikom razgovora u ustanovi korišteni su isti protokoli, odnosno vodiči za razgovor, koji će, poput istaknutih upitnika, biti sastavni dio sveobuhvatne metodologije. Važno je istaknuti da su Ombudsmeni ovom prilikom više pažnje posvetili tretmanu djece u sukobu sa zakonom, što nikako ne znači da je manje pažnje posvećeno prostornim resursima i problemima u organizaciji ustanova i kadrovskoj strukturi.

Nakon sagledavanja stanja u ustanovama, Ombudsmeni su na kraju ovog Izvještaja uputili preporuke, s napomenom da su neke od preporuka iz ranijih izvještaja ponovljene i ponovo upućene nadležnim, jer je ustanovljeno da nisu realizovane, a da itekako postoji potreba za njihovom implementacijom kako bi se unaprijedila prava djece u sukobu sa zakonom. Prije finaliziranja konačnog izvještaja, a na osnovu ranije postignutih dogovora, radna verzija izvještaja dostavljena je svim ustanovama na komentar⁶.

⁵ Federalno ministarstvo pravde, Ministarstvo pravde Republike Srpske, Ministarstvo pravosuđa i uprave Tuzlanskog kantona i Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo;

⁶ U ostavljenom roku Maloljetnički zatvor Istočno Sarajevo i KJU „Odgojni centar Kantona Sarajevo“ dostavili su primjedbe i komentare na tekst Specijalnog izvještaja o stanju u ustanovama u kojima su smještena djeca u sukobu sa zakonom (primjedbe i sugestije KJU „Odgojni centar Kantona Sarajevo“ su u potpunosti uvažene, jer se radilo o tehničkim ispravkama u tekstu, dok su komentari Maloljetničkog zatvora doslovno citirani u tekstu Specijalnog izvještaja); Takođe, Ombudsmeni su zaprimili akt Kazneno-popravnog zavoda Banjaluka broj 08/1.022/244-2888/21-3 od 01.12.2021. godine, sa napomenom da je akt zaprimljen običnom, a ne preporučenom poštom, i to

III RELEVANTNO ZAKONODAVSTVO

Konvencijom o pravima djeteta, Bosna i Hercegovina⁷ je preuzela obavezu zaštite jednakih i neotuđivih, osnovnih prava svakog djeteta, njegovog dostojanstva, razvoj osobnosti i sredine u kojoj će dijete odrastati, te osiguranja zaštite djece u oblasti maloljetničkog pravosuđa.

Države članice su ovom Konvencijom obavezane na preduzimanje mjera kako nijedno dijete ne bi bilo podvrgnuto mučenju ili drugom okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kazni⁸. Hapšenje, pritvaranje ili zatvaranje djeteta, shodno odredbama Konvencije obavljat će se u skladu sa zakonom, kao krajnja mjera i na najkraće moguće vrijeme⁹. Konvencija propisuje obavezu da se prema svakom djetetu kojem je oduzeta sloboda postupa ljudski, s poštovanjem urođenog dostojanstva i na način koji uvažava potrebe njegovog uzrasta¹⁰. Također, propisuje da će svako dijete kojem je oduzeta sloboda biti odvojeno od odraslih, osim kada to nije u njegovom interesu, te će mu, osim u izuzetnim okolnostima, biti osigurano održavanje kontakata s porodicom dopisivanjem i posjetama¹¹.

Međunarodni okvir u oblasti maloljetničkog pravosuđa također uključuje i međunarodne standarde na koje su se Ombudsmeni Bosne i Hercegovine posebno osvrnuli u izvještaju „Analiza stanja u ustanovama u kojima su smješteni maloljetnici u sukobu sa zakonom u Bosni i Hercegovini” iz 2016. godine: Standardna minimalna pravila UN-a za postupanje sa zatvorenicima, *tzv. Mendelina pravila*¹², Procedure za efikasnu implementaciju ovih Standarda¹³, Osnovni principi tretmana zatvorenika¹⁴, Pravila UN-a za zaštitu maloljetnih osoba lišenih slobode, *tzv. Holandska pravila*¹⁵, Standardna minimalna pravila UN-a za maloljetničko pravosuđe iz 1985. godine, *tzv. Pekinška pravila*¹⁶, Pravila UN-a za postupanje sa ženama zatvorenicama i primjenu alternativnih mjera prema ženama prijestupnicama, *tzv. Bangkoška pravila*¹⁷, Standardna minimalna pravila UN-a za mjere alternativne institucionalnom tretmanu, *tzv. Tokijska pravila*¹⁸, Smjernice UN-a za prevenciju maloljetničke delinkvencije, *tzv. Rijadske smjernice*¹⁹, Pravila UN-a za zaštitu maloljetnika lišenih slobode, *tzv. Havanska ili JDL*

dana 06.12.2021. godine, nakon isteka ostavljenog roka. Međutim, uvažavajući dobru saradnju ove ustanove sa Ombudsmenima, u tekstu Specijalnog izvještaja navedeni akt će biti doslovno citiran.

⁷ Konvencija je usvojena od strane Generalne skupštine UN-a dana 20.11.1989. godine, a stupila je na snagu 02.09.1990. godine. Zakon o ratifikaciji Konvencije o pravima djeteta, Skupština SFRJ, Međunarodni ugovori 15/90. Bosna i Hercegovina je članica Konvencije po osnovu sukcesije od 01.09.1993. godine.

⁸ Član 37. stav (a) Konvencije o pravima djeteta;

⁹ Član 37. stav (b) Konvencije;

¹⁰ Član 37. stav (c);

¹¹ Ibid.

¹² Usvojena 1955. godine od strane UN –a;

¹³ Rezolucija Ekonomsko-socijalnog vijeća UN-a, broj1984/47, ANNEX;

¹⁴ Osnovni principi za postupanje prema zatvorenicima, usvojeni i proglašeni Rezolucijom Generalne skupštine UN-a, broj 45/111 od 14.12.1990. godine;

¹⁵ Usvojena 1990. godine od strane UN-a;

¹⁶ Usvojena 1985. godine od strane UN-a;

¹⁷ Usvojena 22.07.2010. godine od strane UN-a, Rezolucijom broj 2010/16;

¹⁸ Usvojena 1990. godine od strane UN-a;

¹⁹ Usvojene 1990. godine od strane Generalne skupštine UN-a, Rezolucijom broj 45/112 od 14.12.1990. godine;

*pravila*²⁰, Evropska pravila o društvenim sankcijama i mjerama za sprovođenje maloljetničkog krivičnog pravosuđa, tzv. *Bečka pravila*²¹.

Zakoni koji predstavljaju osnovu za izradu Specijalnog izvještaja o stanju u ustanovama u kojima su smještena djeca u sukobu sa zakonom su: Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku usvojen u Republici Srpskoj tokom 2010. godine²², zatim u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine, usvojen u novembru 2011. godine²³, te u konačnici u Federaciji Bosne i Hercegovine, usvojen 2014. godine²⁴.

Kada je u pitanju oblast postupanja prema maloljetnicima u sukobu sa zakonom, pored navedenih zakona kao primarnog izvora, u krivičnim postupcima primjenjuju se i drugi opšti principi i instituti krivičnog prava (materijalnog, procesnog i izvršnog), ukoliko nisu u suprotnosti sa zakonima o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku.

Na nivou Bosne i Hercegovine krivičnopravni status maloljetnika u sukobu sa zakonom regulisan je Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine²⁵. Nadalje, u vezi s uređenjem krivičnopravnog statusa maloljetnika u Federaciji Bosne i Hercegovine normativnu osnovu čine i Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine²⁶, Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine²⁷, Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Federacije Bosne i Hercegovine²⁸, Uredba o primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima²⁹, Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti maloljetnika koji se nalaze na izvršenju zavodskih odgojnih mjera ili izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora³⁰ i Pravilnik o primjeni odgojnih mjera posebnih obaveza prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela³¹.

U Republici Srpskoj, u postupcima prema maloljetnicima primjenjuju se i Krivični zakonik Republike Srpske³², Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske³³, Zakon o izvršenju krivičnih i prekršajnih sankcija Republike Srpske³⁴, Pravilnik o primjeni vaspitnih mjera posebnih obaveza prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela³⁵, Pravilnik o primjeni vaspitnih preporuka prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela³⁶, Pravilnik o disciplinskoj

²⁰ Usvojena 1990. godine od strane Generalne skupštine UN- a, Rezolucijom broj 45/113 od 14.12.1990. godine;

²¹ Bečke smjernice usvojene su Rezolucijom Ekonomsko-socijalnog vijeća UN-a, broj 1997/30 od 21.07.1997. godine;

²² „Službeni glasnik RS“, br. 13/10, 61/13 i 68/20;

²³ „Službeni glasnik BD“, broj 44/11;

²⁴ „Službene novine FBiH“, br. 07/14 i 74/20

²⁵ „Službeni glasnik BiH“, br. 03/03, 32/03 - ispravka 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18 i 46/21 od 27.7.2021. – Odluka Visokog predstavnika u BiH;

²⁶ "Službene novine Federacije BiH", br. 36/03, 21/04 - ispravka 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16 i 75/17;

²⁷ „Službene novine FBiH“, br. 35/03, 56/03 – ispravka, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 09/09, 12/10, 08/13, 59/14 i 74/20;

²⁸ „Službene novine Federacije BiH“, broj 44/98, 42/99 i 12/09, 42/11;

²⁹ „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj 11/15;

³⁰ „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj 10/15;

³¹ „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj 10/15;

³² „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 64/17, 104/18, 15/21 i 89/21;

³³ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 53/12, 91/17, 66/18 i 15/21;

³⁴ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 63/158;

³⁵ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 101/10;

³⁶ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 101/10, 52/15;

odgovornosti maloljetnika koji se nalaze na izvršenju zavodskih vaspitnih mjera i izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora³⁷, Pravilnik o organizaciji rada i načinu života maloljetnih i mlađih punoljetnih lica koja se nalaze na izvršenju kazne maloljetničkog zatvora³⁸, Pravilnik o kazenoj evidenciji³⁹, Uputstvo o načinu vođenja evidencije o izrečenim vaspitnim mjerama⁴⁰, Uredba o primjeni vaspitnih preporuka prema maloljetnicima⁴¹ i Program edukacije o sticanju posebnih znanja i kontinuiranom stručnom osposobljavanju i usavršavanju lica koja rade na poslovima prestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece i maloljetnika.⁴²

U Brčko distriktu Bosne i Hercegovine primjenjuju se Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine⁴³, Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine⁴⁴ i Zakon o izvršenju krivičnih i prekršajnih sankcija, pritvora i drugih mjera u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine⁴⁵.

³⁷ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 101/10;

³⁸ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 52/15;

³⁹ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 6/15;

⁴⁰ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 66/12;

⁴¹ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 10/10;

⁴² „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 101/10;

⁴³ „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH”, br. 33/13 - prečišćen tekst, 47/14 - ispravka 26/16, 13/17 i 50/18;

⁴⁴ „Službeni glasnik BD”, br. 34/13, 27/14, 03/19 i 16/20;

⁴⁵ „Službeni glsnik BD“, 31/11;

IV ANALIZA TRENUTNOG STANJA U USTANOVAMA U KOJIMA SU SMJEŠTENA DJECA U SUKOBU SA ZAKONOM

4.1. Ustanove za izvršenje kazne maloljetničkog zatvora

Maloljetnički zatvor Istočno Sarajevo

Maloljetnički zatvor Istočno Sarajevo jedina je ustanova za izvršenje kazne maloljetničkog zatvora osoba muškog spola u Republici Srpskoj. S radom je započeo u septembru 2008. godine, u sastavu Kazneno-popravnog zavoda Istočno Sarajevo, ali u potpuno fizički odvojenom objektu, osposobljenom za tu namjenu. Prema dobivenim podacima⁴⁶, organizacionu strukturu ustanove čini pet službi: služba obezbjeđenja, služba tretmana, privredno-instruktorska služba, zdravstvena služba kao i služba za pravne, finansijske i opšte poslove. Trenutni profil stručnog osoblja u ustanovi čini: šef Odjeljenja maloljetničkog zatvora Istočno Sarajevo, šefica tretmana, dva vaspitača, pedagog, psiholog, socijalni radnik i diplomirani pravnik.

Ombudsmeni konstatuju da ranije upućena preporuka, da se u radu s maloljetnicima obezbijedi prijem socijalnog pedagoga, nije realizovana.

U trenutku sačinjavanja informacije, na izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora nalazila su se dva maloljetnika. Po pitanju strukture korisnika po krivičnim djelima u pitanju su krivična djela: razbojništvo, teška tjelesna povreda i obljuba nad djetetom mlađim od petnaest godina. Za vrijeme posjete⁴⁷, jedan maloljetnik se nalazio na izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora u Maloljetničkom zatvoru, dok je drugi bio u prostorijama Kazneno-popravnog zavoda Istočno Sarajevo⁴⁸. Ova ustanova, prema njihovim navodima, ima podršku Ministarstva pravde Republike Srpske i imaju dobru saradnju s lokalnim nevladinim organizacijama. Ustanova učestvuje u projektima, koji su u interesu maloljetnika za kvalitetniju reintegraciju nakon izdržane kazne zatvora, a njena uloga se sastoji u koordinaciji i motivaciji maloljetnika. Stručni radnici su na raspolaganju maloljetnicima svaki radni dan u trajanju od 8 sati, nakon čega maloljetnici ostaju sa službom obezbjeđenja.

Ranija preporuka Ombudsmena, da se u radu s maloljetnicima obezbijedi 24-satno prisustvo stalno zaposlenog stručnog osoblja ustanove tokom svih sedam dana u sedmici, nije realizovana.

Zaposleni ustanove smatraju da je smještaj na zadovoljavajućem nivou. Nakon pregleda prostorija i uslova u kojima borave maloljetnici, Ombudsmeni konstatuju da bi smještajem većeg broja maloljetnika bila dovedena u pitanje efikasnost njihovog tretmana. Održavanje higijene prostorija koje koriste maloljetnici i službena lica održavaju maloljetnici, uz saradnju i nadzor službenika zavoda. Maloljetnici dobijaju hranu iz organizacione jedinice KPZ-a, koju ocjenjuju kao izuzetno kvalitetnu i prilagođenu potrebama maloljetnika.

⁴⁶ Podaci dobijeni na osnovu upitnika koji je ispunjen na dan 11.08.2021.godine;

⁴⁷ Dana 22.09.2021. godine;

⁴⁸ Na zahtjev maloljetnika, obavljen je razgovor u prostorijama KPZ Istočno Sarajevo;

Prema podacima dostavljenim iz upitnika, maloljetnici se po prijemu u ustanovu obavještavaju o njihovim pravima i obavezama, te im je osigurana kopija Pravilnika o kućnom redu. Tokom boravka u ustanovi imaju pravo na posjete roditelja i drugih srodnika najmanje jednom sedmično i dva puta mjesečno od strane drugih osoba, kao i mogućnost neograničenog svakodnevnog telefoniranja. Obezbijeden im je pristup biblioteci, televiziji, radiju i internetu, uz nadzor vaspitača. Također, imaju pravo na godišnji odmor i neograničen prijem paketa. Sudije i tužioci za maloljetnike ne obilaze maloljetnike koji su smješteni u ustanovi, bez obzira na zakonsku obavezu⁴⁹.

Medicinski pregled maloljetnika obavlja se u roku od 24 sata od prijema maloljetnika u ustanovu, a jednom godišnje maloljetnici imaju sistematski pregled u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi, a dobijeni nalaz se dostavlja tužiocu za maloljetnike, sudiji za maloljetnike i centru za socijalni rad prema mjestu prebivališta maloljetnika. Dva puta godišnje sastavlja se izvještaj o psihičkom stanju maloljetnika i dostavlja se tužiocu za maloljetnike, sudiji za maloljetnike, centru za socijalni rad i roditeljima maloljetnika⁵⁰. Maloljetnicima je u potpunosti osigurana primarna zdravstvena zaštita, po potrebi i specijalistički pregledi, kao i programi liječenja od ovisnosti. Maloljetnici imaju obezbijeden prostor za skladištenje ličnih stvari.

Prema navodima iz upitnika, pandemija izazvana koronavirusom nije utjecala na ostvarivanje prava maloljetnika, te su maloljetnicima bile omogućene posjete i druge aktivnosti. Ustanova je raspolagala s dovoljno sredstava (maski, rukavica, sredstava za dezinfekciju i sl.) za zaštitu zdravlja maloljetnika i službenog osoblja.

Maloljetnici imaju pravo na prigovor⁵¹, ali u prethodne dvije godine nije bilo prigovora.

⁴⁹ Sudija i tužilac najmanje dva puta u toku godine obilaze maloljetnika smještenog u ustanovi za izvršenje zavodskih mjera, gdje u neposrednom kontaktu s maloljetnikom i stručnim licima koja se staraju o izvršenju mjere, kao i uvidom u odgovarajuću dokumentaciju, utvrđuju zakonitost i pravilnost postupanja i cijene uspjeh postignut u vaspitanju i pravilnom razvoju ličnosti maloljetnika. O uočenim propustima i drugim zapažanjima, lica iz stava (1) ovog člana dužna su da, bez odlaganja obavijeste Ministarstvo, kao i ustanovu u kojoj se vaspitna mjera izvršava. Po obavještavanju sudije, odnosno tužioca, Ministarstvo, kao i uprava ustanove u kojoj se vaspitna mjera izvršava, dužni su da, bez odlaganja, izvrše odgovarajuće provjere i preduzmu mjere za otklanjanje nezakonitosti i nepravilnosti i o tome obavijeste sudiju i tužioca – članovi 158. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u Republici Srpskoj i 159. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u Federaciji Bosne i Hercegovine.

⁵⁰ Član 128. Zdravlje maloljetnika

Član 127. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske i član 128. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine: „Briga o zdravlju maloljetnika prema kojem se izvršava zavodska odgojna mjera ili kazna maloljetničkog zatvora obezbjeđuje se u skladu s prihvaćenim medicinskim standardima koji se primjenjuju prema maloljetnicima u široj zajednici. Maloljetnici prema kojima se izvršava zavodska odgojna mjera ili kazna maloljetničkog zatvora podvrgavaju se najmanje jednom godišnje sistematskom pregledu od odgovarajuće zdravstvene ustanove. Izvještaj o zdravstvenom stanju maloljetnika dostavlja se sudiji i tužiocu, roditelju, odnosno staratelju ili usvojitelju maloljetnika, kao i organu starateljstva.“

(3) Posebna pažnja se posvećuje potrebama trudnih maloljetnica i majki s bebama, narkomana, alkoholičara i maloljetnika s posebnim potrebama.

(4) Najmanje dva puta godišnje sastavlja se izvještaj o psihičkom stanju maloljetnika i dostavlja sudiji koji vrši nadzor, odnosno ima uvid nad izvršenjem krivične sankcije iz stava (1) ovog člana, tužiocu, roditeljima, odnosno njegovom staratelju ili usvojitelju, kao i organu starateljstva.

⁵¹ Član 132. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske i član 133. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine: „Maloljetnik koji smatra da je lišen određenih prava ili da su mu ona povrijeđena, kao i da su učinjene druge

Razgovor s djecom

Za vrijeme posjete⁵², prilikom razgovora s upravom, informisani smo da su na izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora dva punoljetna zatvorenika. Međutim, prilikom obilaska prostorija u kojima su smješteni maloljetnici, zatečen je jedan zatvorenik koji ima 22 godine starosti, dok je drugi premješten iz Maloljetničkog zatvora Istočno Sarajevo u prostorije Kazneno-popravnog zavoda Istočno Sarajevo⁵³. Kako navodi u razgovoru, zna u kakvoj ustanovi se nalazi i iz kojeg razloga, upoznat je sa svojim pravima i obavezama u ustanovi i iz razgovora s maloljetnikom zaključeno je da ima pozitivan stav o odnosu ovlaštenih službenih lica, te predstavnika službe tretmana i obezbjeđenja.

U krugu ustanove na raspolaganju mu je sportski teren, ali je sam, pa teren i ne koristi. Na raspolaganju ima knjiga iz biblioteke, računar na kojem ima mogućnost da gleda filmove. Ima mogućnost da preuzme dnevnu štampu, ali tu uslugu ne koristi. Objekat u kojem su smješteni maloljetnici okružen je zelenim površinama, uredno pokošenim, a kako u razgovoru ističe, vrlo rado kosi i uređuje krug objekta. Nije imao primjedbi u vezi s ishranom, a istakao je da je konsultovan u vezi s načinom ishrane. Maloljetnik je u razgovoru, na poseban upit, izjavio da ga je po prijemu dočekalo osoblje iz službe obezbjeđenja, s obzirom što da je došao nakon 16 sati⁵⁴. Završio je srednju školu, ali kako nije bio dobar učenik, sa stručnim osobljem uči čitati. Ombudsmeni zaključuju iz razgovora s maloljetnikom da nema tačno određeno vrijeme koje bi se odnosilo isključivo na rad sa stručnim osobljem, nego da se tretman odvija u periodu do ručka, jednom do dva puta sedmično. Omogućen mu je telefonski kontakt s porodicom s govornice koja je smještena u unutrašnjem dijelu objekta. U vezi s ostvarivanjem prava na zdravstvenu zaštitu, navodi da ne koristi usluge primarne zdravstvene zaštite, jer je zdrav, ali je pregledan po dolasku u ustanovu. Nije imao pritužbi na obezbjeđivanje sredstava za higijenu, garderobu i obuču, odnosno sve je donio sa sobom, ali ukoliko nešto nema, uvijek ima mogućnost da traženo dobije u ustanovi.

Razgovor s administrativno-tehničkim osobljem

Prilikom posjete obavljen je razgovor sa zaposlenima⁵⁵ koji su istakli da u Službi obezbjeđenja rade

nezakonitosti ili nepravilnosti u toku izvršenja zavodske vaspitne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora, ima pravo prigovora rukovodiocu ustanove u kojoj se ta krivična sankcija izvršava. Povodom prigovora maloljetnika, rukovodilac ustanove u kojoj se vaspitna mjera, odnosno kazna maloljetničkog zatvora izvršava, donosi u roku od tri dana obrazloženo rješenje kojim se prigovor odbija kao neosnovan ili se utvrđuje njegova potpuna ili djelimična osnovanost, u kom slučaju se hitno preduzimaju odgovarajuće mjere za otklanjanje učinjenih povreda ili lišavanje prava maloljetnika, odnosno drugih nezakonitosti ili nepravilnosti. Rješenje mora sadržati pouku o pravnom lijeku. Protiv rješenja rukovodioca ustanove o prigovoru maloljetnik može, u roku od osam dana od prijema rješenja, podnijeti žalbu sudiji suda koji vrši nadzor nad izvršenjem vaspitne mjere, odnosno koji je izrekao kaznu maloljetničkog zatvora.“

⁵² Dana 22.09.2021. godine;

⁵³ Na zahtjev maloljetnika, obavljen je razgovor u prostorijama KPZ Istočno Sarajevo;

⁵⁴ Iz ustanove su negirali ovu činjenicu i navode da je maloljetnik na izdržavanje kazne primljen u prisustvu rukovodioca odjeljenja (dipl. pravnik) i rukovodioca prijemno-otpusnog odjeljenja (dipl. pedagog), pored pripadnika službe obezbjeđenja;

⁵⁵ Komandiro m vanjskog i unutrašnjeg obezbjeđenja Aškraba Ognjenom, Radmilo Kovač policajac i Jelenko Motika, pravnik

certifikovani policajci, koji imaju više od deset godina radnog iskustva. Kadrovski su dobro organizovani, pripadnici službe obezbjeđenja uredno pohađaju seminare u okviru Ministarstva pravde i drugih institucija i imaju adekvatne edukacije za zaštitu prava maloljetnika. Međuljudski odnosi su dobri. Služba obezbjeđenja i tretmana je popunjena, a ustanova funkcioniše unutar budžetskog okvira. Po usvojenoj sistematizaciji, radna mjesta nisu u potpunosti popunjena, ali to ne ometa redovan proces rada. Sama ustanova je specifična, jer obuhvata više ustanova koje se nalaze u krugu jedne. Služba obezbjeđenja radi u smjenama tako da od 16.00 do 07.00 sati ujutro maloljetnici ostaju sami s pripadnikom ove službe.

U vrijeme pandemije COVID-19, ustanova je raspolagala s dovoljno higijenskih i sredstava za dezinfekciju, određeni dio obezbijedio je Kazneno-popravni zavod Istočno Sarajevo, a određena količina je obezbijedena i od strane nadležnog ministarstva. Smatraju da su uslovi za boravak djece u ovoj ustanovi dobri, jer imaju veliko dvorište i borave na svježem zraku. Maloljetnicima je obezbijedena odlična ishrana jer njihova privredna jedinica proizvodi veliki broj domaćih proizvoda (meso - junetina, svinjetina), te je hrana na zavidnom nivou, a po potrebi obezbjeđuje se dijetetska, posna ili hrana za dijabetičare. Prednosti rada u ovoj ustanovi su dobri međuljudski odnosi i način funkcionisanja ovih odnosa na svim nivoima, redovna plata, stabilna primanja što omogućava i ostvarivanje nekih drugih prava npr. kupovina na rate, uzimanje kredita. Postojanje privredne jedinice koja, u skladu sa Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija, vrši plaćanje prema drugim subjektima, omogućava im da mogu uložiti sredstva od privredne jedinice što i rade npr. kupovina higijenskih paketa, veša, garderobe za žene.

Nedostatak rada u ustanovi je stara oprema za nadzor i smatraju da je potrebno obnoviti ovu opremu.

Razgovor sa stručnim osobljem

Prilikom posjete osoblja Institucije ombudsmena obavljen je razgovor s članovima stručnog tima u sastavu: pomoćnik direktora za tretman, pedagog-psiholog, socijalni radnik, psiholog i pedagog.

U ustanovi su zaposlena dva psihologa, socijalni radnik, pedagog i unutar Službe nalaze se još dva pedagoga, od kojih je jedan šef-rukovodilac otpusnog odjeljenja i koji je direktno uključen u rad maloljetničkog zatvora. Nemaju odvojeno odjeljenje koje bi se bavilo prijemom i otpustom maloljetnika, odnosno imaju odjeljenje koje se bavi prijemom i otpustom zatvorenika prilikom izdržavanja kazne. Dakle, zaposlen je šef Otpusnog odjeljenja i stručni tim koji je zadužen i za Odjeljenje ženskog zatvora, za Maloljetnički zatvor i zatvor koji je namijenjen za izdržavanje kazne muških punoljetnih lica. Smatraju da se svaki od stručnih radnika, u okviru svoje službe maksimalno uključuje, te su nerijetke situacije kad obavljaju aktivnosti koje prelaze domene propisane opisom radnog mjesta, kroz postpenalni prihvat, na način da korisnicima pomognu u ostvarivanju njihovih prava. Smatraju da su profesionalno spremni da odgovore radnim zadacima koji se traže, te smatraju da u radu s maloljetnicima nije dovoljno imati određene kvalifikacije, već i subjektivni osjećaj za njihove probleme (opismenjavanje, suočavanje s nekim traumama, tretmanske aktivnosti). Imaju zaključene ugovore sa školama, ali u momentu posjete nisu imali maloljetnika koji ide u školu. Školovanje se vrši u skladu sa Zakonom o obrazovanju odraslih, na način da se provjerava koju stručnu spremu posjeduje lice koje se nalazi na

izdržavanju kazne, a onda ustanova aplicira prema školi koja je zakonski obavezna da vrši obrazovanje odraslih (npr. škola „28. juni“, a nekada to bude neka druga područna škola). Nakon toga, ustanova organizuje nastavu na način da profesori/nastavnici dolaze u ustanovu, gdje se vrši edukacija i stječe osnovno ili srednje obrazovanje. Praktični dio nastave vrši se u okviru ustanove, u okviru zavodske radionice, restorana, vešeraja, a u zavisnosti od potrebe korisnika. Sklopljeni su ugovori za pohađanje jezičkih kurseva, njemački jezik, engleski jezik, osnovni kurs informatike. Svaki rad u ustanovi je pod nadzorom instruktora, bez obzira da li se radi o punoljetnom licu ili maloljetniku, a instruktori moraju imati položen instruktorski ispit pri Ministarstvu pravde. Pri završetku kurseva dodjeljuju se certifikati gdje se ne navodi da je kurs završen u sklopu ustanove, već kao da su redovno pohađali.

Na pitanje da li je u međuvremenu došlo do upošljavanja specijalnog pedagoga, a što je bila i preporuka u prethodnom Izvještaju iz 2018. godine⁵⁶ navode da, s obzirom na mali broj maloljetnika (nisu imali maloljetnika do prije dva mjeseca) koji izdržavaju kaznu i ukupno funkcionisanje ustanove, nije bilo potrebe za specijalnim pedagogom.

Kao problem ustanove navodi se razućenost prostora samog zatvora. U vezi s uslovima smještaja, stručno osoblje ih smatra zadovoljavajućim, smatrajući ih boljim od uslova iz kojih maloljetnici dolaze. Međutim, prilikom posjete, Ombudsmeni Bosne i Hercegovine su konstatovali da je grijanje u izuzetno lošem stanju, s obzirom da se prostorije griju na TA peći, koje nisu dovoljne da adekvatno zagriju prostorije.

Maloljetnici većinu vremena provode vani na otvorenom, u dvorištu, ali ističu problem grupnog rada, jer je mali broj maloljetnika i nije moguće organizovati grupne sportske aktivnosti. U radu s maloljetnikom trude se pronaći rješenja u okviru postpenalnog prihvata na drugoj adresi, pokušava im se naći zaposlenje, obezbijediti egzistencija i smanjiti negativni utjecaj porodice, ukoliko je to slučaj. Na pitanje da li se potrebe korisnika otkrivaju u skladu s razgovorom korisnika ili ima forma upitnika, psiholog navodi da postoji upitnik sa 7-9 kriminogenih potreba, međutim, smatra da je najbolji način da se korisnik upita (npr. ako maloljetnik ima 2 razreda osnovne škole postavi se pitanje da li smatra da je obrazovanje potrebno i da li bi život bio lakši da je imao potrebnu edukaciju). Najčešći tretmani kod maloljetnika, prema riječima psihologa, su bili tretmani kontrola i regulacija emocija, zatim promjena socijalnih stavova, promjena antisocijalnih stavova, program ovisnika - psihoedukacija o psihoaktivnim supstancama.

Uvidom u personalni dosje maloljetnika, uočeno je sadrži Plan izdržavanja kazne s podacima: aktivnosti - radno angažovanje, rok, porodični odnosi, sportske aktivnosti, kulturno-prosvjetni sadržaj, individualni rad, napomena ko realizuje aktivnosti, grupni rad u odjeljenju tako da u početnoj fazi izdržavanja kazne ova aktivnost neće biti realizovana, program socijalnih vještina, a plan potpisuje zatvorenik i vaspitač. U dosjeu se nalazi dokument - Potreba rizika i potreba zatvorenika – obrazac koji se radi za svakog zatvorenika prilikom dolaska na izdržavanje kazne i on podrazumijeva procjenu rizika od povratništva, da li je već ranije počinio krivično djelo, procjena potreba u smislu ko su mu drugovi, ko mu je porodica, sve što se tiče njegove ličnosti, na osnovu čega se zatvorenik svrstava u kategoriju (niska, srednja i visoka). Osim toga, dosje

⁵⁶ Ombudsmeni Bosne i Hercegovine preporučili su da se preduzmu neophodni koraci da se obezbijedi prijem specijalnog pedagoga u radu s maloljetnicima;

sadrži i Prijedlog Službe tretmana o programu postupanja (sveobuhvatan), te procjenu stepena postpenalne pomoći.

Stručno osoblje je prilikom posjete govorilo i o tretmanskome radu s maloljetnicima. Navode da sve aktivnosti počinju nakon prijemnog odjeljenja, gdje svi članovi stručnog osoblja obavljaju razgovor s korisnikom i individualno prikupljaju podatke o maloljetniku. Naglašavaju da oni i prije prijema maloljetnika zaprimaju uputni akt, te se oni kroz dokumentaciju upoznaju o slučaju.

Tretman se zasniva na obrascu za procjenu kriminogenih potreba i rizika koji predstavlja kriminalna historija, kojim se utvrđuje šta je maloljetnika dovelo u ustanovu (stanje socijalne potrebe, nedostatak obrazovanja, porodične prilike, ovisnost), koje su dinamičke i krimogene potrebe, na što se može utjecati. Individualni planovi su se ranije sačinjavali bez uključivanja maloljetnika, ali se ubrzo uvidjelo da se aktivnosti ne mogu realizovati ukoliko obje strane nisu saglasne, te da se sada svi planovi tretmana sačinjavaju na način da se s maloljetnikom dogovara i on potpisuje zajedno s članovima stručnog tima. Maloljetnik je uključen u kreiranje individualnih planova i jedan primjerak mu se uručuje, dok su roditelji upoznati s aktivnostima. Posebno ističu da se prati realizacija individualnih planova, te da se promjene ne mogu očekivati u prvim mjesecima, posebno kada se radi o korisniku koji će u ustanovi provesti nekoliko godina. Realizacija se prati svakih 3-6 mjeseci (u nekim slučajevima npr. smrtni slučaj - individualni plan se odmah revidira u kriznim situacijama). Navode da psiholozi koriste kognitivno - bihevioralne tehnike i programi koje imaju se najviše na njima baziraju. Na pitanje koji oblici individualne stručne podrške su dostupni za korisnike, na koji način se provode i u kojim vremenskim intervalima, navode da se isti obavljaju svakodnevno, te da se radi o individualnim direktivnim, nedirektivnim, suportivnim. Također, stručno osoblje ističe da postoje programi nenasilne komunikacije, asertivnih treninga, tretman osposobljavanja za samostalni život, program usmjeren na postpenalnu zaštitu.

Rad u ustanovi organizovan je na način da radnim danom, radnici tretmana rade osam sati dnevno, i to od 07.00 do 15.00 sati, dok vikendom organizuju dežurstva u trajanju od dva sata (subota i nedjelja) i kada god je to potrebno, zbog nepredviđenih situacija. Svako odjeljenje ima svoj plan dnevnih aktivnosti koji je usklađen s generalnim planom aktivnosti. Dan maloljetnika je u potpunosti ispunjen, a realizacija se prati (mali broj maloljetnika omogućava detaljno praćenje). Bez obzira na ovu činjenicu, Ombudsmeni smatraju da je uvijek neophodno prisustvo barem jednog člana stručnog tima (osoblja).

U razgovoru navode da edukacije stručnog osoblja nisu dovoljne, iako se svake godine u samoj ustanovi organizuju obavezne obuke. U ustanovi je osigurana adekvatna zdravstvena zaštita i organizuju se obavezni sistematski pregledi (imaju zaposlenog ljekara opšte prakse, kao i dvije medicinske sestre na neodređeno vrijeme).

Kako je to ranije u Metodologiji istraživanja već navedeno, prije finaliziranja konačnog izvještaja, a na osnovu ranije postignutih dogovora, radna verzija izvještaja dostavljena je svim

ustanovama na komentar. Maloljetnički zatvor Istočno Sarajevo je dostavio svoje komentare i primjedbe u ostavljenom roku.⁵⁷

Preporuke Ombudsmena

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine preporučuju Ministarstvu pravde Republike Srpske i Kazneno – popravnom zavodu Istočno Sarajevo da:

- Obezbijede 24-satno prisustvo stalno zaposlenog stručnog osoblja tokom svih sedam dana u sedmici u radu s maloljetnicima.

Rok za realizaciju preporuke: jedna godina.

- Opreme dnevni boravak namještajem pogodnim za boravak i korištenje maloljetnika i da obezbijede bolje grijanje cijelog objekta (centralno grijanje, grijanje svih prostorija).

Rok za realizaciju preporuke: tri mjeseca.

- U svom radu osiguraju što jasniju strukturu dnevnog rasporeda aktivnosti na način da tretmanske aktivnosti – radionice i sekcije – budu obavezne i koje će podrazumijevati učenje

⁵⁷ Kazneno-popravni zavod poluotvorenog tipa Istočno Sarajevo u aktu broj 08/1.04/240-1473/21 od 03.12.2021. godine navodi: „U skladu s preporukama Ombudsmena za ljudska prava BiH iz decembra mjeseca 2021. godine KPZ-u Istočno Sarajevo, kao i drugim ustanovama koje su bile predmet vaše posjete, preporučeno je da se obezbijedi 24-satno prisustvo stalno zaposlenog stručnog osoblja tokom svih sedam dana u sedmici u radu s maloljetnicima. U vezi s tim, u slučaju da se organizuje noćni rad stručnog osoblja, potrebno je obezbijediti najmanje 5 izvršilaca što je, s obzirom na polnu strukturu, opis radnih mjesta, stručnu spremu, veoma teško realizovati. U vezi s ovim postavlja se pitanje funkcionalnosti i svrhe noćnog rada stručnog radnika (pedagoga, psihologa, socijalnih radnika) na odjeljenju na kome se trenutno nalazi jedan maloljetnik. Pored toga, poznato vam je da nije dozvoljen ulazak u spavaone zatvorenika u periodu od 22.00 do 6.00, bez nekog posebnog razloga. Rad stručnih radnika je već organizovan do 22.00 sata. U izjašnjenju KPZ Istočno Sarajevo broj 08/1.04-240-1806/18 od 28.12.2019. godine, navedeno je da planiramo dnevni boravak maloljetnika opremiti novim namještajem, što je i učinjeno, o čemu ste putem redovnog izvještavanja o realizaciji preporuka, takođe informisani. Dnevni boravak maloljetnika je opremljen sljedećim: televizor, komoda, radni sto i stolica, zidne novine, oglasna ploča, sto sa stolicama, slike, ukrasno cvijeće i društvene igre. U prizemlju objekta nalazi se priručna kuhinja sa električnim šporetom, frižiderom, i kuhinjskim elementima. Možda je važno istaći ono o čemu smo govorili prilikom vaše posjete, a to je da se već duže vrijeme na izdržavanju kazne zatvora nalazi jedan (ili ni jedan) maloljetnik, koji dnevni boravak rijetko koristi. Vrijeme provodi u informatičkom kabinetu, radionici, priručnoj kuhinji (priprema kafu, čaj, salatu, palačinke, čak i slatko od voća iz voćnjaka i zimnicu od povrća iz plastenika...), napolju ili u svojoj sobi. Čak mu je i televizijski program draže gledati u spavaoni, što je dozvoljeno. Situacija bi sigurno bila drugačija da ih je više, tada bi dnevni boravak imao potpuno drugačiju svrhu i namjenu. Ovu primjedbu, stoga, smatramo neutemeljenom. Tokom posjete razgovarali smo i o kvalitetu grijanja u objektu i nije se stekao utisak da je postojala primjedba u tom smislu od korisnika, kako od maloljetnika na izdržavanju kazne, tako i od zaposlenih. Da li su grejna tijela konektovana – priključena na elektromrežu, gas ili neki drugi centralizovani sistem zagrijavanja smatramo irelevantnim s obzirom da su sve prostorije u objektu adekvatno zagrijane shodno temperaturnim prilikama i potrebama. Ovu primjedbu, takođe, smatramo neutemeljenom.

Raspored dnevnih aktivnosti, s njihovom jasnom strukturom, smo vam dali prilikom posjete, ali ćemo je poslati i u prilogu ovog akta, kao i tabelarni prikaz svih tretmanskih aktivnosti koje se odnose na individualni plan rada sa licima koja trenutno izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora. Moramo istaći da izvještaj sadrži i nekoliko netačnih podataka za koje moramo zatražiti ispravku (maloljetnici imaju mogućnost neograničenog svakodnevnog telefoniranja, a ne bar dva puta sedmično, izvještaj o psihičkom stanju maloljetnika dostavlja se tužiocu, sudiji za maloljetnike, centru za socijalni rad i roditeljima maloljetnika, na izdržavanje kazne maloljetnik je primljen u prisustvu rukovodioca odjeljenja (diplomirani pravnik) i rukovodioca prijemno-otpusnog odjeljenja (diplomirani pedagog), pored pripadnika službe obezbjeđenja.“

stranih jezika, osposobljavanje za rad na računaru i korištenje osnovnih programa, korištenje fotoaparata (organizovanje kursa fotografije) i slično.

Rok za realizaciju preporuke: odmah.

Odjel za izvršenje maloljetničkog zatvora i Odjel odgojno-popravnog doma pri Kazneno-popravnog zavodu poluotvorenog tipa Orašje

U okviru Kazneno-popravnog zavoda poluotvorenog tipa u Orašju uspostavljeno je izdržavanje kazne maloljetničkog zatvora, a u skladu s Uredbom o uspostavi maloljetničkog zatvora u Orašju koju je donijela Vlada Federacije Bosne i Hercegovine⁵⁸. Ovom Uredbom je definisano da će maloljetne osobe osuđene na kaznu maloljetničkog zatvora koju su izrekli sudovi u Federaciji Bosne i Hercegovine izdržavati kaznu maloljetničkog zatvora u posebnom Odjeljenju za maloljetnike u Kazneno-popravnog zavodu poluotvorenog tipa u Orašju. U drugom podzakonskom aktu koji je donijela Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, u članu 11. stavovi (2) i (3) Pravilnika o kriterijima za upućivanje osuđenih lica na izdržavanje kazne zatvora⁵⁹ propisano je, da se u Kazneno-popravni zavod poluotvorenog tipa u Orašju - Odjel za izvršenje maloljetničkog zatvora upućuju i osuđene osobe muškog spola osuđene na kaznu maloljetničkog zatvora, za koje nadležnost za upućivanje imaju općinski sudovi s područja Federacije Bosne i Hercegovine, te da se u Odgojno-popravni dom u Orašju upućuju osobe oba spola na izvršenje izrečene odgojne mjere upućivanja u odgojno-popravni dom, a za koje nadležnost za upućivanje imaju općinski sudovi s područja Federacije Bosne i Hercegovine. Ovim podzakonskim aktima Vlada Federacije je, u okviru Kazneno-popravnog zavoda poluotvorenog tipa Orašje, uspostavila dva odjela: Odjel za izvršenje maloljetničkog zatvora i Odgojno-popravni dom. Upravo iz tog razloga, u ranijem izvještaju Ombudsmeni su dva odjela pri Kazneno-popravnog domu Orašje (Odjel za izvršenje maloljetničkog zatvora i Odgojno-popravni dom) posmatrali i prikazali kao jednu ustanovu. Tom prilikom je jasno konstatovano da su Odjel odgojno-popravnog doma i Odjel za izvršenje maloljetničkog zatvora smješteni u istom krugu, ograđeni zajedničkim zidom i da u tretmanu s maloljetnicima radi isto stručno osoblje, kao i služba obezbjeđenja, te da maloljetnici imaju međusobni kontakt.

Ombudsmeni konstatuju da se i nakon pune tri godine⁶⁰ ovi odjeli ne mogu posmatrati i prikazati odvojeno iz istih razloga kao i 2018. godine. Istovremeno se konstatuje da preporuka Ombudsmena iz 2018. godine, upućena Federalnom ministarstvu pravde i Kazneno-popravnog zavodu Orašje da u potpunosti razdvoje, prostorno i kadrovski, Odjel za izvršenje maloljetničkog zatvora i Odjel odgojno-popravnog doma, nije realizovana. Postoje izvjesne razlike i Ombudsmeni će se posebno osvrnuti na izmjene u odnosu na 2018. godinu.

Kada su u pitanju prostorni resursi, u odnosu na 2018. godinu Ombudsmeni ističu da su ovi resursi i dalje dobri, čak i poboljšani, jer su u potpunosti izgrađena dva nova objekta – dvije zgrade. U jednoj zgradi se nalazi obrazovni centar, odnosno kako ga rukovodstvo ustanove naziva edukacijski centar, a u drugom objektu se nalazi sportska dvorana. Ovom prilikom

⁵⁸ Uredba Vlade Federacije Bosne i Hercegovine donesena na 138. sjednici, održanoj dana 08.02.2021. godine i objavljena u Službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine, broj 11/18;

⁵⁹ Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, broj 33/18;

⁶⁰ Posljednja posjeta Ombudsmena obavljena 20.06.2018. godine, a za potrebe ovog Izvještaja posjeta je obavljena 14.09.2021. godine;

Ombudsmeni konstatuju da je prilikom obilaska jasno uočeno da se novoizgrađeni objekti nalaze van kruga (izvan ograde) Odgojno-popravnog doma i Maloljetničkog zatvora.

Prema njihovim podacima⁶¹, Kazнено-popravni zavod Orašje ima 61 zaposlenika, od toga 29 zaposlenika u odjelima u kojima se nalaze djeca u sukobu sa zakonom. U ustanovi se nalazi osam maloljetnika u Odgojno-popravnom domu muškog spola i dvije osobe ženskog spola, a u Maloljetničkom zatvoru je šestoro maloljetnika. Kada je riječ o starosnoj dobi, maloljetnici u Odgojno-popravnom domu su od 17 do 22 godine, a u zatvoru od 18 do 23 godina. Po pitanju strukture korisnika po krivičnim djelima u Odgojno-popravnom domu u pitanju su ubistva, teške krađe, razbojništva, nasilno ponašanje, posjedovanje i omogućavanje uživanja opojnih droga, nasilja u porodici, oduzimanje tuđe pokretne stvari, spolni odnošaj s djetetom, rodoskrvnuće, čedomorstvo, dok su to u zatvoru, spolni odnošaj s djetetom, ubistva, ubistva u pokušaju i teška krađa.

Rukovodstvo ustanove navodi da sve projekte realizuju posredstvom Federalnog ministarstva pravde i da imaju podršku Vlade Federacije Bosne i Hercegovine, dok nema saradnje s lokalnim nevladinim organizacijama. Po pitanju projekata i dobre podrške nadležnih, kao primjer posebno ističu da su od sredstava Evropske unije izgrađeni novi objekti u sklopu Odgojno-popravnog doma i to obrazovni objekat – edukacijski centar (škola, odnosno učionice i radionice) i sportska dvorana. Dakle, riječ je o potpuno novim i moderno izgrađenim objektima, ali se edukacijski centar i dalje ne koristi, jer učionice i radionice nisu opremljene. Mišljenje Ombudsmena je da edukacijski centar treba odmah započeti s radom, cijeneći značaj obrazovanja u samom tretmanu maloljetnika i obavezu ustanove da maloljetnicima obezbijedi što kvalitetnije obrazovanje. U prilog tome svakako treba istaknuti činjenicu da se maloljetnici u Kazнено-popravnom zavodu obrazuju tako što dobiju istovremeno i pitanja i odgovore i potom polažu ispite (tzv. instruktivna nastava).⁶² Za razliku od tzv. edukacijskog centra, izgrađena je sportska dvorana i sada maloljetnici imaju mogućnosti da igraju fudbal, odbojku i košarku.

Ranije su Ombudsmeni konstatovali zabrinutost zbog činjenice što stručno osoblje boravi s maloljetnicima samo osam sati dnevno i to radnim danom, što smatraju nedovoljnim za ostvarivanje svrhe sankcije, te Ombudsmeni konstatuju da je ovaj režim rada i dalje na snazi.

Kako je to i ranije konstatovano, prostorni resursi u Orašju su dobri⁶³, a uvažavajući dobre prostorne resurse, Ombudsmeni su 2018. pozvali upravu Kazнено-popravni zavod Orašje da razmotri mogućnosti da rad kantine organizuju i u objektu Odgojno-popravnog doma i Maloljetničkog zatvora.

⁶¹ Podaci dobijeni pomoću upitnika koji je ispunjen 18.08.2021. godine;

⁶² Činjenice na koje su maloljetnici ukazali osoblju Ombudsmena i ovaj, ali i prošli put; U razgovoru navode da imaju pomoć stručnog osoblja u spremanju ispita za polaganje, ali vjerujemo da, bez obzira na trud vaspitača, nije riječ o kvalitetnom obrazovanju.

⁶³ Kako je i ranije konstatovano u Izvještaju iz 2018. godine o realizaciji preporuka iz dokumenta pod nazivom “Analiza stanja u ustanovama u kojima su smješteni maloljetnici u sukobu sa zakonom u Bosni i Hercegovini”, ali i kako je to istaknuto u podacima iz upitnika zaprimljenog dana 23.08.2021. godine, a koji je ispunio stručni saradnik za pravne poslova u ustanovi.

Maloljetnici nisu zadovoljni kantinom⁶⁴, jer se fizički nalazi u zgradi Kazнено-popravnog zavoda Orašje, te pri tome ne mogu samo otići u kantu, već biraju namirnice sa spiska. Nisu zadovoljni ponudom i cijenama namirnica u kantini, ističući da su cijene znatno više u odnosu na cijene u maloprodajnim objektima van ustanove. Bez obzira na ranije sugestije Ombudsmena, one nisu uvažene.

Za razliku od navedenog primjera, ustanova je u potpunosti uvažila sugestije Ombudsmena da „maloljetnike angažuje u održavanju svih prostorija i zgrada u krugu, a ne samo u prostorijama u kojima borave i spavaju“, što su svi maloljetnici u razgovoru i potvrdili.

U 2018. godini, s obzirom na uložena velika materijalna sredstva, Ombudsmeni su pozvali „Federalno ministarstvo pravde i upravu Kazнено-popravnog zavoda Orašje da razmotre svaku mogućnost da iskoriste kuhinju na način što će osmisliti radno-okupacioni angažman za maloljetnike tako što će sami kuhati i brinuti o higijeni i čistoći kuhinje i trpezarije. U istu svrhu, pozvani su nadležni da osmisle način da maloljetnici uz pomoć kuhara – instruktora prođu odgovarajuće kurseve ili obuke u kulinarstvu“. Ovaj prijedlog Ombudsmena nije usvojen i realizovan i tri obroka za maloljetnike se prave u kuhinji Kazнено-popravnog zavoda i potom isporučuju, tj. dostavljaju u trpezariju koja se nalazi u zasebnoj zgradi u krugu Odjela maloljetničkog zatvora i Odgojno-popravnog doma.

Ombudsmeni su 2018. godine pozvali Federalno ministarstvo pravde da materijalno podrže Kazнено-popravni zavod Orašje i ustanovi obezbijede dovoljan (veći) broj računara kako bi se osmislio rad informatičke sekcije. Prilikom posjete uočeno je da je prostorija s računarima dobro opremljena, da postoji osam računara, a računari su donacija organizacije kancelarije UNICEF-a u Bosni i Hercegovini.

Prema podacima iz upitnika, ustanova je zadovoljna saradnjom s centrima za socijalni rad, jer, kako navode centri prema svojim mogućnostima, održavaju vezu između maloljetnika, njegove porodice i ustanove, rade s maloljetnikom pripreme za otpust itd. Sudije za maloljetnike obilaze maloljetnike najmanje dva puta godišnje, ali to ne čine sve sudije. Na pitanje iz upitnika da li ima nekih novih trendova, iz ove ustanove su odgovorili potvrdno, da u ustanovi imaju maloljetnike – migrante koji su naučili naš jezik. Maloljetnici imaju mogućnost posjete najmanje jednom sedmično, imaju i posjete dva puta mjesečno od strane drugih lica, koriste godišnji odmor i imaju mogućnost neograničenog prijema paketa. Ostvaruju prava na telefonske razgovore najmanje dva puta sedmično, imaju pristup biblioteci, radiju i televiziji, ali nemaju pristup internetu. Na otvorenom provode tri sata dnevno. Maloljetnici su, uglavnom, bez završene osnovne škole ili sa završenom osnovnom školom. Trenutno pohađaju srednju školu ili su je već završili. Prilikom prijema im se pojašne sva prava, osigurava im se kopija pravilnika o kućnom redu. Prema dobijenim podacima iz upitnika, medicinski pregled se obavlja u roku od 24 sata od prijema, jednom godišnje se obavlja sistematski pregled, a nalaz se dostavlja sudiji za maloljetnike, tužiocu za maloljetnike, roditeljima i službi socijalne zaštite. Dva puta godišnje se sastavlja izvještaj o psihičkom stanju maloljetnika i taj izvještaj se dostavlja sudiji i tužiocu za maloljetnike, roditeljima i službi socijalne zaštite. Kako iz ustanove navode, maloljetnici imaju

⁶⁴ Ova činjenica je konstatovana i u ranijem Izvještaju iz 2018. godine.

osiguranu zdravstvenu zaštitu i to primarnu zdravstvenu zaštitu, a osigurane su im i specijalističke usluge i postoji i mogućnost uključivanja u program liječenja od ovisnosti. Pravo na privatnost se poštuje na način da maloljetnici imaju mogućnost da sve stvari koje za njih predstavljaju vrijednost pohrane u sef u ustanovi i da po završetku tretmana te stvari uzmu natrag. U pitanju su stvari za koje nije dopušteno da ih drže prema pravilniku o kućnom redu i one se pohranjuju u sef ili depozit, a dopuštene stvari mogu držati kod sebe. Prema navodima ustanove, pandemija izazvana koronavirusom nije utjecala na ostvarivanje prava maloljetnika, djeca su imala mogućnost posjeta i obezbijeđena su im sva zaštitna medicinska sredstva (rukavice, maske, dezinfekciona sredstva). Maloljetnici imaju pravo na prigovor, kako navode, ali prigovora nije bilo. Pojašnjavaju da ih nije bilo u pismenoj formi, nego su maloljetnici usmeno ukazivali na mogućnost nekih promjena u tretmanu, te ih je služba tretmana i uvažila.

Razgovor s djecom

Tokom posjete Kazneno-popravnom domu Orašje, osoblje Institucije ombudsmena je razgovaralo odvojeno s maloljetnicima kojima je izrečena mjera upućivanja u odgojno-popravni dom i to posebno s osobama ženskog pola, a posebno s osobama muškog spola i potom s maloljetnicima kojima je izrečena kazna maloljetničkog zatvora.

Iz razgovora s maloljetnicima, primijećeno je da su neki od njih bili smješteni u pritvoru i da su korišteni kapaciteti Odgojnog centra Kantona Sarajevo kako bi se izvršila mjera pritvora izrečena prema maloljetniku, što treba pohvaliti i insistirati od nadležnih da ove mogućnosti koriste, odnosno da koriste kapacitete Odgojnog centra Kantona Sarajeva i Zavoda za vaspitanje muške djece i omladine Sarajevo, kako bi se maloljetnici upućivali na izvršenje mjere pritvora ili da tokom pripremnog postupka borave u navedenim ustanovama na dijagnostici i opservaciji.

Maloljetnici su kroz razgovore u manjoj ili većoj mjeri potvrdili navode nadležnih u ustanovama. Ono što posebno obraduje Ombudsmene je da su kroz razgovore uočeni znatni pomaci u dnevnom radu s maloljetnicima koji je mnogo jasnije strukturiran u odnosu na prethodni period, a što je neophodno imajući u vidu ostvarenje svrhe krivične sankcije uopšte. Izuzetno je pohvalno što se vrši dosljedna primjena zakonskih i podzakonskih propisa koji se odnose na pogodnosti i disciplinske postupke prema maloljetnicima, a što su maloljetnici u razgovoru potvrdili i tačno znaju u kojoj su klasifikacionoj grupi trenutno i razloge zašto se tu nalaze. Dosta je istaklo da nisu zadovoljni hranom, da moraju kupovati vodu koja je skupa, kao i ostali proizvodi iz kantine koja se nalazi u Kazneno-popravnom zavodu. Nije bilo pritužbi na obezbjeđivanju osnovnih sredstava za održavanje higijene, na garderobu i obuću, mada navode da sve sami obezbjeđuju i da je tako najbolje. Maloljetnici su zadovoljni što imaju mogućnost da se bave sportom, jer imaju dvoranu i teretanu. Potvrdili su u razgovoru da svaki dan u određenom terminu koriste dvoranu. Također je sasvim jasno da su izuzetno zadovoljni što je ustanova nedavno angažovala profesora tjelesnog odgoja i to su baš svi ocijenili pozitivnim. Pozitivnim smatraju i to što održavaju svoje prostorije i sve prostorije u krugu, žele raditi, da im brže prođe dan, a mogu nešto i zaraditi. Iz razgovora se da zaključiti da imaju radionice i sekcije, ali ne često i ne svaki dan. Ombudsmeni ovom prilikom naglašavaju da ustanova ima dobro

opremljenu sobu računarima i u tom pravcu treba razmotriti, iako maloljetnici nemaju pristup internetu, da se djeca tokom boravka u ustanovi osposobe za rad na računarima kako bi znali osnovne stvari – upaliti i ugaziti računar, otvoriti word-dokument i nešto napisati i sl. – ili da uče strane jezike. Sigurno je i pandemija prouzrokovana koronavirusom doprinijela da se gotovo u potpunosti smanje organizovane kulturne, sportske i druge aktivnosti u ustanovi i to je zapravo i razlog što ustanova mora u dnevni red aktivnosti uključiti različite radionice i sekcije i toga se striktno pridržavati. Maloljetnici nemaju pristup internetu, ali imaju pristup biblioteci, iako smatraju da nema dovoljno knjiga i nisu zadovoljni ponudom, imaju pristup televiziji, radiju i dnevnim novinama. Bilo je i nekoliko prigovora na ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu od strane maloljetnika i kako oni uočavaju neke zdravstvene usluge moraju obaviti van ustanove, kada to zahtijevaju izričito ili kada to nije moguće obaviti od strane medicinskog osoblja koje je stalno zaposleno ili od strane tzv. vanjskih saradnika. Ombudsmeni smatraju da ovakvu praksu postupanja treba izbjegavati, a ukoliko postoji potreba za obavljanjem zdravstvene zaštite van ustanove, da troškove ne snose maloljetnici. Maloljetnici smatraju da sistematski pregledi trebaju biti sveobuhvatniji i kvalitetniji i ocijenili su da bi bilo dobro da im se u većoj mjeri obezbijede pregledi i razgovori kod psihijatra, a ne da se pregled svede isključivo na propisivanje/prepisivanje terapije od ranije. Također nije prihvatljiva praksa da se maloljetnici pismenom molbom obraćaju stalno zaposlenoj medicinskoj sestri radi određenih zdravstvenih problema i ova je praksa uočena samo u ovoj ustanovi. Također je bilo i nekoliko prigovora na ugrožavanja prava prilikom vršenja vjerskih obreda, te se u tom pravcu ustanova poziva da kada god je potrebno preduzme sve neophodne mjere kako bi se maloljetnicima u potpunosti obezbijedila sloboda misli, savjesti i vjeroispovijesti i na taj način osigurala vjerska tolerancija. Kada je u pitanju obrazovanje, njima je to pravo omogućeno, ali i sami maloljetnici ocjenjuju da je njihova „škola“ prelagana, odnosno prije samog polaganja ispita dobiju pripremljena i pitanja i odgovore. Ombudsmeni smatraju da je ova činjenica izuzetno zabrinjavajuća i zasigurno nema pozitivne efekte i na sam tretman. Ustanovljeno je da maloljetnici nemaju tokom dana određeno vrijeme za učenje, što također nije dobro i nije u interesu djece. Tokom razgovora je jasno uočeno da maloljetnici imaju komunikaciju s porodicom kako je to i predviđeno pozitivnim propisima. Omogućene su i posjete članova porodice, a svjesni su toga da kada se „dobro ponašaju“ imaju mogućnost da komuniciraju i s drugim osobama iz svoje okoline, poput prijatelja. Kada su u pitanju posjete profesionalaca (sudije, tužioci, predstavnici centra za socijalni rad), uočeno je da te posjete u određenoj mjeri izostaju, a što je i potvrđeno od same ustanove.

Iz razgovora s maloljetnicima doznajemo da ima slučajeva u kojima su maloljetnicima izrečene mjere upućivanja u odgojno-popravni dom u određenom – preciziranom vremenu – na četiri, odnosno dvije godine. Ove činjenice su i potvrđene. Ovaj način odlučivanja suda nije u skladu sa zakonom, nije u interesu djeteta i može imati negativne efekte u samom tretmanu, s obzirom da je sasvim moguće da maloljetnik neće imati podsticaja i volje da ostvaruje tretmanske ciljeve, kako bi sud uopšte razmatrao postoji li osnova za obustavu izvršenja ove mjere, jer to sud neće činiti, s obzirom da je trajanje mjere unaprijed određeno. Podsjećamo, članom 42. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u Federaciji Bosne i Hercegovine, propisano je da *Sud izriče mjeru upućivanja u odgojno-popravni dom maloljetniku kada ga je neophodno izdvojiti iz dosadašnje sredine i treba primijeniti pojačane mjere nadzora i stručne programe preodgoja. Pri odlučivanju hoće li izreći mjeru, sud posebno uzima u obzir*

raniji život maloljetnika i stepen poremećaja ponašanja, težinu i prirodu učinjenog krivičnog djela i okolnosti da li je prema maloljetniku ranije bila izrečena neka odgojna mjera ili kazna maloljetničkog zatvora. U odgojno-popravnom domu maloljetnik ostaje najkraće šest mjeseci a najduže četiri godine, s tim da sud svakih šest mjeseci razmatra da li postoji osnova za obustavu izvršenja ove mjere ili za zamjenu nekom drugom odgojnom mjerom...

Generalna je ocjena da su maloljetnici zadovoljni radom vaspitača i nesporno je da su vaspitači uključeni u rad s maloljetnicima. Međutim, nije primjereno, radi ostvarivanja svrhe tretmana, da se djeca moraju obraćati pismenim molbama vaspitačima da bi obavili razgovor i ova praksa je uočena jedino u ovoj ustanovi. Također, Ombudsmeni ponovo podsjećaju na svoje mišljenje da je neophodno, isključivo radi ostvarivanja svrhe tretmana, obezbijediti stalno prisustvo barem jednog člana stručnog tima/osoblja, jer je naša ocjena da je nedopustivo da se npr. samo jedan maloljetnik na odjelu zaključa i da bude i bez dežurnog vaspitača i bez pripadnika iz obezbjeđenja. Sasvim je jasno iz razgovora s maloljetnicima da se atmosfera u ovoj ustanovi popravila u odnosu na 2018. godinu, a posebno je značajno što i među djecom nema većih problema. Međutim, nekoliko maloljetnika saopštilo je da je bilo fizičkog kažnjavanja od strane stražara i da se za njihovo disciplinovanje koristi izolacija, odnosno samica. Pored toga, navode i da postoji mogućnost unošenja psihoaktivnih supstanci, a za sve navedeno Ombudsmeni smatraju da je apsolutno nedopustivo i zabranjeno. Maloljetnici su potvrdili da su odvojeni po odjelima, s obzirom da se jedni nalaze na izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora, a drugi na izdržavanju krivične sankcije – zavodske mjere upućivanja u odgojno-popravni dom, ali i da budu zajedno na sportskim aktivnostima ili radionicama, odnosno sekcijama.

Razgovor s administrativnim i tehničkim osobljem

Služba obezbjeđenja Odjela odgojno-popravnog doma i Odjela za izvršenje maloljetničkog zatvora zapošljava 20 stražara, od čega je 17 muškog spola, te tri osobe ženskog spola. U zdravstvenoj službi u radu s maloljetnicima zaposlena je jedna medicinska sestra, koja je stalno na raspolaganju maloljetnicima. Na održavanju ustanove zaposlen je domar. Pravilnikom o disciplinskoj odgovornosti maloljetnika jasno se propisuje sankcionisanje maloljetnika za kršenje discipline u zavodu. Služba obezbjeđenja je u prethodnoj godini imala tri pretresa prostorija i stvari maloljetnika. Tokom jedne kontrole pronađena je određena količina droge, nakon čega su preduzete disciplinske mjere protiv šest lica. Osim ovog događaja disciplina u ustanovi je na zadovoljavajućem nivou. Ustanova je pokrivena videonadzorom, osim pojedinih dijelova kao što su spavaonice, pa se u vezi s tim ne dozvoljava grupisanje korisnika u spavaonicama iz sigurnosnih razloga. Fizičkih nasrtaja prema zaposlenim u posljednje dvije godine nije bilo. Stražari nose uniforme, dok oružje u krugu ustanove nije dozvoljeno, osim u slučaju kada se sprovodi lice koje treba da služi kaznu zatvora. Upotreba fizičke sile i sredstava prinude od strane straže dozvoljena je samo u krajnjoj nuždi, a do tada se prema maloljetniku djeluje u okviru tretmana. Stražari rade u smjenama (12/24). U smjeni su uvijek četiri stražara muškog spola i jedna stražarka. Stražari posjeduju potrebne certifikate za rad s maloljetnicima. Radno vrijeme stručnog i administrativnog osoblja je od 08-16 sati radnim danima. Kako u razgovoru navode, postoji opravdana potreba za zaposlenjem dodatnog kuhara kako bi se novoopremljena kuhinja s restoranom stavila u funkciju. Trenutni broj zaposlenika u službi obezbjeđenja zadovoljava potrebe ustanove, ali smatraju da bi ustanova funkcionisala na najvišem mogućem nivou, bilo bi poželjno zaposliti i dodatni broj stražara. O radnom angažmanu donosi se rješenje

o zaključenju radnog odnosa, prestanku radnog odnosa, o godišnjim odmorima. Zaposleni su raspoređeni u platne razrede na osnovu školske spreme i posla koji obavljaju, precizno se vodi evidencija o radnim satima, te se na kraju mjeseca obračunava zarada. Polovina zarade se uplaćuje na štednu knjižicu maloljetnika, a s preostalim dijelom zarade maloljetnik može raspolagati uz nadzor vaspitača.

Ustanovu jednom sedmično posjećuje ljekar koji je angažovan po ugovoru o djelu. Ukoliko se ukaže potreba, ljekar dolazi i češće, naročito ukoliko se radi o prijemu novih maloljetnika. Po prijemu, ljekar obavlja pregled i utvrđuje da li je potrebno uvesti određenu terapiju ili eventualno nastaviti s dosadašnjom terapijom. Lijekovi koji se koriste kod terapije pretežno su antipsihotici i antidepressivi. Korisnici psihoaktivnih supstanci terapiju uglavnom koriste kraći vremenski period, nakon čega ih služba tretmana uključuje u fizičke i radne aktivnosti, što se pokazalo jako korisno pri odvikavanju od ovisnosti. Trenutno su tri lica pod terapijom koja se koristi u noćnim terminima, te jedno lice koje istu koristi u jutarnjim i popodnevnim satima. Maloljetnici imaju redovne šestomjesečne i godišnje sistematske preglede. Po potrebi se odvođe stomatologu i na specijalističke preglede van ustanove. U posljednje vrijeme nisu imali zabilježene slučajeve samopovređivanja. Maloljetnici imaju dnevni i sedmični plan aktivnosti. Vrijeme ustajanja je određeno u 7:00 sati, imaju 15 minuta za obavljanje higijenskih potreba, nakon toga odlaze u kantinu, gdje mogu popiti čaj, kafu. Doručak je u 8:00 sati, nakon doručka se vraćaju u sobe, gdje mogu uzeti ono što im je potrebno, nakon čega kreću dnevne tretmanske aktivnosti ili idu na posao, ukoliko su radno angažovani. Vikendom odmaraju, imaju mogućnost da spavaju duže, pošto nemaju nikakvih tretmanskih aktivnosti. U ustanovi postoje sandučad za pritužbe na rad zaposlenih. Svaki kolektiv ima svog predstavnika, koji upućuje pismeni zahtjev i obavještava rukovodioca ustanove ili nadzornika o temama o kojima bi trebali razgovarati. Nakon upućenog zahtjeva održavaju se sastanci u kolektivu. Najčešće su se obraćali sa zahtjevima da im se omogući dodatno igranje igrice, nabavka dodatnog namještaja, proslava rođendana, blagdana i sl. Ustanova redovno dostavlja izvještaje o tretmanu nadležnim centrima za socijalni rad, sudovima i tužilaštvima, roditeljima. U najvećem broju slučajeva saradnja s roditeljima se ocjenjuje kao jako loša, odnosno skoro da i ne postoji. Kao prednosti u radu u ustanovi zaposleni navode: smještajni kapaciteti i uslovi boravka su jako dobri, sva lica su uključena u nastavni proces, međuljudski odnosi zaposlenih izuzetno dobri, timski rad, otvorenost rada prema šticienicima. Nedostatak jeste nesamostalnost ustanove, koji ih ograničava u stvaranju boljih uslova za rad sa šticienicima. Za vrijeme pandemije ustanova je raspolagala s dovoljnom količinom zaštitne opreme (maski, rukavica) i sredstva za dezinfekciju, koja im je obezbijedena iz KPZ-a. Rad ustanove bio je usklađen s preporukama i naredbama kriznih štabova, tako da nije zabilježen nijedan slučaj zaražavanja.

Razgovor sa stručnim osobljem

U okviru posjete Kazneno-popravnog zavodu poluotvorenog tipa Orašje, obavljen je razgovor s članovima stručnih timova Odjela za izvršenje maloljetničkog zatvora i Odjela odgojno-popravnog doma. Kadrovska struktura stručnog tima sastoji se od psihologa, pravnika, dva odgajatelja, socijalne radnice i pripravnika tjelesnog odgoja. Tokom razgovora preovladavalo je zadovoljstvo osoblja kada je u pitanju opšti dojam o ustanovi. U pogledu infrastrukture i tehničke opremljenosti ustanove, mišljenja su da je na zadovoljavajućem nivou, s tim da navode

da se uvijek javljaju problemi kao što je npr. nedostatak sportskih rekvizita, što je potrebno za izvođenje nastave, rekvizita i pomagala. Također navode da je potrebno u budućem periodu uvesti saradnika koji će održavati instruktivnu nastavu i da je neophodno da imaju vlastitog kuhara. Kada je u pitanju stručni tim/osoblje navode da su međuljudski odnosi stručnog osoblja, više nego zadovoljavajući, rade kao tim, sve se stvari zajednički dogovaraju. Kao prednost navode mlad tim i smatraju da je to olakšavajuća okolnost što su ljudi koji rade s maloljetnicima mladi, nego da to rade starija lica. Kao nedostatak navode nepostojanje supervizije i dodatnih edukacija, pogotovo iz oblasti poremećaja ponašanja, agresivnosti, razmjene iskustava s drugim stručnjacima i sl. Smatraju da bi za tretman bilo dobro imati pomoć npr. kuhara, instruktivnih nastavnika, informatičara i sl., kako bi se maloljetnici obučavali za razna zanimanja ili učili strane jezike. Rad stručnog osoblja zasniva se na multidisciplinarnom pristupu. Na pitanje opšteg dojma i procjene funkcionisanja pravosudnog sistema kada su u pitanju maloljetnici u sukobu sa zakonom, stručno osoblje navodi da nerijetko imaju problem s upućivanjem u odgojno-popravni gdje se za djecu izriče mjera upućivanja u odgojno-popravni dom od šest (6) mjeseci do četiri (4) godine, a sudovi upute na godinu i dva mjeseca, a to stvara problem ostalim štićenicima i njima u radu zato što on (maloljetnik) zna kada izlazi, a ostali svakih šest (6) mjeseci imaju razmatranje o opravdanosti nastavka odgojne mjere i navode da ta iskustva nisu pozitivna. U pogledu obrazovanja, navode da postoji potpisan sporazum sa O.Š. "Vladimir Nazor" iz Odžaka, da ih stručno osoblje priprema za nastavu, obrađuju nastavne jedinice i onda se odvoje u školu, a kada je u pitanju srednja škole, navode da je u pripremi sporazum s Centrom za obrazovanje odraslih Gračanica. Navode da su nastojali da uspostave saradnju s lokalnom srednjom školom, međutim nisu dobili odobrenje iz razloga što su se roditelji bunili misleći da će djeca iz doma praviti problem. Navode problem nedostatka instruktivne nastave, odnosno stručnog osposobljavanja u smislu nedobijanja certifikata nakon obavljene nastave. Tokom radnih dana, postoje aktivnosti u kojima maloljetnici redovno učestvuju. Što se tiče školskog programa, on je teorijskog karaktera, jer ustanova trenutno posjeduje kapacitete da bi mogla provoditi aktivnosti iz praktičnog dijela nastave. Nadaju se da će, stavljanjem u funkciju edukacijskog centra, maloljetnici imati priliku da steknu i praktična iskustva iz obrtničkih i strukovnih zanimanja. Vikendom su maloljetnici uglavnom slobodni, a što se tiče nastave, njihove aktivnosti su usklađene na način da dobiju određenu zadaću koju trebaju uraditi tokom vikenda. Vikendom su također i posjete maloljetnicima. Prema postojećem pravilniku o korištenju pogodnosti, maloljetnici imaju pravo na zavodske (radni angažman) i vanzavodske pogodnosti (izlazak u grad, slobodni vikendi, godišnji odmor). Zbog trenutne epidemiološke situacije nije dozvoljeno korištenje vanzavodskih pogodnosti, te lica koja su zaposlena godišnji odmor koriste unutar Zavoda, na način da su oslobođeni rada za taj period.

Prema navodima stručnog osoblja, higijenu prostorija ustanove i soba gdje borave djeca/korisnici, održavaju oni sami. Maloljetnici i roditelji učestvuju u izradi individualnih planova i mogu iznijeti svoje mišljenje. Maloljetnici dobiju kopiju individualnog plana postupanja, a roditelje prilikom prve posjete pitaju koji su to ciljevi koje bi njihovo dijete trebalo ispuniti. Navode da u posljednje vrijeme dosta rade i s roditeljima, na način da ih pozovu, pitaju da li ih kontaktira maloljetnik. Maloljetnici s članovima porodice ostvaruju kontakt putem telefona/govornice u sklopu ustanove. Maloljetnici imaju dnevni odmor, koji je baziran po individualnom planu, odnosno planu samih aktivnosti tokom dana, predviđeno je da ima jutarnji odmor, poslije škole, tretmana, odnosno poslije svake aktivnosti postoji period za odmor. Godišnje odmori prije pojave pandemije COVID-19 su mogli koristiti van ustanove, sada ih

koriste u sklopu ustanove (oslobođeni radno-okupacionog angažmana). Do prekida smještaja/tretmana dolazi na osnovu postignutog stepena resocijalizacije, ostvarenja zadanih tretmanskih ciljeva. Pokazatelji koji su mjerodavni za ocjenu su usvojene radne navike, socijalne vještine koje nisu postojale, komunikacija s osobljem, obrazovanje, korištenje, vanzavodskih pogodnosti. Odnosno, neko ko je koristio vanzavodske pogodnosti nekoliko puta, odlazio postepeno po dva dana, to je onda dovoljan pokazatelj da se pusti na uslovan otpust. Također, maloljetnicima se dodjeljuju pogodnosti koje su definisane Pravilnikom o kućnom redu.

Rad u ustanovi je radnim danom organizovan od 08 do 16 sati, vikendom nema niko od stručnog osoblja, odnosno ne sprovode se tretmanske aktivnosti, osim u izvanrednim situacijama. Kada bude potrebe služba tretmana je na raspolaganju. Stručno usavršavanje zaposlenici ocjenjuju kao nedovoljno, jer seminari na koje se pozivaju, plaćaju iz vlastitih sredstava, te vrlo često nisu u mogućnosti prisustvovati istim. Smatraju da bi posjete drugim ustanovama sličnog tipa u zemljama u okruženju bile korisne radi razmjene iskustava u radu. Napredovanje u službi je ograničeno postojećom sistematizacijom radnih mjesta. Izražena je potreba za više opreme u radu s djecom, naročito pojedinih rekvizita u obavljanju sportskih aktivnosti. Poželjno bi bilo izvršiti nabavku jednog agregata, koji bi im koristio u slučaju nestanka električne energije.

Uprava ustanove i nadležno Federalno ministarstvo pravde nisu povodom ranije zabrinutosti Ombudsmena promijenili režim rada stručnog osoblja, te i ovom prilikom izražavamo zabrinutost što stručno osoblje boravi s maloljetnicima samo osam sati dnevno i to radnim danom, što smatraju nedovoljnim za ostvarivanje svrhe sankcije.

Kada je u pitanju utjecaj pandemije COVID-19, stručno osoblje navodi da se nastala situacija nije odrazila na njihovo psihološko stanje.

Preporuke Ombudsmena Bosne i Hercegovine

Ombudsmeni preporučuju Federalnom ministarstvu pravde i Kazneno-popravnog zavodu Orašje da:

- U potpunosti razdvoje, prostorno i kadrovski, Odjel za izvršenje maloljetničkog zatvora i Odjel odgojno-popravnog doma od Kazneno-popravnog zavoda Orašja, a da potom razdvoje i Odjele maloljetničkog zatvora od Odgojno-popravnog doma.
- U potpunosti opreme i omogućće funkcionisanje edukacijskog centra čime bi se doprinijelo kvalitetu školovanja djece, poboljšanju efekta tretmana i samim tim i ostvarila svrha njegove izgradnje donatorskim sredstvima.
- S obzirom na velika uložena materijalna sredstva, Ombudsmeni ponovo preporučuju Federalnom ministarstvu pravde i upravi Kazneno-popravnog zavoda Orašje da razmotre svaku mogućnost da iskoriste kuhinju na način što će osmisliti radno-okupacioni angažman za maloljetnike tako što će sami kuhati i brinuti o higijeni i čistoći kuhinje i trpezarije i da u istu svrhu osmisle način da maloljetnici uz pomoć kuhara – instruktora prođu odgovarajuće kurseve ili obuke u kulinarstvu.

Rok za realizaciju preporuka: jedna godina.

Ombudsmeni preporučuju Kazнено-popravnom zavodu Orašje da:

- Obezbijede u potpunosti primjenu člana 155. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine kojim su zabranjene disciplinske mjere koje uključuju uskraćivanje rada, smanjenje hrane, ograničenje komunikacije maloljetnika s članovima porodice, zatvaranje u mračne prostorije i samice, kolektivno kažnjavanje maloljetnika, kao i druge disciplinske mjere koje degradiraju i ugrožavaju fizičko ili mentalno zdravlje maloljetnika.

Rok za realizaciju preporuke: odmah.

- U svom radu osiguraju što jasniju strukturu dnevnog rasporeda aktivnosti na način da tretmanske aktivnosti – radionice i sekcije – budu obavezne i koje će podrazumijevati učenje stranih jezika, osposobljavanje za rad na računaru i korištenje osnovnih programa, korištenje fotoaparata (organizovanje kursa fotografije) i slično.

Rok za realizaciju preporuke: odmah.

- Obezbijede 24-satno prisustvo stalno zaposlenog stručnog osoblja tokom svih sedam dana u sedmici u radu s maloljetnicima.

Rok za realizaciju preporuke: odmah.

- Razmotre svaku mogućnost da se doprinese kvalitetu obrazovanja djece tokom boravka u ustanovi na način da se jasno precizira vrijeme za svakodnevno učenje maloljetnika i da se prestane s praksom da maloljetnici istovremeno dobiju i pitanja i odgovore na pitanja koja samo prepišu.

Rok za realizaciju preporuke: odmah.

- Razmotre mogućnost da profesora tjelesnog i zdravstvenog odgoja prime u stalni radni odnos.

Rok za realizaciju preporuke: šest mjeseci.

- Da prestanu s praksom da se djeca obraćaju pismenim molbama za razgovor kod vaspitača ili medicinskom osoblju radi zdravstvenih problema.

Rok za realizaciju preporuke: odmah.

4.2. Ustanova za izvršenje zavodske vaspitne mjere upućivanja u vaspitno-popravni dom

Odjeljenje Vaspitno-popravnog doma pri Kazнено-popravnom zavodu Banja Luka

Odjeljenje Vaspitno-popravnog doma nalazi se pri Kazнено-popravnom zavodu Banja Luka i jedina je ustanova ovog tipa u Republici Srpskoj. Prema riječima direktora Kazнено-popravnog zavoda Banja Luka⁶⁵ ova ustanova će zasigurno još neodređeni vremenski period ostati u krugu Zavoda. Prema dobijenim podacima⁶⁶, Odjeljenje Vaspitno-popravnog doma unutar Službe tretmana ima šest zaposlenika (rukovodilac Odjeljenja, dva vaspitača, psiholog, vaspitač za vannastavne aktivnosti i sport, profesor razredne nastave, te unutar Službe obezbjeđenja: komandir obezbjeđenja i policajci. U vrijeme posjete⁶⁷ u ustanovi su bila smještena četiri maloljetnika. Riječ je o starijim maloljetnicima, od 16 do 18 godina, a odgovaraju za počinjena

⁶⁵ Razgovor obavljen s direktorom Kazнено-popravnog zavoda Banja Luka dana 28.09.2021. godine;

⁶⁶ Podaci dobijeni pomoću upitnika koji je ispunjen 12.08.2021. godine;

⁶⁷ 28.09.2021. godine;

krivična djela ubistva u pokušaju i za krađe. Ova ustanova ima podršku od strane nadležnog ministarstva – Ministarstva pravde Republike Srpske i dozvoljeno im je da provode projekte u kojima su bili korisnici usluga.

Iz ustanove smatraju da su uslovi smještaja zadovoljavajući, iako prostorije nisu namjenski pravljene za ovaj tip odjeljenja. Prijemno odjeljenje nije u funkciji, jer objekat ne ispunjava tehničke uslove za upotrebu, nakon zemljotresa u regionu⁶⁸. Zatvorska pravila odražavaju se na opšte funkcionisanje Odjeljenja vaspitno-popravnog doma.

Činjenica da se ova ustanova nalazi u krugu Kazneno-popravnog zavoda Banja Luka i da nije izvjesno da li će i kada biti izmještena, nameće obavezu nadležnih da postojeći objekat učine adekvatnim za izvršenje mjere, što bi, po mišljenju Ombudsmena podrazumijevalo da se postojeći dnevni boravci uredi za ugodan boravak djece, promijeni dotrajali namještaj (kuhinje, stolovi, stolice, podovi), zamijene metalni drvenim krevetima i da se spužve zamijene madracima. Bilo bi značajno da se u prostorijama ove ustanove obezbijedi pravo na privatnost prilikom korištenja toaleta⁶⁹.

Higijenu prostorija u kojima borave maloljetnici i službena lica održavaju maloljetnici uz kontrolu i usmjeravanje od strane službenih lica. Kada su u pitanju prostorni resursi, Ombudsmeni i dalje insistiraju da se metalni kreveti zamijene drvenim, te da se umjesto spužvi nabave madraci⁷⁰. Kao i prilikom izrade ranijih Izvještaja, Ombudsmeni ponovo konstatuju da nije primjereno da se u ustanovi ovog tipa na prozorima nalaze rešetke i da je objekat ograđen bodljikavom žicom. Ombudsmeni koriste priliku da ukažu da bi bilo korisno da se objekat vizuelno odvoji od ostatka Kazneno-popravnog zavoda visokom živom ogradom na isti način kako je objekat odvojen od magistralnog puta Banja Luka-Prijedor. Kako bi se doprinijelo što ugodnijem boravku, Ombudsmeni sugerišu ustanovi da se prostorije okreće i da se vodi računa o izboru boja, kako bi se prostor uljepšao i učinio što ugodnijim.

Za organizaciju i kvalitet prehrane zadužena je organizaciona jedinica Kazneno-popravnog zavoda. Prema podacima dostavljenim putem upitnika, službe socijalne zaštite održavaju vezu između maloljetnika, njegove porodice i ustanove. Također, rade s maloljetnikom tokom pripreme za otpust. Sudije i tužioci obilaze maloljetnike najmanje dva puta godišnje, ali ne sve sudije i tužioci. Maloljetnici imaju mogućnost posjeta najmanje jednom sedmično od strane roditelja i ostalih srodnika, te dva puta mjesečno od strane drugih osoba. Maloljetnici imaju pravo na godišnji odmor, imaju pravo na neograničen prijem paketa, te imaju mogućnost na telefonski razgovor najmanje dva puta sedmično. Imaju pristup biblioteci, televiziji i radiju, dok nemaju pristup internetu. Profili djece su sa završenom srednjom školom ili je trenutno pohađaju. Medicinski pregled se obavlja u roku od 24 sata od prijema, te imaju jedanput godišnje sistematski pregled u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi. Dobijeni nalaz se dostavlja sudiji za maloljetnike, tužiocu za maloljetnike, roditeljima i službi socijalne zaštite. Dva puta godišnje se sastavlja izvještaj o psihičkom zdravlju maloljetnika, te se taj izvještaj dostavlja sudiji i tužiocu za maloljetnike, roditeljima i službi socijalne zaštite. Privatnost maloljetnika se poštuje na način

⁶⁸ Nakon zemljotresa s epicentrom u Petrinji decembra 2020. godine;

⁶⁹ Obilaskom ustanove uočeno da se u jednom toaletu nalaze dvije wc-šolje, s napomenom da postoji zid između, ali taj zid ne ide od poda do plafona, već je otprilike na polovini bez prednje barijere pa se ulaskom u toalet direktno gleda u maloljetnika koji obavlja nuždu u tom momentu;

⁷⁰ Na ove činjenice je ukazano i ranije;

da lične stvari mogu držati na depozitu ustanove i time zaštite svoju imovinu i lične stvari. Prema navodima iz upitnika, pandemija izazvana koronavirusom je utjecala na ostvarivanje prava maloljetnika na način da su u jednom periodu imali ograničenje prijema paketa i posjeta. U jednom određenom vremenskom period nisu mogli primiti posjete članova porodice. Pakete su mogli primiti, ali su isti bili odlagani u posebne prostorije na 24 sata prije nego što bi bio uručen maloljetniku. Također, određeni vremenski period imali su zabranu korištenja vandomskih pogodnosti. S poboljšanjem epidemiološke situacije, ova prava su se postepeno omogućavala. Maloljetnicima su tokom trajanja pandemije obezbijedena sredstva zaštite, kao što su dezinfekcijska sredstva, maske i rukavice.

Maloljetnici imaju pravo na prigovor, ali istih nije bilo u 2019. i 2020. godini.

Razgovor s djecom

Za vrijeme posjete, mjeru upućivanja i vaspitno-popravni dom izdržavala su četiri maloljetnika-šesnaestogodišnjak, dva sedamnaestogodišnjaka i osamnaestogodišnjak, koji su dobrovoljno pristali da učestvuju u razgovoru. Znaju u kakvoj ustanovi se nalaze i iz kojeg razloga i upoznati su s pravima i obavezama i dostupni su im pozitivni propisi (Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske) i Pravilnik o kućnom redu. Iz razgovora s maloljetnicima zaključeno je da imaju pozitivan stav o odnosu ovlaštenih službenih lica, te predstavnika službe tretmana i obezbjeđenja. Uspostavljen je sistem nagrađivanja, maloljetnici se kategorišu u grupe A, B i C, te u skladu s tim ostvaruju pravo na pogodnosti. Naveli su da imaju na raspolaganju u krugu ustanove sportski teren za fudbal i košarku, sto za stoni tenis, viseću kuglanu. U ljetnom periodu montiraju bazen, ali su iz uprave istakli da ga ne koriste mnogo. Na raspolaganju imaju knjige iz biblioteke, društvene igre, te dnevnu štampu, a imali su pritužbu na starost igrica i opreme za Play Station. Ombudsmeni pozivaju ustanovu da obezbijede dovoljan broj igrica i da pri odabiru igrica obezbijede participaciju maloljetnika.

Objekat u kojem su smješteni maloljetnici okružen je zelenim površinama, vidno održavanim cvijećem i sve je uredno pokošeno i maloljetnici potvrđuju da sve sami održavaju na dobrovoljnoj osnovi. Bilo je pritužbi na ishranu kojom su djelimično zadovoljni. Smatraju da bi se trebalo voditi računa o tome da neke stvari ne vole da jedu, te da im se ponudi alternativa taj dan. Također, požalili su se na izbor proizvoda u kantini koja se nalazi u Kazneno-popravnom zavodu, kao i na cijene. Maloljetnici su istakli da ih vaspitači ne dočekaju prilikom prijema u ustanovu, ukoliko stignu u ustanovu poslije 15 sati, a u tom slučaju dočekuju ih samo vodnici. U razgovoru s maloljetnicima uočeno je da nemaju tačno određeno vrijeme koje bi se odnosilo na rad sa stručnim osobljem, nego da se tretman odvija u periodu do ručka na način da se razgovori odvijaju spontano, te da bilo kakva vrsta rada nije obavezna. Maloljetnici potenciraju da imaju aktivnost- kulinarsku sekciju. Vole kositi travu i održavati cvijeće. Imaju jasno određen raspored redarstva, postavljen na vidnom mjestu, te tu obavezu obavljaju u periodu od 21h do odlaska na spavanje u 22h. Prema riječima maloljetnika, nemaju tačno određene aktivnosti koje su obavezne.

Ombudsmeni smatraju potrebnim organizovanje informatičkog osposobljavanja, učenja osnova stranog jezika, kao i stručno osposobljavanje.

Maloljetnici koji su zatečeni u Vaspitno-popravnom domu, a nemaju srednje obrazovanje, upisani su u srednju školu, te se školuju za pekare. Maloljetnicima je omogućen telefonski kontakt s porodicom s govornice koja je smještena na vanjskom dijelu objekta. Također, članovi porodice imaju mogućnost dolazaka u posjete, koje se odvijaju, prema navodima maloljetnika, gdje god se nađe slobodna prostorija. Iz razgovora s maloljetnicima proizlazi da su zadovoljni primarnom zdravstvenom zaštitom koja im je na raspolaganju 24h u okviru medicinske službe Kazneno-popravnog zavoda Banja Luka. Specijalističke usluge se pružaju u Univerzitetsko-kliničkom centru Banja Luka.

Nije bilo pritužbi na obezbjeđivanje sredstava za higijenu, garderobu i obuću. Navode da isto sami obezbjeđuju, ali ukoliko neko nema mogućnost, sve može dobiti u Vaspitno-popravnom domu.

Maloljetnici navode da nemaju potrebu za obavljanjem vjerskih obreda, te su mišljenja da isto žele, bilo bi im omogućeno.

Prilikom razgovora konstatovano je da maloljetnici imaju nesmetanu komunikaciju s porodicom, te su ukazali da, ukoliko neko nema novac za telefonsku govornicu, poziv može obaviti iz kancelarije stručnog osoblja.

Generalna ocjena je da su maloljetnici zadovoljni boravkom u ustanovi i radom vaspitača koji su svakodnevno uključeni u rad s djecom. Kako bi se ostvarila svrha tretmana u potpunosti i ispunila zakonska obaveza nadležnih i pri tome obezbijedilo pravo na obrazovanje, neophodno je izdvojiti posebno vrijeme tokom dana za učenje s ciljem izgradnje ličnosti djeteta, a ne samo da se formalno obezbijedi diploma i zvanje. Pored toga, bilo bi dobro da se djeca uključe u većoj mjeri u pripremu obroka (npr. doručka) i da svakodnevno imaju jasne strukturirane aktivnosti kao što su informatička sekcija s ciljem opismenjavanja, učenje stranih jezika i radno osposobljavanje.

Razgovor s administrativno-tehničkim osobljem

Prilikom posjete obavljen je razgovor s predstavnicima Službe obezbjeđenja⁷¹ koji su istakli da ovu Službu u najvećoj mjeri čine zaposleni koji su pred odlazak u penziju. Praksa u Kazneno-popravnom zavodu u Banjoj Luci je da, zadnjih nekoliko godina prije penzionisanja, ove pripadnike raspoređuju u Vaspitno-popravni dom, što je po njihovom mišljenju dobro, jer ti pripadnici obično imaju veliko radno iskustvo, u značajnoj mjeri su komunikativniji i sklapaju bolje odnose s maloljetnicima (skloniji su da više razgovaraju, imaju određene vještine pedagogije, nisu impulsivni, strpljiviji su itd.), a sve navedeno doprinosi stvaranju bolje atmosfere u ustanovi. Posebno je naglašeno, da svi pripadnici Službe obezbjeđenja koji rade s maloljetnicima imaju certifikat.

⁷¹ Rukovodiocem Službe obezbjeđenja Krnojevac Bogdanom i Topić Dariom, policajcem prve klase;

Smatraju da bi bilo idealno kad bi Vaspitno-popravni dom za maloljetnike bio izdvojen iz kruga Kazneno-popravnog zavoda Banja Luka, možda bi bilo tehničkih problema oko funkcionisanja (vezano za ishranu, medicinski dio), ali to bi se uz dobru organizaciju moglo prevazići. Nastoje njegovati dobre odnose i obezbijediti uslove da se djeca međusobno poštuju i uvažavaju. Predstavljaju malu zajednicu, pa je zbog toga uz malo truda lakše napraviti zdrav ambijent. Tačno definisane obaveze olakšavaju njeno funkcionisanje u ustanovi, a osnovni zadatak zaposlenih je da pokušaju između maloljetnika stvarati što sličnije jedinice po obavezama i na taj način eliminisati mogućnost nastajanja razdora među njima. Smatraju da je ključno u procesu resocijalizacije djece, s ciljem ih osposobiti za konkretna zanimanja (vodoinstalater, keramičar, električar, itd.), te da ustanova treba imati instruktore koji bi vladali s više zanimanja. Predstavnik Službe obezbjeđenja ostaje sam od 19 sati radnim danom, subotom nakon 15 sati, a nedjeljom je sam. Smatraju da društvo kasno šalje maloljetnike u VP dom, da prekasno dolaze, a najčešće izlaze nakon godinu i po dana što dokazuje da je društvo u velikoj mjeri pretolerantno. Kako su u razgovoru istakli *„Rad s maloljetnikom i pomaganje u nekim stvarima koje ne znaju znatno kvalitetnije podiže autoritet prema njemu nego bilo kakvom presijom... Društvo kasni s reakcijama u početnom periodu a nema reakcije u postpenalnom periodu. Policija vjerovatno skuplja dva, tri djela pa tek onda procesuiru, nerealno je broj osuđenih lica a sve je više maloljetničke delikvencije i vršnjačkog nasilja, čemu smo svi svjedoci.“* Prema navodima iz razgovora u samoj ustanovi nema pretjerane opasnosti, nije bilo slučajeva agresije, sistem je dobro ustrojen a donesena pravila se poštuju. Stalna prisutnost predstavnika Službe obezbjeđenja smanjuje tenzije među maloljetnicima i zato je bitno da se oni kreću među njima i komuniciraju. Zaposleni imaju redovne obuke, izuzetno su fizičko osposobljeni (snaga, upotreba fizičke sile), mogu koristiti salu ustanove za fizičke aktivnosti, ali smatraju da bi trebalo obezbijediti što više edukacije izvan ustanove. U vrijeme pandemije su bili dobro organizovani, ukupno su dva maloljetnika bila pozitivna u prošloj godini, međutim, to se dobro završilo jer su oni privremeno izolovani i odvojeni, tako da se zaraza nije proširila. Prednosti rada u ustanovi su dobar broj zaposlenih u odnosu na broj maloljetnika, veliki odvojeni prostor za maloljetnike, pa se kvalitetno može organizovati radni proces, tretmanske službe, a posebno jer je lakše raditi nego s punoljetnim licem, a nedostatak je dodatni radni angažman, kao i to što se ustanova nalazi u bliskoj okolini zatvorenika.

Razgovor sa stručnim osobljem

Kadrovska struktura stručnog tima sastoji se od rukovodioca odjeljenja, psihologa koji radi u Prijemnom odjeljenju, kao i socijalnog radnika po potrebi, dok s maloljetnicima nakon Prijemnog odjeljenja radi specijalni pedagog, vaspitač (diplomirani psiholog), te referent za sportske aktivnosti. Tokom razgovora preovladavalo je generalno zadovoljstvo osoblja kada je u pitanju opšti dojam ustanove i naglasili su da su generalno zadovoljni uslovima, da se radi o maloj ustanovi, stambenoj jedinici koja ima kapacitet da realizuje dobre rezultate, s obzirom na mali broj djece i uslove s kojima raspolažu. Iako priznaju da se tehnički uslovi mogu uvijek dodatno poboljšati (u smislu tehničke opremljenosti), smatraju da su ipak najbitnije usluge koje oni pružaju, te da je kadar s kojim ustanova raspolaže dovoljan da pokrije broj maloljetnika koji borave u ustanovi. Ustanova raspolaže s vanjskom izolacijom, grijanjem, a stolarija je nedavno zamijenjena.

Prema navodima stručnog osoblja, u ovoj ustanovi se izriču mjere od šest mjeseci do četiri godine, ali se maloljetnici uglavnom otpuštaju nakon provedene jedne godine, što je, prema njima, uspješan pokazatelj djelotvornosti samih tretmana. Atmosfera u ustanovi opisana je kao kućna, porodična, a ne nešto institucionalno i strogo, te smatraju da su korisnici jako zadovoljni, da redovno koriste sve pogodnosti boravka u ustanovi, te da su se zaposlenici zbližili s korisnicima.

Prema navodima stručnog osoblja problem nastaje kada se maloljetnici nakon izvršene mjere ponovo vraćaju u uslove pod kojim su i počinili djela, gube dom koji su imali u ustanovi i dolaze u situaciju da ih ponovo niko ne prihvata.

Maloljetnicima u ustanovi isplanirane su aktivnosti rada i djeca se uključuju u rad kao što je šišanje trave, podrezivanje voća, sadnja cvijeća, održavanje i dezinfekcija prostorija, međutim, stručno osoblje je naglasilo da se većina aktivnosti provodi spontano, te se kreira po dolasku osoblja na posao. Kada je npr. oblačno i kišovito vrijeme, onda nije moguće provesti vanjske aktivnosti koje su bile predviđene za taj dan. Međutim, raspored predviđa jutarnju šetnju od 8 do 9 sati, te se nakon toga dogovaraju naredni koraci, aktivnosti i ko je zadužen za izvršavanje istih. Maloljetnicima je na raspolaganju biblioteka unutar Odgojno-popravnog doma, a ukoliko postoji potreba za dodatnom literaturom, ista se dostavlja iz zavodske biblioteke. Iako maloljetnicima nije dostupan internet, prema navodima osoblja, korisnicima se prikazuju edukativne emisije, putopisne, kao i serije i filmovi, a čitaju se i novinski članci. Osoblje naglašava da su upravo ove aktivnosti teme koje se koriste za diskusije. Također, stručno osoblje navodi da se maloljetnici povremeno izvode u grad, posjećuju kina, pozorište, muzeje, sajmove, slastičarne, obilježavaju se rođendani i drugi praznici. Ovo su ujedno vidovi nagrađivanja koji se pružaju maloljetnicima. Prema navodima stručnog osoblja, maloljetnici se tokom boravka vode u posjete porodicama, a to ujedno predstavlja prvi odlazak kada se maloljetnik uvede u korištenje pogodnosti. Nadalje, iako ustanova po prijemu maloljetnika dobije socijalnu anamnezu koju dostavlja centar za socijalni rad, stručno osoblje obilazi porodicu na terenu, gdje se vrši procjena i evidentiraju resursi te porodice, te utvrđuje da li se nešto promijenilo u međuvremenu. Maloljetnici imaju pravo na izlazak u grad na pet sati, te na osam sati s porodicom, ali izlazak na pet sati samostalno koriste jedino oni koji su nastanjeni u Banjoj Luci. Također, korisnici imaju vikend dva dana i imaju godišnji odmor ili školski raspust ovisno o tome da li pohađaju školu. Dnevni odmor je od 14 do 16 sati svaki dan. Također, prilikom posjete porodici, ukoliko je maloljetnik bio zaposlen i ako je imao nekog poslodavca s njim se obavlja razgovor o mogućnosti ponovnog angažovanja maloljetnika nakon izlaska iz ustanove, a o svemu se upoznaje i nadležni centar za socijalni rad. Ukoliko osoblje smatra da neki član šire porodice maloljetniku može pružiti podršku i pomoć, kontaktira se s tim članom. To može biti kum, komšija, neki član dalje porodice koji se smatra pozitivnom figurom i ko bi mogao pružiti pomoć i tokom korištenja pogodnosti i nakon izlaska. Prilikom razgovora naveden je primjer tetke koja živi u inostranstvu i s kojom se dogovara oko prihvata maloljetnika nakon izlaska iz ustanove. Maloljetnicima se također pomaže prilikom izrade dokumenata.

Kada je u pitanju obrazovanje, osoblje navodi da su tri od četiri maloljetnika uključena u srednje obrazovanje (jedan koji završava, jedan koji je tek upisan i jedan koji je završio osnovnu školu po specijalnom programu i trenutno pohađa JU Centar "Zaštiti me" Banja Luka), no da izbor zanimanja nije dat njima na raspolaganje, već se preporučuju zanimanja kao što je pekar, kuhar,

konobar s obzirom da se praksa može vršiti unutar Zavoda. Maloljetnici na praksu idu 2 do 3 puta sedmično, praksa se obavlja u zavodskom restoranu, a za isto se dobija i skromna materijalna nadoknada od 20 KM. Posebna saradnja uspostavljena je s JU Poljoprivredna škola Banja Luka.

U razgovoru se ističe i korisnik koji pohađa nastavu u JU Centar “Zaštiti me” Banja Luka, gdje ide jednom sedmično i boravi 2 do 3 časa i ima instruktivnu nastavu. Dječak postiže odlične rezultate, najbolji je u toj grupi i često profesori hvale njegov uspjeh. Prema navodima, isti je ozbiljno shvatio školu, redovno se priprema za sljedeću sedmicu i obrađuje gradivo. Posebno se navodi problem da maloljetnici u svom životu nisu imali adekvatan nadzor, bili su samostalni, prepušteni sebi, te da je primjetno da čim im se pruži određena pažnja oni to prihvataju, trude se, vole da pokažu da nešto znaju i da za to budu pohvaljeni.

Ombudsmeni smatraju da je potrebno uspostaviti saradnju i s drugim školama kako bi se maloljetnicima pružila mogućnost izbora zanimanja shodno njihovim željama koliko je to moguće.

Što se tiče funkcionisanja pravosudnog sistema, stručno osoblje navodi da su jako rijetke posjete sudija i tužilaca za maloljetnike, koji imaju obavezu da posjete maloljetnike, pa čak i predstavnika centara za socijalni rad. Naglašavaju i da se princip hitnosti u radu suda također ne primjenjuje i navode primjer kada maloljetnik koji izvrši krivično djelo bude upućen na izvršenje mjere u odgojno-popravni dom tek nakon godinu ili dvije godine nakon učinjenog djela, iako on u tom periodu nije izvršio niti jedno krivično djelo i opravdano se postavlja pitanje smisla izvršenja mjere. Osoblje također navodi da ova ustanova ima kapacitete kako kadrovske, tako i prostorne da primi veći broj maloljetnika nego što je to sad slučaj, te smatraju da poseban apel treba biti upućen pravosudnim organima da upućuju djecu. Ombudsmeni smatraju da su neophodne dodatne edukacije sudija u vezi s korištenjem svih zakonskih mogućnosti i ispunjavanjem zakonskih obaveza.

Nadalje, stručno osoblje smatra da sudovi generalno uvažavaju njihova stručna mišljenja i često postupaju po njihovim prijedlozima, a postoje i situacije kada sud, na prijedlog ustanove zakaže vrstu kontrolnog ročišta, te obustavi mjeru. Međutim, osoblje smatra da se saradnja i komunikacija sudova i ustanove uglavnom ostvaruje na njihovo insistiranje. Ustanova sudovima, tužilaštvima i centrima za socijalni rad šalje izvještaje svaka 2 mjeseca, te ih upoznaju sa stanjem maloljetnika koji je na izdržavanju mjere.

Ombudsmen Bosne i Hercegovine ukazuju na potrebu povećane saradnje pravosudnih institucija s ustanovama za izvršenje zavodskih mjera upućivanja u odgojno-popravni dom.

Kada je u pitanju utjecaj pandemije COVID-19, stručno osoblje navodi da su u ustanovi bila registrovana 3 slučaja, od kojih su dva slučaja maloljetnici, koji su izdvojeni od ostalih maloljetnika na drugi sprat ustanove koji se koristio kao vrsta izolatorija. Jedan maloljetnik, je, uz njegovu saglasnost i konsultacije s porodicom, vakcinisan prvom dozom vakcine. Pojava pandemije je utjecala na ostvarivanje prava maloljetnika u smislu da su bile zabranjene posjete,

da su paketi odlagani 24 sata u jednoj prostoriji, nakon čega bi im bili uručeni, da je bio sužen repertoar stvari koje je porodica mogla poslati, bile su obustavljene posjete porodici, međutim, ovo nije značajno uticalo na njihovo psihološko stanje, te nije došlo do eskalacije nezadovoljstva među korisnicima. Stručno osoblje je u razgovoru istaklo da su djeca nastalu situaciju i posljedice povezane s tim shvatila ozbiljno, te da nije bilo problema čak i u slučaju kada je jedan od korisnika bio uskraćen po prvi put koristiti jednu od pogodnosti (posjeta porodici za vrijeme vikenda). Iako su posjete bile ograničene, odluke su se mijenjale zavisno od naredbi Kriznog štaba, no maloljetnicima je bio omogućen redovan kontakt s porodicama. U ustanovi se nalazi telefonska govornica, koja se može koristiti svaki dan u 2 termina (11-12 i 17-18), a maloljetnicima su na raspolaganju 7 brojeva koji su upisani (brojevi porodice koji su provjereni). Ukoliko maloljetnik nema sredstava na računu (nema uplate od strane porodice), na sedmičnom nivou im se obezbijedi telefonski poziv sa službenog telefona u prisustvu osoblja. Međutim, u razgovoru je istaknuto da i u slučajevima kada porodica nazove u večernjim satima, kolege ih spoje.

Maloljetnicima je tokom boravka u ustanovi omogućena primarna zdravstvena zaštita, a u ustanovi je zaposlen zavodski ljekar, te medicinski tehničari koji su prisutni 12 sati, a sve ostale medicinske usluge koje ne može pružiti ljekar, obavljaju se u bolnici. Također, maloljetnicima je osiguran i sistematski pregled.

Stručno osoblje navodi da je sigurnosna situacija u ustanovi zadovoljavajuća, da kroz duži vremenski period nije bilo pokušaja bjekstva, niti slučajeva samopovređivanja ili napada na službenu osobu što samo po sebi govori o tome da su korisnici zadovoljni, te da se u ustanovi pružaju adekvatne usluge i tretmani. Procjena maloljetnika vrši se po njegovom dolasku, u prvom periodu njegovog boravka u ustanovi, na osnovu čega se i odlučuje o pogodnostima. Cilj je da maloljetnik usvoji obrasce ponašanja i kulture kao što je, kako da se ophodi prema osoblju kad ih sretne. Među problemima koje stručno osoblje navodi je postojanje Odjeljenja vaspitno-popravnog doma u krugu Zavoda, te potreba za njegovim izmještanjem. Također, navodi se i problem izvođenja prakse u prisustvu punoljetnih osuđenika (iako se radi o osuđenima koji su osuđeni za krivično djelo npr. sigurnost u saobraćaju), te postojanje žice koja okružuje Odjeljenje Odgojno-popravnog doma, iako nije bilo pokušaja bjekstva. Nadalje, stručno osoblje navodi i problem nedostatka ustanove koja prethodi Odgojno-popravnom domu, smatrajući da je ovo najteža i ujedno jedina vaspitna mjera, te da ne postoje ustanove kao što su vaspitne ustanove, odgojni centri, disciplinski centri, koje bi bile stepenica i gdje bi maloljetnici vidjeli kako je u zatvorenom sistemu, što bi ih u konačnici moglo i odvratiti od činjenja krivičnih djela.

Odnos i komunikacija između maloljetnika i stručnog osoblja je istaknuta kao generalno dobra, uredna i prijateljska. Stručni pedagog navodi i primjere maloljetnika koji ga kontaktiraju i nekoliko godina nakon što maloljetnici napuste ustanovu, čestitaju praznike ili pozdrave preko određene osobe. Korisnici članove stručnog osoblja persiraju i oslovljavaju kao vaspitač/vaspitačica, a iz razgovora se zaključuje da se osoblje, nakon izlaska maloljetnika iz ustanove, raspituje o stanju maloljetnika kod službenika centara socijalnog rada.

Kada je u pitanju stručni tim, iz razgovora proizlazi da postoji dovoljan broj osoblja, te da ne postoji potreba za dodatnim kadrom. Međutim, ističu da postoji potreba za stručnim

usavršavanjem i edukacijama, te da su nerijetko zaposlenici primorani sami financirati određene edukacije za koje smatraju da postoji potreba.

Kada je u pitanju profil korisnika koji dolaze na izdržavanje mjere, u razgovoru je navedeno da se u najvećem broju slučajeva radi o maloljetnicima koji su izvršili krivična djela protiv imovine, a u manjoj mjeri krivična djela ubistva, pokušaja ubistva i silovanja.

Na pitanje da li maloljetnici učestvuju u izradi planova kao što su godišnji planovi, planiranje novih usluga, osoblje navodi da, iako se korisnici uopšteno uvijek pitaju koje su njihove želje ili interesovanja prilikom sačinjavanja takvih planova, da oni direktno ne učestvuju u planiranju.

Stručno osoblje navodi da se s maloljetnicima uglavnom radi individualno, obavljaju se razgovori vezani za određenu problematiku, postoje tematske radionice, radionice iz opšte kulture koje svakodnevno upražnjavaju. Od metoda koje se primjenjuju u radu navode metode uvjeravanja, usmjeravanja, podsticanja, represivne metode, kažnjavanja i nagrađivanja. Stručni pedagog navodi da su kažnjavanja jako rijetka, uglavnom ukoliko dođe do nekih ekscesa, do nekih fizičkih sukoba, a radi se o opomeni, ukoru ili zabranama. Najveću pomoć pruža matična grupa koja je tu, te kada dođe novi korisnik, oni koji su tu već stalni, uče nove kako se treba ponašati. Za teže i učestalo kršenje lakših povreda oduzimaju se pogodnosti od minimum 30 dana.

Tokom boravka maloljetnika sačinjava se program postupanja, a koji sadrži osnovne podatke kao što su vaspitna grupa, specifične potrebe i potencijal maloljetnika, održavanje i unapređenje porodičnih odnosa, obrazovanje i stručno osposobljavanje, radno osposobljavanje i angažovanje, kvalifikaciona grupa, fizičko i mentalno zdravlje, organizacija vremena, intenzitet i oblik vaspitnog rada, priprema i otpust i socijalna reintegracija, mišljenje stručnog tima prijemnog odjeljenja, adaptacija maloljetnika u prijemnom odjeljenju, kontakti tokom boravka u prijemnom odjeljenju, psihološka razmatranja o ispitaniku, a zaključak potpisuje diplomirani psiholog. Individualni planovi sačinjavaju se za svako dijete ponaosob. Individualni program tretmana za maloljetnika, čiji prijedlog sačinjava i potpisuje vaspitač sadrži podatke kao što je ličnost maloljetnika, porodične prilike, školovanje, korištenje slobodnog vremena, posjete, stavovi i navike, evidencija rada – dnevna dešavanja (uvidom u personalne dosje korisnika evidentno je da postoji više detaljno sačinjenih evidencija rada). Maloljetnik je uključen i saglasan sa sadržajem, a na kraju ga i potpisuje. Iz razgovora proizlazi da vaspitač obavlja razgovor s maloljetnikom na kraju, a kako bi analizirali koji su tretmanski ciljevi ispunjeni, te na čemu će još raditi. Roditelji se uključuju već od prvog razgovora, te im se saopštava plan rada s djetetom i koja je njihova uloga, izvještavaju se i kontaktiraju, ali im se ne dostavlja plan. Roditelji se samo pismenim putem obavještavaju o psihičkom i zdravstvenom stanju svakih šest mjeseci.

Osoblje je kroz razgovor također istaklo da se maloljetnik od samog prijema u ustanovu priprema za prekid, te smatraju da je cijeli njegov boravak u ustanovi priprema za izlazak i konačni cilj. U vezi s tim, osoblje navodi da iz tog razloga pokušavaju da maloljetnik što više vremena provodi van ustanove, u gradu, te se zbog toga provode razne aktivnosti, kontinuiran rad s porodicom i priprema porodice od početka tretmana. Rad u ustanovi organizovan je na način da su radnim danom vaspitači prisutni od 7 do 19, a ostatak pripadnici službe obezbjeđenja. Vikendom postoji dežurni vaspitač koji subotom dežura od 7-15, a nedjeljom je

dostupan putem telefona, kao i po potrebi. Osoblje navodi da je i ranije postojala praksa dežure nedjeljom, ali je to ukinuto zbog malog broja korisnika, međutim, nisu rijetke situacije kada se osoblje vikendom raspituje o statusu maloljetnika, posebno onih koji koriste pogodnosti (npr. provjera da li se vratio u ustanovu).

Kako je to ranije u Metodologiji istraživanja već navedeno, prije finaliziranja konačnog izvještaja, a na osnovu ranije postignutih dogovora, radna verzija izvještaja dostavljena je svim ustanovama na komentar. Kazneno-popravni zavod Banjaluka dostavio je svoje komentare i primjedbe, odnosno *Odgovor na Specijalni izvještaj o analizi stanja u ustanovama u kojima su smješteni maloljetnici u sukobu sa zakonom u BiH*.⁷²

Preporuke Ombudsmena

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine preporučuju Ministarstvu pravde Republike Srpske i Kazneno – popravnom zavodu da:

- Preduzmu odgovarajuće aktivnosti s ciljem izmještanja Odjeljenja vaspitno-popravnog doma iz kruga Kazneno-popravnog zavoda Banja Luka;

Rok za realizaciju preporuke: jedna godina.

- Istovremeno se preporučuje da, ukoliko do izmještanja ustanove ne dođe, se postojeći dnevni boravci uredi za ugodan boravak djece, promijeni dotrajali namještaj (kuhinje, stolovi, stolice), zamijene metalni drvenim krevetima, da se spužve zamijene madracima i da se WC uredi tako da se omogući puna privatnost prilikom korištenja;

- da se doprinese kvalitetu obrazovanja maloljetnika tokom boravka u ustanovi na način da se jasno odredi vrijeme za učenje i da se uspostavi saradnja s drugim školama kako bi se maloljetnicima pružila mogućnost izbora zanimanja shodno njihovim željama koliko je to god moguće;

Rok za realizaciju preporuke: odmah.

⁷² “U skladu sa vašim Specijalnim izvještajem o analizi stanja u ustanovama u kojima su smješteni maloljetnici u sukobu sa zakonom u BiH želimo da ukažemo na neke činjenice. Naše želje i intencije su da se Odjeljenje Vaspitno-popravnog doma izdvoji iz kruga Kazneno-popravnog doma Banjaluka. Da bismo zadovoljili sve vaše primjedbe i preporuka sa kojima se u potpunosti slažemo potrebno je da se Odjeljenje Vaspitno-popravni dom izmjesti na novu lokaciju gdje bi se izgradili objekti po standardima za navedenu populaciju. Ovom prilikom vas pozivamo da nam pružite podršku i pomoć u pronalaženju donatora koji bi nam pomogli u rješavanju ove problematike. Svjesni smo da sadašnja lokacija i objekti nisu namjenjeni za instituciju ovakvog tipa, ali nastojimo da kontinuiranim ulaganjem poboljšamo uslove života maloljetnika koji borave na izvršenju vaspitne mjere, te prevaziđemo nedostatke koje ste naveli u vašem izvještaju. Slažemo se da je neki namještaj dotrajao, te da ga je neophodno zamijeniti novim, kao i da je neophodno obezbijediti pravo na privatnost prilikom korištenja toaleta. Što se tiče vašeg zapažanja i preporuka po pitanju obrazovanja maloljetnika tokom proteklih godina imali smo mnogo problema vezano za zakonsku regulativu što je i vama poznato. Danas smo prezadovoljni da naši maloljetnici mogu završiti uopšte srednjoškolsko obrazovanje. Nekim srednjim školama smo se obraćali, ali nismo naišli na razumjevanje, jer provođenje vanrednog procesa obrazovanja je otežano pogotovo kada je u pitanju manji broj učenika ili čak jedno lice. Iz razloga nerazumjevanja od strane pojedinih škola, finansijske neodrživosti i nemogućnosti izvođenja teorijske i praktične nastave za pojedina zanimanja nemoguće je očekivati da maloljetnici biraju zanimanja na osnovu svojih afiniteta i želja.”

Ombudsmeni preporučuju Odjeljenju vaspitno-popravnog doma da:

- U svom radu osiguraju što jasniju strukturu dnevnog rasporeda aktivnosti na način da tretmanske aktivnosti – radionice i sekcije – budu obavezne i koje će podrazumijevati učenje stranih jezika, osposobljavanje za rad na računaru i korištenje osnovnih programa, korištenje fotoaparata (organizovanje kursa fotografije) i slično.

Rok za realizaciju preporuke: odmah.

- Maloljetnicima omogućite u što većoj mjeri da sami sebi pripremaju obroke, posebno doručak i/ili večeru;

Rok za realizaciju preporuke: odmah.

4.3. Ustanova za izvršenje zavodske odgojne mjere upućivanja u odgojnu ustanovu

Javna ustanova Zavod za vaspitanje muške djece i omladine

Zavod za vaspitanje muške djece i omladine Sarajevo je ustanova otvorenog tipa, koja je definisana kao javna ustanova socijalne zaštite u vlasništvu Federacije Bosne i Hercegovine, shodno Zakonu o preuzimanju prava i obaveza osnivača nad ustanovama socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine. Organizacionu strukturu Zavoda za vaspitanje muške djece i omladine Sarajevo čine direktor, Služba za pravne i opšte poslove, Služba za tretman korisnika usluga i Služba finansijsko-materijalnih poslova. Prema podacima ustanove⁷³, u Zavodu je zaposleno 12 zaposlenika koji čine stručno osoblje, 7 zaposlenika koji čine administrativno osoblje i sedam članova tehničkog osoblja.

Kada je u pitanju struktura korisnika po uzrastu⁷⁴, trenutno je u ustanovi smješteno ukupno 16 korisnika usluga, od čega 3 korisnika od 12 godina, 1 korisnik od 14 godina, 1 korisnik od 16 godina, 7 korisnika od 17 godina, 3 korisnika od 18 godina i 1 korisnik od 19 godina. Po pitanju strukture korisnika po krivičnim djelima radi se o krivičnim djelima: ubistvo - 1 korisnik, ubistvo u pokušaju - 1 korisnik, produženo krivično djelo krađa - 1 korisnik, produženo krivično djelo teška krađa - 1 korisnik, krivično djelo razbojništvo - 1 korisnik i produženo krivično djelo razbojništvo - 1 korisnik. Profil djece trenutno smještene u ustanovi su djeca upućena od strane centara socijalnog rada – odgojno zanemarena i zapuštena djeca i od strane sudova - odgojno zanemarena djeca i zapuštena djeca počinioci krivičnih djela, a u posljednje vrijeme nije bilo promjene trendova u odnosu na ranije stanje.

Prilikom posjete uočeno je da ustanova raspolaže s velikim prostornim resursima, isuviše velikim, imajući u vidu broj korisnika u ustanovi, a veći dio namještaja je isuviše dotrajjao.

⁷³ Podaci dobijeni pomoću upitnika od 13.08.2021. godine. Upitnik ispunila Lejla Medović Milić, šef Službe za tretman korisnika;

⁷⁴ Prema podacima iz upitnika od 13.08.2021. godine. Tokom posjete Zavodu dana 21.09.2021. godine u razgovoru sa šeficom Službe za tretman korisnika istaknuto je da trenutno u ustanovi boravi 15 korisnika – 3 korisnika od 13 godina, 1 od 15 godina, 2 od 16 godina, 5 od 17 godina, 2 od 18 godina i 2 od 19 godina (11 korisnika upućeno je od strane suda, a 4 korisnika od strane centara za socijalni rad).

Također, Odjel za maloljetnice je u potpunosti obnovljen, međutim nije u funkciji i neminovno je da će u narednom periodu biti izložen propadanju i pogoršanju stanja usljed neiskorištenosti. U trenutku posjete na ovom odjelu nije bilo niti jedne maloljetnice, a Ombudsmeni napominju da trenutno nema ni zakonske mogućnosti da se maloljetnici upućuju u ovu ustanovu. Naime, istaknuto je da je formiran Odjel za maloljetnice koje u zavod mogu upućivati centar za socijalni rad i sud, kapaciteta 25 mjesta. Međutim, kako u ustanovi ističu i dalje je prisutan problem upućivanja maloljetnica od strane centara za socijalni rad zbog naziva ustanove koji je upisan u sudski registar (Javna ustanova Zavod za vaspitanje muške djece i omladine). Ovaj problem nije riješen od 2018. godine i Ombudsmeni ponovo ukazuju na ovaj problem i potrebu usklađivanja djelatnosti zavoda s nazivom ustanove upisanim u sudski registar.

U ustanovi i dalje postoji soba – prostorija za pojačani nadzor, a evidenciju u vezi s pojačanim nadzorom vodi socijalni radnik. Ranije preporuke za uklanjanje rešetaka na prozorima i vratima zavoda i stavljanje apsolutno van upotrebe prostorije za pojačan nadzor, nisu ispoštovane.

Ustanova je prostorne resurse, kao što su uslovi smještaja, organizovanje i održavanje čišćenja ocijenili zadovoljavajućim, navodeći da prostorije održavaju radnice, higijeničarke, u skladu sa sistematizacijom i pravilnikom o radu. Međutim tokom posjete ustanovi primijećeno je da dnevni boravak nije adekvatno očišćen. U toku razgovora sa stručnim osobljem, navedeno je da higijenu održavaju dvije osobe, od kojih se jedna upravo taj dan vratila s bolovanja, te da je to razlog za trenutnu nečistoću. Tokom posjete ustanovi uočen je i problem grijanja, u smislu da radijatori ne mogu adekvatno ugrijati prostorije, za šta je kao najveći razlog istaknut nedostatak sredstava. Posebne zabrinutosti se odnose na činjenicu da je posjeta izvršena u mjesecu septembru, te da se niske temperature tek očekuju u narednom zimskom periodu, a što može ugroziti zdravlje i boravak djece u ustanovi. Također, ustanova nije pokrivena klima uređajima, ali se nalaze u kancelarijama direktora i šefova odjela. Tokom posjete primijećeno je da nedostaju dezinfekciona sredstava i sapuni. Također, organizacija i kvalitet prehrane ocijenjeni su kao zadovoljavajući, navodeći da zaposleni ne koriste pravo na prehranu u ustanovi. U sklopu ustanove nalazi se kuhinja u kojoj se služe obroci (3 glavna jela i 2 užine).

Korisnicima su tokom boravka osigurani sadržaji za sportske aktivnosti kao što su stoni tenis, sportska sala opremljena strunjačama i fitnes spravama, a ustanova posjeduje vanjsko sportsko igralište u kojem se održavaju sportske aktivnosti. Maloljetnici provode tri sata dnevno na otvorenom. Prilikom dolaska u ustanovu, maloljetnicima su objašnjenja prava i obaveze, te se uručuje kopija Pravilnika o kućnom redu za svakog maloljetnika.

Tretmanski rad s maloljetnicima, odnosno kapaciteti za tretman su ocijenjeni zadovoljavajućim. U ustanovi se, prema podacima iz upitnika, sačinjavaju individualni planovi, u koje su uključeni roditelji, kao i djeca u dijelu gdje mogu davati prijedloge, tačnije u planiranju koje se odnosi na izbor zanimanja/profesionalnu orijentaciju, slobodne vremenske aktivnosti. Maloljetnici su također uključeni u planiranje i praćenje učinkovitosti usluga, kroz svakodnevne savjetodavne razgovore sa stručnim saradnicima i kroz provođenje interne evaluacije kvaliteta usluga. Rad s maloljetnicima se provodi individualno, kao i u grupama (manje grupe od 2 do 5 korisnika). U ustanovi se provodi program tretmana, program nenasilne komunikacije, program asertivnih treninga, kao i program osposobljavanja za samostalni život, ali ustanova nije usmjerena na

postpenalni tretman i zaštitu jer smatraju da nisu nadležni (ne predstavlja djelatnost ustanove). Također, navode da su za to zaduženi centri socijalne zaštite, koji održavaju vezu s porodicom, djetetom i ustanovom, te rade s maloljetnikom tokom priprema za otpust.

Kada je u pitanju razdvajanje dvije različite kategorije korisnika koji su u ustanovu upućeni po različitim pravnim osnovama (organi starateljstva i pravosudne institucije), Ombudsmeni konstatuju da preporuka navedena u Izvještaju iz 2018. godine, da se osigura potpuno (fizičko i tretmansko) razdvajanje dvije različite kategorije korisnika, nije ispoštovana. Naime, prilikom posjete ustanovi i u razgovoru sa stručnim osobljem konstatovano je da u suštini oni jesu fizički odvojeni (postoji poseban Sudski odjel, te zaseban Socijalni odjel), no da je u tretmanskom smislu (korištenje pojedinih sadržaja i aktivnosti) nemoguće fizički distancirati jedne od drugih, te da je to posebno slučaj kod realizacije vanzavodskih aktivnosti.

Ombudsmeni izražavaju zabrinutost zbog zajedničkog boravka i stalnog kontakta maloljetnika koji su u zavod upućeni po dva različita pravna osnova, od strane organa starateljstva i pravosudnih institucija. Ovo svakako zbog činjenice da maloljetnici upućeni od strane organa starateljstva nisu u sukobu sa zakonom, te njihov boravak i kontakt s maloljetnicima upućenim od strane pravosudnih organa može negativno utjecati na njih.

Maloljetnicima je prema podacima iz upitnika osigurano obrazovanje, a s obzirom da je ustanova otvorenog tipa, djeca slobodno pohađaju školu van ustanove. U školskom odjelu povećan je broj računara (6), zbog provođenja online nastave.

Maloljetnici ostvaruju komunikaciju s porodicom, porodice ih posjećuju, u skladu s porodičnom situacijom i saglasnostima nadležnih sudova i centara socijalnog rada najmanje jednom sedmično, dok druge osobe osim porodice, dva puta mjesečno, u zavisnosti od saglasnosti sudova i centara socijalnog rada. Maloljetnicima je omogućen neograničen prijem paketa, telefonski razgovor najmanje dva puta sedmično, te ostvaruju pravo na godišnji odmor. U sklopu ustanove imaju pristup biblioteci, internetu i TV uređaju.

Sva lična dokumentacija korisnika se nalazi u personalnom dosjeu korisnika, koji je zaključan u metalnom ormaru i dostupan je samo stručnim radnicima koji su u direktnom odnosu s korisnicima. Ostale vrijedne stvari deponuju se u sefu i blagajni Zavoda.

Prema navodima iz upitnika sudije za maloljetnike obilaze maloljetnike najmanje dva puta godišnje, ali to se ne odnosi na sve sudije za maloljetnike. Maloljetnici imaju osiguranu primarnu zdravstvenu zaštitu, specijalističke usluge, osiguran je program liječenja od ovisnosti, a medicinski pregled provodi se u roku od 24 sata od prijema. Jednom godišnje imaju sistematski pregled, a nalaz se dostavlja sudiji i tužiocu za maloljetnike, centru za socijalni rad i roditeljima.

U ustanovi se nalazi ambulanta opremljena ormarićem za lijekove, krevetom za pregledanje i ostalim namještajem. Ljekar je angažovan po dva sata jednom sedmično i plaća se po osnovu zaključenog ugovora. U ustanovi je zaposlena medicinska sestra (u momentu posjete u toku je raspisan konkurs za prijem u radni odnos novog medicinskog tehničara). U Izvještaju iz 2018. godine jedna od preporuka Ombudsmena upravo se odnosila na potrebu zapošljavanja medicinskog tehničara. Također, ustanova ima vanjskog saradnika neuropsihijatra, koji u

ustanovu dolazi svake srijede po dva sata. Tokom posjete naglašena je dobra saradnja sa Zavodom za bolesti ovisnosti Kantona Sarajevo, te da ustanova raspolaže s aparatom za testiranje na prisutnost psihoaktivnih supstanci. Kada je u pitanju utjecaj pandemije na ostvarivanje prava, upitnikom se navodi da je u određenim periodima bilo ograničeno ili zabranjeno kretanje korisnika, te da je ustanova postupala u potpunosti u skladu s naredbama, ograničenjima i instrukcijama nadležnog ministarstva. U toku ovog perioda nisu bile dozvoljene posjete, a maloljetnicima su obezbijeđene maske, rukavice, dezinfekciona sredstva.

Maloljetnici imaju pravo na prigovor, ali ih tokom 2019. i 2020. godine nije bilo.

Ustanova ima zaključen ugovor sa zaštitarskom agencijom (zaštita ljudi i stvari), a zaštitar je prisutan 24h u toku čitave sedmice, isti ne nose oružje, te imaju detektor za metal. Zaštitari nemaju posebnu obuku u radu s maloljetnicima. Ustanova je pokrivena videonadzorom koji je povezan s dojavnim centrom zaštitarske agencije.

Jedna od preporuka Omudsmena iz ranijeg Izvještaja iz 2018. godine odnosila se na uklanjanje rešetki na prozorima i vratima Zavoda. Prilikom posjete ustanovi, primijećeno je da se rešetke i dalje nalaze na većini prozora ustanove, dok su u nekoliko prostorija rešetke zamijenjene gelenderima (kuhinja). Razlog za nerealizaciju ove preporuke navedena je zaštita same ustanove (zaštita imovine od krađe), kao i zaštita korisnika ustanove, s obzirom da je bilo slučajeva „iskradanja kroz prozor“.

Razgovor s djecom

Tokom posjete⁷⁵ obavljen je razgovor s dva maloljetnika.⁷⁶ Izrečena im je mjera upućivanja u vaspitnu ustanovu na šest mjeseci, odnosno godinu i mjesec. Zadovoljni su uslovima smještaja, izuzetno im je važno što je riječ o Sarajevu, kao gradskoj sredini, a i u poređenju s Orašjem, lakše im i porodica dođe u posjetu.⁷⁷ Navode da su im prilikom prijema pojašnjenja prava i obaveze, zadovoljni su hranom i tu ništa ne bi mijenjali. Nisu imali primjedbi ni na održavanje lične higijene, dobijaju sredstava za održavanje lične higijene od ustanove. Ove godine nemaju puno zajedničkih aktivnosti van ustanove zbog pandemije izazvane koronavirusom⁷⁸, a u ustanovi imaju radionice kada oni to žele, u radnoj sedmici jednom ili dva puta, a postoji i mogućnost da rade van ustanove, što smatraju korisnim, kako im ne bi bilo dosadno. Jedan od maloljetnika je završio srednju školu, a drugi će vanredno polagati razrede iz osnovne škole. U razgovoru ističu da imaju pristup računarima kada god im je to potrebno zbog škole, imaju pravo da ga koriste u određenom terminu i imaju pristup internetu pod nadzorom vaspitača. Također imaju pristup biblioteci, a mogu i od kuće donijeti knjige, imaju pristup televiziji s dovoljnim brojem kanala, a novine ih ne zanimaju.

Maloljetnici s kojima je obavljen razgovor nemaju zdravstvenih problema, a prije dolaska u ustanovu obavili su preglede. Smatraju i da imaju zdravstvenih problema, to ne bi bio nikakav problem, obratili bi se sestri ili vaspitaču i problem bi bio riješen. Istakli su da im se u odnosu na

⁷⁵ Dana 21.09.2021. godine;

⁷⁶ Imaju 17 godina obojica;

⁷⁷ Jedan od maloljetnika je bio u pritvoru u KPZ Orašje;

⁷⁸ Istakli su posjetu bazenu ovog ljeta;

ranije često mjeri tjelesna temperatura, a to sve zbog pandemije koronavirusom. Nisu sigurni, ali misle da su obavili i sistematski pregled, a imaju i mogućnost da razgovaraju s psihijatrom koji dolazi jednom sedmično (srijedom) i vaspitači odrede ko će s doktorom pričati, ali i oni mogu tražiti razgovor.

Iz razgovora doznajemo da, ukoliko žele, mogu spavati duže⁷⁹, da ne moraju doručkovati, a inače oko pola osam ustaju, doručkuju, pa piju kafu, gledaju televiziju, razgovaraju sa stručnim osobljem itd. Jedan od maloljetnika ide kući, porodici, svaki drugi dan i u trajanju od 18.00 do 21.00. Na upit da li ih posjećuju sudije za maloljetnike, jedan je izjavio da ga je posjetio sudija, a drugi je izjavio da ga nije posjetio sudija, ali su ga posjetili predstavnici centra za socijalni rad.

Prema njihovim navodima, imaju na raspolaganju i u sasvim dovoljnoj mjeri, sredstava za dezinfekciju i maske.

Upoznati su s pravilima ponašanja u ustanovi i u slučaju da se krše, postoji soba za pojačani nadzor.⁸⁰ Prilikom posjete i obilaska ustanove, nadležni iz ustanove su istakli da ovakva prostorija postoji i da se koristi u iznimnim situacijama, kada je to neophodno zbog stabilizacije stanja u kojem se dijete nalazi (alkohol, droga ili problemi u ponašanju). Dakle, nije sporno da takva prostorija postoji, ali sporna je njena upotreba. Maloljetnici su potvrdili navode nadležnih da je najčešći problem upotreba psihoaktivnih supstanci i da droge ima vani, ne u ustanovi. Na poseban upit, pojašnjavaju da imaju po primjerak individualnog plana i postupanja u svojoj sobi i da mogu iznijeti svoje prijedloge stručnom osoblju ustanove.

Maloljetnici su u razgovoru istakli da među njima nema vršnjačkog nasilja.

S radom vaspitača su zadovoljni, smatraju da oni imaju razumijevanja za njih. Vole koristiti teretanu, igrati stoni tenis.

Razgovor s administrativnim i tehničkim osobljem

Kako u razgovoru navode, na sedmičnom nivou sastavlja se jelovnik, u čijoj izradi učestvuju: kuhar, vaspitač, socijalni radnik, ekonom i jedan maloljetnik, te se na taj način maloljetnici aktivno uključuju u sastavljanje jelovnika. Korisnici ne učestvuju u postupku pripreme hrane i rada u vešeraju. Trenutno jedan maloljetnik koji pohađa srednju školu za kuhara obavlja praksu u zavodskoj kuhinji. Postoji velika zainteresovanost korisnika za obavljanje poslova poput krećenja, čišćenja dvorišta, pomaganja u obavljanju redovnih popravki unutar ustanove, kreativnih radionica i sl. Na održavanju higijene zaposlene su dvije higijeničarke i vešerica koja radi u vešeraju. U Zavodu postoji jasna podjela poslova između zaposlenih, ali po potrebi, radi deficita tehničkog osoblja s ciljem neometanog funkcionisanja ustanove, dolazi do preraspodjele određenih poslova. Radna atmosfera u ustanovi ocijenjena je kao jako dobra, na šta najviše utječu dobri međuljudski odnosi zaposlenih, kao i komunikacija i pristup korisnicima. Zavod nema vlastitu službu obezbjeđenja, nego se putem javnih nabavki na godišnjem nivou zaključuje ugovor s agencijom za zaštitu ljudi i imovine. Ugovorom se definiše da u službi obezbjeđenja

⁷⁹ Do podne;

⁸⁰ Prema navodima maloljetnika – tzv. Odaje;

najmanje jedan zaštitar bude prisutan 24 časa, a u zavisnosti od potreba ustanove, moguće je angažovati veći broj zaštitara. Radi pružanja adekvatne zdravstvene zaštite u Zavodu je stalno zaposlena jedna medicinska sestra. S ovlaštenom institucijom zaključuje se ugovor o angažovanju neuropsihijatarata, koji jednom sedmično posjećuje ustanovu.

Zakonom o preuzimanju prava i obaveza osnivača nad ustanovama socijalne zaštite u Federaciji BIH iz 2008. godine, Parlament Federacije je preuzeo ulogu osnivača nad ovom javnom ustanovom, čija djelatnost je zdravstveno i obrazovno zbrinjavanje odgojno zanemarene djece i omladine. Nadzor nad ustanovom vrši Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Federalno ministarstvo pravde, Federalno ministarstva obrazovanja i Federalno ministarstvo zdravstva. Federalno ministarstvo rada i socijalne politike zaduženo je za nadzor i finansiranje ustanove preko grantova (tekućih transfera), koji se dodjeljuju svake godine. Dio sredstava obezbjeđuje sama ustanova preko naplate smještaja korisnika od centara za socijalni rad. Do 2018. godine ustanova nije imala probleme u finansiranju, međutim otkako je Kanton Sarajevo prestao s finansiranjem ustanove, zavod se susreće s ogromnim problemima. Federalno ministarstvo pravde nikada nije snosilo troškove smještaja maloljetnika u zavod, te su se oglasili nenadležnim, obrazlažući da oni nemaju osnivačka prava u ovoj ustanovi. Upravo iz tog razloga, ustanova je tužila Federalno ministarstvo pravde radi naplate potraživanja. Postupak se trenutno vodi pred Kantonalnim sudom u Sarajevu, dok Zavod, do okončanja postupka ostaje bez značajnih prihoda. Bez obzira na probleme u finansiranju, ustanova postupa po naredbama suda i prima maloljetnike.

U vezi s problemima finansiranja ove ustanove, a na osnovu saznanja dobijenih tokom posjete, Ombudsmeni će otvoriti predmet po službenoj dužnosti i ustanoviti sve relevantne činjenice i okolnosti, kako bi doprinijeli rješavanju nastale situacije, rukovodeći se, prije svega, najboljim interesom djeteta.

U vrijeme pandemije COVID-19, rad ustanove je organizovan u smjenama.

Prednosti u radu ustanove su dobri međuljudski odnosi, dobra komunikacija među zaposlenima, organizacija rada, dinamičnost, kao i lična satisfakcija jer se pomaže maloljetnicima. Kao prednost u radu ističu i radno vrijeme od 7-15:30, ali samo za administrativno osoblje, dok stručno osoblje radi u turnusima 12-24, 12-48, što većini zaposlenih odgovara. Najveći problem i nedostatak u radu ustanove predstavlja finansiranje preko grantova. Ustanova od vlastitih sredstava ne može obezbijediti dovoljno sredstava. Osnovni problem je što se ustanova u skladu sa zakonom tretira kao druge ustanove socijalne zaštite koje imaju mnogo više korisnika. Ove godine je od oktobra mjeseca upitno finansiranje i mogli bi doći u situaciju da neće moći izmirivati obaveze. Odjeljenje za žensku djecu još nikada nije stavljeno u funkciju zato što u zakonu po kojem je ustanova registrovana registrovani su za zbrinjavanje i tretman muške djece.

Razgovor sa stručnim osobljem

Prilikom posjete Zavodu za vaspitanje muške djece i omladine Sarajevo obavljen je razgovor sa stručnim osobljem ustanove zaposlenim pri Službi za tretman korisnika. Stručni tim smatra da su uslovi smještaja zadovoljavajući, te da se ustanova pridržava pravilnika standarda pružanja usluga ustanova socijalne zaštite (spavaonice imaju po dva kreveta, dva ormara, sto, dvije

stolice, dva noćna ormarića i sve je uredno opremljeno). Međutim, osoblje navodi problem grijanja, koje nije adekvatno da dovoljno ugrije prostorije. Za sve nedostatke posebno se navodi nedostatak finansijskih sredstava, kao i činjenica da su uslovljeni javnim nabavkama, zbog čega vrlo često dobiju opremu slabije kvalitete. Također, stručno osoblje navodi potrebu za dopunom literature u biblioteci namijenjenu djeci njihovog uzrasta. Korisnicima su u informatičkom kabinetu na raspolaganju pristup računarima i internetu, uz prisustvo člana stručnog osoblja radi praćenja sadržaja koji se pretražuje (npr. društvene mreže, sadržaj vezan za školu i sl.). Kada je u pitanju sam sastav, odnosno kolektiv stručnog osoblja navode da su zaposlenici različiti, te da nastoje da se timski bore protiv problema, na način da organizuju sastanke na kojima razmjenjuju određena iskustva i probleme. Sastanci se održavaju mjesečno, a nekad po potrebi. Tokom jutra, prilikom razmjene smjene, održavaju se kraći „brifinzi“, razmjenjuju najbitnije informacije i dešavanja koje kolega koji stupa u smjenu mora znati. Također, osoblje ističe nedostatak supervizije, stručnih edukacija i učešća ustanove u projektima. Stručno osoblje iznosi probleme u oblasti zdravstvenog osiguranja, npr. primjer maloljetnika koji je imao stomatološku intervenciju, a posjeduje osiguranje s području drugog kantona i javlja se problem nadležnog organa za pokrivanje troškova ili problem s upisom maloljetnika u školu i sl.

Kada je u pitanju organizacija rada ustanove navode da Odjel administracije funkcioniše tako što je radno vrijeme organizovano u periodu od 7:00 do 15:30 sati, dok je osoblje iz Službe za tretman korisnika raspoređeno tokom 24 sata (izvještaj se sačinjava svaki mjesec). Na pitanje da li je u smjeni uvijek prisutan jedan član stručnog osoblja odgovaraju da uvijek mora biti prisutan najmanje jedan član, a vikendom dva člana osoblja. Rad se organizuje u dvije smjene, dnevna i noćna smjena. Prva smjena podrazumijeva period od 07:00 do 15:30 sati, dok druga smjena podrazumijeva period od 13:30 do 22:00 sata. U razgovoru se navodi da, iako ustanova ima veliki broj zaposlenog kadra, smatraju da postoji potreba zapošljavanja još članova stručnog osoblja kao što su sociolog, socijalni radnik, a ističu potrebu i za dva psihologa. Trenutno su zaposlena 4 odgajatelja, dva saradnika za organizaciju života u ustanovi i van ustanove, odgajatelj psihosocijalne rehabilitacije, a jedna odgajateljica je na porodiljskom odsustvu. Stručno osoblje smatra da su usluge koje pruža ustanova adekvatne i zadovoljavajuće, da se rade opservacije, redovno sačinjavaju izvještaji, te da se trude da u svom radu budu što objektivniji, te da poboljšaju usluge što je više moguće. U radu s maloljetnicima koriste multidisciplinarni pristup, što podrazumijeva rad svakog člana stručnog osoblja, i svako od njih primjenjuje svoje metode prilikom izrade određenih izvještaja i rada s korisnicima. U radu s maloljetnicima primjenjuju se različite procjene, kao što je socijalna procjena, psihološka procjena, pedagoška procjena, psihijatrijska procjena (vrši vanjski saradnik neuropsihijatar), a navode se i sve metode i tehnike koje su se primjenjivale u datoj situaciji. Stručno osoblje također navodi da ustanova od suda zaprima zvanični akt – naredbu kojom se ustanovi nalažu aktivnosti koje se trebaju preduzeti. U primjeru koji je prezentiran tokom posjete Zavodu, naloženo je vršenje procjene psihičkog, intelektualnog, pedagoškog, psihološkog i socijalnog statusa s prijedlogom tretmana od strane stručnog tima tretmana. Ustanova u tim slučajevima ima određen rok u kojem se sudu dostavlja izvještaj u pismenoj formi. Ukoliko se radi o socijalnoj procjeni, najčešće se primjenjuju tehnike/instrumenti intervju, savjetodavni razgovori, radionice npr. odnosi s majkom, odnosi s ocem, skale porodičnog funkcionisanja, procjena porodice i faktora rizika, procjena majčinog ponašanja, dimenzije kontrole, psihološka autonomija, procjena očevog ponašanja, skala emocionalne empatije. Kada je u pitanju psihološka procjena, psiholog primjenjuje psihološke testove, provode se intervjui, revidirani beta-test, te samoprocjena svoje

kompetencije. Pedagoška procjena se bazira na intervjuima, savjetodavnim i terapijskim razgovorima, testovi opšte grafičke/numeričke spoznaje, upitnici, skale procjene (npr, skala optimizam/pesimizam). Psihijatrijska procjena se vrši na osnovu pregleda ordinirajućeg ljekara. Sve skale/tehnike (instrumenti) koje se koriste variraju zavisno od slučaja do slučaja i ne može se na svakom korisniku primijeniti svaka skala i direktno je u korelaciji s njegovim intelektualnim sposobnostima. Maloljetnici prilikom prijema u ustanovu, bez obzira na uputioca, borave do mjesec dana u Odjelu za opservaciju i dijagnostiku, te se taj period, koji osoblje smatra izuzetno značajnim, koristi da se sačini individualni plan za korisnika, te analizira stanje. Nadalje, iz razgovora proističe da se usluge koje ustanova pruža baziraju na individualnom pristupu, a primjenjuje se individualni i grupni rad s korisnicima. Svaki individualni program je pojedinačno prilagođen korisnicima, u zavisnosti od njihovih potreba. Kada je u pitanju individualna stručna podrška, navode da se ista generalno provodi kroz realizaciju individualnog plana i programa svakodnevno. Pored toga navode i neuropsihijatra koji s korisnicima obavlja razgovore, kontrolne preglede, propisuje psihosocijalni tretman, itd. Individualni planovi su uslovljeni vremenski, te postoji vremenski okvir važenja individualnog plana (isti se ažuriraju i izgrađuju se novi). Tokom posjete ustanovi izvršen je uvid u dosje maloljetnika, te je konstatovano da isti sadrže individualni plan i program tretmana u toku izvršenja odgojne mjere. Također, individualni plan sadrži podatke o maloljetniku, podatke o smještaju korisnika usluga i cilj individualnog programa tretmana, izrečenoj mjeri, evaluaciji, osnovnim socioanamnestičkim podacima i porodičnim prilikama, obrazovnom statusu korisnika usluga, zdravstvenom statusu korisnika usluga, stepenu odgojne zapuštenosti/zanemarenosti i poremećaja u ponašanju korisnika usluga, navikama, interesima i sposobnostima korisnika usluga, slobodno vremenu i uočenim afinitetima korisnika usluga. U slučaju maloljetnika koji je upućen od strane suda, u dosjeu su prisutni individualni plan i program tretmana za mjesec januar, maj i septembar. Plan je potpisan od strane svih članova stručnog tima. Tretmani za svakog pojedinačnog pripremaju se na način da prilikom prijema korisnika u ustanovu, Zavod dobije određenu uputnu dokumentaciju, nakon čega se stupa u kontakt s centrom za socijalni rad, te prikupljaju dodatni podaci. U roku od sedam dana sačinjava se prvi individualni plan za prvih mjesec dana opservacije. Nakon mjesec dana, stvara se kompletnija slika korisnika, a nakon toga prvobitni plan se ažurira i dograđuje. U vezi s higijenskim navikama djece, stručno osoblje ističe da su maloljetnici koje upućuje sud generalno mnogo uredniji od maloljetnika koje u ustanovu upućuju centri za socijalni rad. Maloljetnici održavaju higijenu svojih soba i odjeće, a ponekad i poda. Koriste pogodnost i najčešće se odnose na posjete porodicama, produžene posjete i sl. Navode da su tokom školskog raspusta imali veliki broj korisnika koji su boravili s porodicama. U ovim situacijama ustanova najčešće koordinira s centrom za socijalni rad, i od njih traže saglasnost, a vrlo često se obavještava policijska uprava općine u kojoj će korisnik boraviti. Stručno osoblje navodi da su tokom raspusta provođene razne aktivnosti, organizovani izleti, posjete, šetnje. Iako osoblje navodi da ustanova ne provodi kazne, praktikuje se uskraćivanje pogodnosti, npr. oduzimanje mobitela dva dana, odlazak na izlet. Maloljetnicima je omogućena komunikacija s osobama izvan ustanove, prema planu i programu, ali uz saglasnost uputioca. Omogućeno im je i korištenje dnevnih odmora minimalno tri sata vani i godišnjih odmora na način da idu u porodicu ili da ga koriste u ustanovi, ali su oslobođeni dnevnih aktivnosti. Kada je u pitanju odobravanje korištenja godišnjih odmora stručno osoblje ističe da se procedura odvija na način da podnesu molbu i obrati se matičnom odgajatelju, a da stručni tim onda daje svoju procjenu i prijedlog direktoru, koji donosi odluku o snošenju troškova, periodu odlaska i dolaska, a potom se obavještava nadležna policijska uprava. Jednom godišnje rade internu evaluaciju kvaliteta usluga

putem anketnog upitnika, gdje se korisnici mogu izjasniti, dati svoja zapažanja, na osnovu kojih se nastoje poboljšati uslovi.

Komunikacija između stručnog osoblja i korisnika obavlja se u skladu s Protokolom o komunikaciji, na način da se ista mora provoditi profesionalno. Iz razgovora proizlazi da korisnici generalno persiraju neke članove osoblja, no da postoje situacije kada se neprimjereno ponašaju, te koriste vulgarnu terminologiju. Zadovoljni su saradnjom sa sudovima i tužilaštvima. Većina sudija za maloljetnike vrši nadzor nad izvršenjem mjere i obilaze maloljetnike i često komuniciraju telefonom.

U vezi s pojavom pandemije COVID-19 u potpunosti su postupali u skladu sa svim mjerama nadležnih organa. Sigurnosnu situaciju u ustanovi ocjenjuju dobrom, s obzirom da Zavod ima angažovanu agenciju za fizičku zaštitu lica i imovine i ustanova je pod videonadzorom. Smatraju da je korisnicima osigurana adekvatna zdravstvena zaštita i jednom godišnje obavljaju sistematske preglede.

Na pitanje da li je i dalje u upotrebi soba za pojačan nadzor, osoblje ukazuje da je upotreba svedena na minimum, te da je ustanova pri svakom smještaju u toj prostoriji, dužna napraviti službeni izvještaj. Postoji Odluka⁸¹ kojom je propisana procedura i uslovi smještaja u toj prostoriji.

Preporuke Ombudsmena Bosne i Hercegovine

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine preporučuju upravi Zavoda za vaspitanje muške djece i omladine Sarajevo, Federalnom ministarstvu rada i socijalne politike i Federalnom ministarstvu pravde, odnosno Vladi Federacije Bosne i Hercegovine, da:

- Osiguraju finansiranje Zavoda, kako trenutni finansijski problemi ne bi doveli u pitanje funkcionisanje ustanove.

Rok za realizaciju preporuke: kontinuirano.

- Učini prostorije Zavoda pogodnijim za izvršenje mjere i ostvarivanja svrhe tretmana, posebno uvažavajući velika uložena materijalne sredstva i da korištenje prostornih resursa svedu samo na stvarne potrebe Zavoda.

Rok za realizaciju preporuke: šest mjeseci.

- Obezbijedi adekvatno grijanje svih prostorija, odnosno cijelog objekta.

Rok za realizaciju preporuke: šest mjeseci.

- Osigura potpuno (fizičko i tretmansko) razdvajanje dviju različitih kategorija korisnika koji su u ustanovu upućeni po različitim pravnim osnovama (organi starateljstva i pravosudne institucije).

Rok za realizaciju preporuke: odmah.

⁸¹ U 2017. godini ustanova je donijela Odluku o uslovima i proceduri smještaja maloljetnika/mlađeg punoljetnika u prostoriju za pojačan nadzor i tretman, kojom je detaljno propisan postupak smještaja korisnika u ovu prostoriju.

- Da nastave aktivnosti s ciljem skidanja rešetaka na prozorima i vratima zavoda.

Rok za realizaciju preporuke: odmah.

- U svom radu osiguraju što jasniju strukturu dnevnog rasporeda aktivnosti na način da tretmanske aktivnosti – radionice i sekcije – budu obavezne i koje će podrazumijevati učenje stranih jezika, osposobljavanje za rad na računaru i korištenje osnovnih programa, korištenje fotoaparata (organizovanje kursa fotografije) i slično. Ovo podrazumijeva i da se maloljetnici aktivno uključe u održavanje higijene prostorija i svoje garderobe, kao i spremanja doručka, s ciljem stjecanja radnih navika.

Rok za realizaciju preporuke: odmah.

- Obezbijede u potpunosti primjenu člana 155. Zakona o zaštiti i postupanju s maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine kojim su zabranjene disciplinske mjere koje uključuju uskraćivanje rada, smanjenje hrane, ograničenje komunikacije maloljetnika s članovima porodice, zatvaranje u mračne prostorije i samice, kolektivno kažnjavanje maloljetnika, kao i druge disciplinske mjere koje degradiraju i ugrožavaju fizičko ili mentalno zdravlje maloljetnika.

Rok za realizaciju preporuke: odmah.

4.4. Ustanove za izvršenje odgojne mjere upućivanja u odgojni centar

KJU „Odgojni centar Kantona Sarajevo“

KJU „Disciplinski centar za maloljetnike“ Sarajevo osnovan je 2005. godine, kao ustanova iz oblasti socijalne zaštite, a 2007. godine započela je rad s korisnicima. U toku 2017. godine ustanova je promijenila naziv u KJU „Odgojni centar Kantona Sarajevo“. U okviru ustanove organizovano je pet organizacionih jedinica: Služba za resocijalizaciju, Služba za dijagnostiku i opservaciju, Služba za zbrinjavanje djece u stanju potrebe, Služba za preventivni rad i Služba za opšte i zajedničke poslove.

Ombudsmeni konstatuju da je u odnosu na Izvještaj iz 2018. godine⁸² stavljena u funkciju Služba za dijagnostiku i opservaciju, u koju se smještaju djeca u sukobu sa zakonom tokom sudskog postupka, prema naredbi nadležnog tužilaštva ili suda, te osigurava prihvata i privremeni smještaj maloljetnih osoba tokom pripremnog postupka, ukoliko o tome odluči nadležni sud. Uspostavljanjem i funkcionisanjem ove službe ispoštovana je ranija preporuka⁸³ upućena Ministarstvu za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo i ustanovi. Funkcionisanje ove službe predstavlja značajan pomak u radu, ali i novi izazov jer je prema mišljenju zaposlenih za bolje funkcionisanje ove službe potrebno proširiti postojeće prostorne kapacitete. S obzirom da se u ovoj službi radi s maloljetnicima kojima je određena mjera privremenog smještaja postoji potreba da se služba fizički odvoji, te je u tom smislu pripremljen projekat za nadogradnju i proširivanje dijela ustanove⁸⁴, međutim, za realizaciju ovog projekta je neophodno obezbijediti dodatna novčana sredstva.

⁸² U 2018. godini posjeta ovom centru obavljena je 20.06.2018. godine a za potrebe ovog Izvještaja 21.09.2021. godine;

⁸³ Str. 42. izvještaja o realizaciji iz dokumenta pod nazivom „Analiza stanja u ustanovama u kojima su smješteni maloljetnici u sukobu sa zakonom u Bosni i Hercegovini“ i ocjena trenutnog stanja;

⁸⁴ Projekat predviđa zatvaranje dijela terase koja je trenutno otvorena i ne služi svrsi;

Prema podacima iz upitnika⁸⁵ strukturu rukovodećih i stručnih zaposlenika koji su u direktnom kontaktu s korisnicima čini petnaest zaposlenika, sedam socijalnih radnika, četiri pedagoga, tri sociologa i jedan psiholog⁸⁶. Odgojni centar prema strukturi korisnika po uzrastu izvršava odgojnu mjeru upućivanja u odgojni centar, izrečenu od strane nadležnog suda maloljetnom učiniocu uzrasta od 14-18 godina starosti. Prema rješenju nadležnog suda u ustanovi su tretirane i mlađe punoljetne osobe. Pored izvršenja sankcija prema maloljetnim počiniocima krivičnih djela ova ustanova u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom Kantona Sarajevo⁸⁷, u dislociranoj službi zbrinjava djecu starosne dobi od 8 do 18 godina, koja se nalaze u riziku a na osnovu rješenja JU „Kantonalnog centra za socijalni rad“ Sarajevo.

Po pitanju strukture korisnika po krivičnim djelima u ovu ustanovu se smještaju maloljetnici koji su učinili različita krivična djela između ostalog, razbojništvo, nasilje u porodici, teška krađa, posjedovanje i omogućavanje uživanja opojnih droga, nasilničko ponašanje, laka tjelesna povreda, spolni snošaj s djetetom, saučesništvo u ubistvu, napad na službenu osobu u vršenju poslova sigurnosti. Prema podacima iz upitnika u ustanovi se trenutno provodi tretman za trinaest maloljetnika, od čega je šest na cjelodnevnom boravku, dok je njih sedam na dnevnoj bazi/osnovi. Služba za resocijalizaciju trenutno broji jednog maloljetnika kojem je izrečena mjera neprekidnog boravka u trajanju od tri mjeseca, te tri maloljetnika na poludnevnom tretmanu kojima je izrečena mjera na određeni broj sati. U Službi za dijagnostiku i opservaciju nalazi se jedan maloljetnik kojem je određen privremeni smještaj umjesto mjere pritvora. Služba za preventivni rad trenutno broji četiri maloljetnika na dnevnoj osnovi, dok Služba za zbrinjavanje djece u stanju potrebe broji četiri na cjelodnevnom boravku.

Prostorni resursi ove ustanove su na visokom nivou, za održavanje higijene prostora zadužene su spremačice zaposlene u ustanovi, dok u održavanju higijene prostora u kojima borave maloljetnici (spavaonice, dnevni boravak) učestvuju i sami, njihova obaveza i dužnost je da održavaju čistim ove prostorije. Prostorije se redovno provjetravaju a u zimskom periodu i zagrijavaju, imaju dovoljnu količinu svježeg zraka, prirodnog i umjetnog svjetla, te su uslovi na zavidnom nivou.

Prilikom posjete predstavnici Institucije ombudsmena su se uvjerali u istinitost ovih navoda i pohvaljuju zaposlene ove ustanove i djecu jer je njihov angažman na poboljšanju uslova vidljiv u svakom dijelu ustanove. Dokaz tome su prostorije koje odišu čistoćom i bogate su različitim dječijim radovima, što dodatno doprinosi stvaranju osjećaja kućne atmosfere.

Ustanova posjeduje vlastitu kuhinju u kojoj su zaposlena dva kuhara koji su zaduženi za kvalitet obroka. U ustanovi se obezbjeđuju dnevno tri svježa obroka i užina za djecu na cjelodnevnom boravku, dok se za djecu koja borave određeni broj sati tokom dana osigurava najmanje jedan obrok zavisno od dužine boravka. Kako je navedeno u upitniku nabavka namirnica se odvija neometano, te se vodi računa o nutritivnim vrijednostima svih obroka.

⁸⁵ Podaci dobijeni pomoću upitnika od 12.08.2021. godine;

⁸⁶ Ustanova u svojim primjedbama i sugestijama na radnu verziju Izvještaja od 03.12.2021. godine ističe da su od septembra 2021. godine radni odnos zasnovala još dva stručna radnika i to jedan sociolog i jedan psiholog.

⁸⁷ „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 38/14-prečišćeni tekst, br. 38/16 i 44/17;

U okviru ove ustanove djeci su obezbijeđeni sportski sadržaji, imaju na raspolaganju fiskulturnu salu koja je u potpunosti opremljena (traka za trčanje, sprava za suho veslanje, vreća za boks, sobni bicikl, klupa s pratećom opremom, sto za stoni tenis, stepper), a u krugu se mogu baviti košarkom i malim fudbalom. Prema podatku iz upitnika borave tri sata dnevno na otvorenom. Na pitanje iz upitnika koji je trenutno profil djece smještene u ustanovi, iz ustanove su odgovorili da u ustanovi trenutno borave djeca koji su u sukobu sa zakonom, kojima je izrečena odgojna mjera i djeca kojima je određena mjera privremenog smještaja, dok na pitanje, ima li promjena u trendovima u odnosu na ranije, istaknuto je, da u ustanovi borave djeca koja su u stanju socijalne potrebe a koja su smještena putem organa starateljstva. Dalje, u upitniku je konstatovano da su stručni radnici ti koji su u direktnom kontaktu s djecom, pa iz tog razloga, smatraju, da postoji potreba za dodatnim zapošljavanjem, prvenstveno, sistematizovanog stručnog kadra psihologa, pedagoga, sociologa i socijalnih radnika. Također, navedeno je, da se sačinjavaju individualni planovi, u čijem sačinjavanju su uključeni roditelji i djeca. Nakon što ustanova od nadležnog centra za socijalni rad zaprimi svu potrebnu dokumentaciju, odredi datum i termin početka, pristupa se izvršenju odgojne mjere. Prispjela dokumentacija se analizira, pri čemu stručni tim sačinjava individualni plan i program rada za maloljetnika. Individualni planovi i programi se izrađuju na osnovu cjelovitog sagledavanja zrelosti maloljetnika, njegovog uzrasta, nivoa obrazovanja i ponašanja u socijalnoj sredini, funkcionalnosti porodice, oblika poremećaja u ponašanju, vrste krivičnog djela i okolnosti pod kojima je učinjeno.

Roditelji i maloljetnici su uključeni u izradu individualnog plana i programa na način da po prijemu imaju mogućnost pročitati IPP, pri čemu se na taj način upoznaju s načinom rada i planom tretmana, te ukoliko imaju primjedbe, prijedloge, komentare, iste mogu navesti u predviđenoj rubrici. Ukoliko su saglasni s navedenim planom i programom roditelji, maloljetnik i stručni tim potpisuju IPP. Također, tokom trajanja tretmana roditelji ili maloljetnici mogu dati svoje prijedloge za poboljšanje i unapređenje tretmana a sve u svrhu najboljeg interesa djeteta.

Veličina vaspitnih grupa se formira prema broju maloljetnika u skladu s dobnim, spolnim, razvojnim i funkcionalnim kriterijima, te da se provodi program tretmana, nenasilne komunikacije, asertivnih treninga, osposobljavanja za samostalan život, dok se ne provode programi za postpenalnu zaštitu od strane zaposlenih u ustanovi a ni od predstavnika socijalne zaštite. U vezi s tim, u ovom dijelu Izvještaja Ombudsmeni mogu nesporno konstatovati da postoji nedostatak postpenalnog tretmana. U pogledu komunikacije s osobama izvan ustanove u upitniku je konstatovano sljedeće: djeca imaju mogućnost posjete najmanje jednom sedmično, imaju mogućnost posjete dva puta mjesečno od strane drugih lica, neograničen prijem paketa i pravo na telefonski razgovor najmanje dva puta sedmično. Imaju pristup televiziji, radiju, biblioteci, internetu i na raspolaganju imaju tri računara. Od strane uprave prilikom posjete ukazano je na nedostatak tehničke opremljenosti i potrebu za nabavkom dodatnih računara a kako bi se online nastava mogla odvijati neometano, ukoliko dođe do potpunog prelaska na online sistem.

Kao problem u funkcionisanju ove ustanove istaknuto je nepostojanje službe obezbjeđenja što otežava rad njenim zaposlenima. Naime, po strukturi krivičnih djela vidljivo je, da se u ovu ustanovu smještaju maloljetnici⁸⁸ u sukobu s zakonom koji su učinili najteža krivična djela i čije

⁸⁸ Postoji mogućnost smještaja maloljetnika koji se smještaju privremeno kao alternativa pritvoru.

ponašanje nije društveno prihvatljivo, a samim smještajem u ustanovu zaposleni su prinuđeni da sami kontrolišu njihovo ponašanje i održavaju red. Radnici su jedino obezbjeđenje, ako dođe do incidenta ono što im ostaje kao mogućnost da pozovu policiju i hitnu pomoć, to je posebno problem u noćnim satima i ako se ima u vidu da se u ustanovu smještaju maloljetnici koji mogu imati problema s ovisnostima i psihičkim poremećajima i poremećajima u ponašanju.

Na osnovu podataka iz upitnika u dijelu zdravstvene zaštite, utvrđeno je da maloljetnici imaju medicinski pregled u roku od 24 sata od prijema ukoliko za tim postoji potreba, da se nalaz dostavlja sudiji, tužiocu, roditeljima i službi socijalne zaštite, da je u ustanovi osigurana primarna zdravstvena zaštita, specijalističke usluge ali ne i liječenje ovisnosti. Pravo na privatnost se poštuje u skladu s pravilnikom o kućnom redu a ukoliko korisnici posjeduju važne lične stvari (novac, nakit, mobitel i sl.) oni se čuvaju u sefu ustanove i po otpustu vraćaju. Prema navodima ustanove, pandemija izazvana koronavirusom nije utjecala na ostvarivanje prava maloljetnika, djeca su imala mogućnost posjeta koje su bile organizovane isključivo u skladu s naredbama Kriznog štaba civilne zaštite Kantona Sarajevo. Ustanova je imala dovoljno sredstava zaštite a kako je u razgovoru prilikom posjete navedeno i jedno vrijeme na raspolaganju trijažni šator koji je bio postavljen ispred ustanove. Djeca imaju mogućnost prigovora ali kako navode u prethodne dvije godine ih nije bilo.

Razgovor s djecom

Za vrijeme posjete ovoj ustanovi zatečen je jedan maloljetnik – sedamnaestogodišnjak, koji je dobrovoljno pristao da učestvuje u razgovoru⁸⁹. Maloljetnik zna u kojoj ustanovi se nalazi i iz kojih razloga i nije htio na tu temu razgovarati. Zadovoljan je smještajem, hranom i odnosom osoblja u ustanovi. Mogućnost obavljanja lične higijene je na zadovoljavajućem nivou, dobiva sve što mu je potrebno u ustanovi. Na raspolaganju za fizičke aktivnosti ima teretanu, sto za stoni tenis, kao i košarkaški teren ispred ustanove. Koristi učionicu, biblioteku i radionicu. Pohađa srednju školu, a voli raditi u radionici i često i sam traži da radi. Ima pristup televiziji, računaru i internetu, koji koristi pod nadzorom. Nema zdravstvenih problema. Iz razgovora s maloljetnikom, može se zaključiti da postoji preciziran raspored dnevnih aktivnosti⁹⁰, ali se sa zaposlenicima ustanove u toku dana dogovara za sutrašnje aktivnosti i omogućeno mu je da iskaže svoje mišljenje u vezi s tretmanom i šta da radi. U pravih 24 sata saopštena su mu pravila ponašanja u ustanovi i smatra da sva pravila u potpunosti poštuje. Ima veoma pozitivno mišljenje o stručnom osoblju, s njima može o svemu razgovarati i navodi da ga je boravak u ustanovi promijenio.

Razgovor s administrativno-tehničkim osobljem

Prilikom posjete obavljen je razgovor s predstavnicima osoblja⁹¹ koji su u razgovoru istakli, da ova ustanova ima specifično radno vrijeme, stručno osoblje radi 24 sata dnevno pa je iz tog razloga zahtjevnije. Timski odlično funkcionišu, internim procedurama su dobro ustrojani pa u

⁸⁹ Maloljetnik se prilikom posjete (21.09.) nalazio u pritvoru, odnosno određen mu je privremeni smještaj umjesto mjere pritvora u OC KS;

⁹⁰ Kako je maloljetnik u razgovoru istakao raspored dnevnih aktivnosti obuhvata gledanje televizije, pušenje i igranje karata;

⁹¹ V.D. direktor Elmedin Zuko, Merima Brdarić, šef Službe za opšte i zajedničke poslove, Lejla, spremačica;

svakom trenutku znaju šta trebaju uraditi što im olakšava rad. Smatraju kako je prednost raditi u ovoj ustanovi jer je dinamično, uvijek se može nešto dodatno naučiti, dok je sam posao zahtjevan, moraju voditi računa o procedurama, standardima, propisima. S jedne strane zahtjevno, odgovorno, osjetljivo, ali i to im predstavlja prednost jer im, kako kažu, ne da da se uspavaju. Rad u ovoj ustanovi donosi im unutrašnje zadovoljstvo jer doprinose pojedincu ali i široj zajednici i stvara im osjećaj društveno korisnog rada. Nedostatak rada u ovoj ustanovi, po njihovom mišljenju, je potreba da budu dostupni 24 sata, što pokazuje veliku posvećenost cijelog tima jer moraju biti pripravnici u svakom momentu a to je razlika u odnosu na ostale ustanove. Rade vikendom i praznicima, pa iz tog razloga nisu poželjni kao ustanova za zapošljavanje. Također, niska primanja, bez mogućnosti ostvarivanja bilo kakvih beneficija. Iako su htjeli da im se priznaju posebni uslovi rada, to još uvijek nisu ishodovali. U razgovoru ističu da nema prostora za dodatno usavršavanje jer su na ovoj stavci limitirani budžetskim sredstvima, a ukazuju na neophodnost i potrebu dodatnog stručnog usavršavanja

Razgovor sa stručnim osobljem

U okviru posjete Kantonalnoj javnoj ustanovi “Odgojni centar” Kantona Sarajevo obavljen je razgovor s rukovodećim i stručnim radnicima koji su u direktnom radu s maloljetnicima i to 15 zaposlenika od toga sedam socijalnih radnika, četiri pedagoga, tri sociologa i jedan psiholog. Riječ je o kantonalnoj javnoj ustanovi otvorenog tipa, ima pet organizacionih jedinica i to: Služba za resocijalizaciju, Služba za dijagnostiku i opservaciju, Služba za zbrinjavanje djece u stanju potrebe, Služba za preventivni rad i Služba za opšte i zajedničke poslove. Istakli su da bi u pogledu tehničke opremljenosti bilo neophodno modernizovati računarsku opremu zbog dotrajalosti. Kada je u pitanju stručni tim/osoblje, iz razgovora proizlazi da je evidentan nedostatak pedagoga, psihologa i fizičke zaštite. Navodi se da je diplomirani psiholog neophodan, jer isti može vršiti instrumente procjene – testove. Navodi se da je u zadnje vrijeme najmanje sredstava na poziciji edukacije stručnih radnika i potreba za supervizijom. Kada je u pitanju smještajni kapacitet za maloljetnike, osoblje naglašava da je ustanova zadovoljavajućeg kapaciteta.

U pogledu strukture maloljetnika, osoblje navodi da postoji trend na način da su sve teža krivična djela zbog kojih dolaze. Sam Centar je zamišljen da bude ustanova za lakša krivična djela, međutim u posljednje vrijeme nema nikakve razlike u smislu izvršenog krivičnog djela između njih i npr. bilo kojeg zavoda. U zadnje vrijeme je u porastu broj činjenja krivičnih djela od strane djevojčica, prije je bilo mnogo manje. U periodu 2012-13-2014. godine imali su oko 60 mjera – upućivanje u odgojni centar, na godišnjem nivou, sada ih nema, odnosno više je privremenog smještaja tj. broj težih krivičnih djela je u porastu, pa tako u toku ove godine imaju od 5 do 10 maloljetnika kojima je izrečena mjera privremenog smještaja umjesto mjere pritvora. U posljednje vrijeme se pojavljuju novi trendovi (npr. nove droge). U tom dijelu smatraju da bi se stručno osoblje trebalo bolje edukovati, kako bi znali odgovoriti na zahtjeve.

Postoji Pravilnik o kućnom redu ustanove, i svi su upoznati sa sadržajem. Maloljetnici dobiju primjerak pravilnika, ali i njihovi roditelji dobiju i individualni plan i program koji pregledaju i potpišu ga da su saglasni. Maloljetnici znaju kada je buđenje, kada idu na spavanje, kad je doručak, ručak, večera i sve druge aktivnosti. Ukoliko se maloljetnici dobro vladaju, omogućava

im se veći broj posjeta kao sistem nagrađivanja ili suprotno, da se posjete svedu na minimum. U sklopu pravilnika definisane su pogodnosti koje rukovodilac ustanove dodjeljuje maloljetnicima.

U pogledu tretmanskog rada s korisnicima, navodi se da se pretežno radi savjetodavno – individualni pristup, plan i program se pravi individualno za svakog korisnika u zavisnosti od socijalne anamneze i kompletne dokumentacije koju dobiju od centra za socijalni rad, u zavisnosti od krivičnog djela koje je maloljetno lice počinilo. Procjena potreba pojedinog korisnika vrši se u skladu s uputnim aktom. Plan i program je baziran na područje obrazovanja, porodice i područje uzrok-posljedica. Uvijek se prvenstveno postavi cilj za svako područje, odnosno šta je Ustanova uradila/ustanovila i koji su zaključci/preporuke. Prati se provedba ciljeva, npr. ako je sudinica izrekla najdužu mjeru do 3 mjeseca cjelodnevnog boravka, svakih 15 dana se šalje presjek izvještaja sudiji i kada se mjera izvrši, finalni izvještaj se dostavlja CSR i sudu. Na kraju se izvodi zaključak o uspješnosti provedene resocijalizacije.

Predviđenim individualnim planom i programom predviđene su teme/oblasti i šta korisnik radi. Po potrebi angažuju pomoć/podršku vanjskih saradnika - dječijeg psihijatra. U zadnje vrijeme je stvarna potreba da angažuju svog vanjskog saradnika – dječijeg psihijatra. Roditelji su uključeni u individualne planove, odnosno tu resocijalizaciju – izvršenje sudske mjere. Roditelji, maloljetnik i stručni tim potpisuju plan, osim u slučajevima kada je opservacija – dijagnostika, jer sud isto dostavlja advokatu, braniocu i roditeljima. Kada se radi o planu i programu za dijagnostiku i opservaciju ona je isključiva i pravi se po naredbi sudije – pedagoška, psihološka i socijalna procjena i gdje je plan i program takav da se psihološka procjena bazira na korištenju različitih instrumenata, skala procjena, testova inteligencije do drugih testova. Na kraju se sačinjava izvještaj s krajnjim preporukama za sudiju.

Što se tiče preventivnog tretmana – tu su područja obrazovanja, porodica i socijalno okruženje.

Na pitanje usluga koje se nude na individualnom i grupnom nivou, navodi se da grupne aktivnosti – pretežno realizuju kroz sportske i radno-okupacione aktivnosti. Ostalo je sve bazirano na individualnom pristupu, gdje se po procjeni određuju aktivnosti ponaosob od strane svakog člana stručnog tima. Također u sklopu grupnih aktivnosti organizuju se izleti, za te potrebe nabavljen je kombi koji dosta olakšava organizovanje spomenutih aktivnosti.

Individualni preventivni tretman korisnika se može okončati/prekinuti sticanjem punoljetstva, po zahtjevu roditelja/staratelja ili ukoliko su svi ciljevi tretmana ispunjeni, a na prijedlog stručnog tima. Odgojne mjere i mjere privremenog smještaja koje je izrekao nadležni sud, okončavaju se po isteku odgojne mjere, te isključivo po rješenju nadležnog suda i tužilaštva. Stručne službe Odgojnog centra obavezno po isteku izrečene mjere sačinjavaju i dostavljaju izvještaj o rezultatima provedene mjere/tretmana nadležnom sudu i centru za socijalni rad. U slučaju kada je odgojna mjera određena u najdužem trajanju od tri mjeseca, izvještaj o toku provođenja odgojne mjere se sačinjava i dostavlja nadležnom sudu svakih 15 dana. Također, u sklopu programa za svakog maloljetnika postoji i dio koji se odnosi na njegov otpust, odnosno pripremu korisnika za izlazak iz tretmana, na način da se navedeno realizuje kroz razgovore i usmjeravanja u smislu usvajanja opšteprihvatljivih društvenih normi ponašanja.

Maloljetnici imaju dnevni odmor, koji je baziran po individualnom planu, odnosno planu samih aktivnosti tokom dana, predviđeno je da ima jutarnji odmor, poslije škole, tretmana, odnosno poslije svake aktivnosti postoji period za odmor.

Na pitanje opšteg dojma i procjene funkcionisanja pravosudnog sistema kada su u pitanju maloljetnici u sukobu sa zakonom, stručno osoblje navodi da sa sudom imaju odličnu saradnju.

Rad u ustanovi je organizovan radnim danima i vikendom od 0 do 24 h.

Stručno osoblje navodi da je sigurnosna situacija u ustanovi zadovoljavajuća, nije bilo incidenata.

Kada je u pitanju utjecaj pandemije virusa COVID-19 stručno osoblje navodi da se jednim dijelom odrazila na prava maloljetnika, odnosno bile su zabrane posjeta i zabrane izlaska iz Ustanove. Bilo je jako teško, u smislu organizacije samih procesa, ali sreća je da su korisnici imali potpuno razumijevanje. Također navode da ukoliko se dijete smjesti u ustanovu, bude u izolaciji do trenutka testiranja. Organizovali su posebnu prostoriju u jeku pandemije COVID-19 koju koriste kao izolaciju, donijeli su poseban krizni plan postupanja u skladu s naredbama i preporukama Kriznog štaba. U smislu odražavanja na psihološko stanje korisnika, smatraju da se nije odrazilo s obzirom da su maloljetnici tu na kratkotrajnim mjerama.

Kada je u pitanju zdravstvena zaštita, osoblje navodi da postoji ogroman problem sa zdravstvenom zaštitom i 50% korisnika nema zdravstvenu zaštitu, nema zdravstveno osiguranje i ostalo. Po prijemu, stručno osoblje zamoli roditelje da donesu zdravstvenu knjižicu ukoliko dijete ima i ukoliko je osigurano. Ustanova za svakog korisnika ima na raspolaganju službeno vozilo, stručnog radnika/medicinskog radnika za sve vrste pregleda, dobijanja uputnica, čak i imaju uputstvo o načinu postupanja u takvim situacijama. Međutim, imaju veliki problem što većina njih nije osigurana i kada se desi situacija da se propišu određeni lijekovi, onda ustanova preuzima obavezu plaćanja lijekova, pregleda. Najčešći razlozi nepostojanja zdravstvenog osiguranja su: napuštanje procesa redovnog školovanja, roditelji ih ne mogu osigurati ili nemaju zdravstveno osiguranje, neblagovremeno prijavljivanje na biro i ostalo.

Kada je u pitanju sigurnost u ustanovi, navode da se nije desio neki veći problem. Međutim nepostojanje fizičke zaštite isključivo u noćnim smjenama stvara osjećaj straha kod zaposlenih. Desio se slučaj kada je korisnik u stanju apstinencijske krize nasrnuo na kolegu. U takvim slučajevima zove se policija i sve se navodi u izvještaju. Testiranje na psihoaktivne supstance se ne provodi u sklopu ustanove, pribavlja se uputnica i vrši testiranje.

Ombudsmeni posebno pohvaljuju rad stručnog osoblja ove ustanove i organizaciju radnog vremena na način da je uvijek najmanje jedan član stručnog osoblja prisutan u ustanovi, što može imati samo pozitivne efekte na tretman maloljetnika. Ova ustanova može biti primjer dobre prakse i svim ostalim ustanovama.

Preporuke Ombudsmena Bosne i Hercegovine

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine preporučuju Vladi Kantona Sarajevo, odnosno Ministarstvu za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo:

- Da obezbijede finansijska sredstva kako bi se ustanovi obezbijedila bolja fizička zaštita, kako zaposlenika tako i maloljetnika korisnika tretmana.

Rok za realizaciju preporuke: šest mjeseci.

- Da u svom radu osiguraju što jasniju strukturu dnevnog rasporeda aktivnosti na način da tretmanske aktivnosti – radionice i sekcije – budu obavezne i koje će podrazumijevati učenje stranih jezika, osposobljavanje za rad na računaru i korištenje osnovnih programa, korištenje fotoaparata (organizovanje kursa fotografije) i slično.

Rok za realizaciju preporuke: odmah.

- Da, u skladu s dosadašnjim izdatim dozvolama, s ciljem nadogradnje i proširivanja dijela Službe za dijagnostiku i opservaciju, obezbijede dodatna finansijska sredstva za realizaciju.

Rok za realizaciju preporuke: šest mjeseci.

KJU „Odgojni centar Tuzlanskog kantona“

Javna ustanova “Odgojni centar“ Tuzlanskog kantona je javna ustanova osnovana Zakonom o osnivanju javne ustanove. Organizacionu strukturu Odgojnog centra čine direktor, Odjeljenje za izvršenje odgojnih mjera, Odjeljenje za dijagnostiku i opservaciju i Posebno odjeljenje za opšte, administrativne, ekonomsko-finansijske i tehničke poslove. Odgojni centar je smješten u zgradi koja je u vlasništvu Grada Tuzla i ustupljena je bez naknade Vladi Tuzlanskog kantona. Ombudsmeni konstatuju da ni u proteklom periodu od tri godine, kada je ova ustanova posljednji put posjećena 2018. godine⁹² nije riješen problem izgradnje vanjskih stepenica/zasebnog ulaza u Odgojni centar i nije osposobljen pristup ustanovi osobama s invaliditetom.

Ombudsmeni i dalje ukazuju na potrebu iznalaženja finansijskih sredstava i dobijanja potrebnih saglasnosti, kako bi se izgradilo vanjsko stubište/zasebni ulaz u Odgojni centar, te osposobiti pristup osobama s invaliditetom. Ombudsmeni i dalje izražavaju zabrinutost činjenicom da maloljetnici/korisnici, prilikom prijema, moraju proći ulaz Službe za zapošljavanje Tuzlanskog kantona.

⁹² S ciljem sačinjavanja Izvještaja o realizaciji preporuka iz dokumenta pod nazivom „Analiza stanja u ustanovama u kojima su smješteni maloljetnici u sukobu sa zakonom u Bosni i Hercegovini i ocjena trenutnog stanja“ (dalje u tekstu: Izvještaj). Posljednja posjeta obavljena u 06.2018. godine, a za potrebe ovog Izvještaja posjeta je obavljena 13.9.2021. godine;

Prostorni kapaciteti su zadovoljavajući, kao i opremljenost objekta sadržajima za rad s maloljetnicima, kako u edukativnom tako i u rekreativnom smislu. Opremljena je sala za stoni tenis i teretana. Prema navodima stručnog⁹³ osoblja, higijenu prostorija ustanove održava higijeničarka a sobe u kojima borave djeca/korisnici, održavaju oni sami. Kvalitet prehrane je ocijenjen zadovoljavajućim, dok je organizacija pripreme/dostave obroka ocijenjena kao nezadovoljavajuća. U skladu s potpisanim sporazumom između Odgojnog centra i Doma za djecu bez roditeljskog staranja, dva obroka (ručak i večera) se dostavljaju iz Doma.

Ombudsmeni pohvaljuju realizaciju preporuke iz Izvještaja - nabavka psiholoških testova koja je realizovana uz pomoć UNICEF-a BiH, Biroa za ljudska prava i Ministarstva za rad, socijalnu politiku i povratak TK.

Spavaonice su opremljene relativno novijim namještajem, prostorije za rekreaciju i radionice su dobro opremljene. Zbog specifičnosti objekta u kojem je smješten Odgojni centar, uočen je nedostatak adekvatnog prostora za vanjske sportske aktivnosti. Sportske aktivnosti za korisnike organizuju se na sportskom igralištu/dvorištu susjedne Srednje rudarske škole Tuzla, nakon završetka školskog dana, vikendima i eventualno kada igralište/dvorište nije zauzeto. Ne postoji potpisan sporazum o korištenju sale, s navedenom školom. Prema navodima uprave, u posljednje vrijeme uložena su znatna finansijska sredstva za zamjenu parketa i vanjske stolarije.

Preporuka Ombudsmena iz Izvještaja da se izdvoje finansijska sredstva za zamjenu vanjske stolarije u prostorijama gdje prethodno nije zamijenjena je realizovana.

Prema podacima ustanove⁹⁴, u Odgojnom centru je zaposleno 13 stalno zaposlenih lica. Od tog broja 10 ih je VSS, a 3 sa SSS. Od visokoobrazovanog kadra zastupljeni su dipl. pedagozi – psiholozi, dipl. psiholog, dipl. socijalni radnik, dipl. socijalni pedagog, dipl. pravnik i dipl. ekonomista. Dakle, u radu s maloljetnicima, isključujući v.d. direktoricu, neposredno su uključeni dipl. pedagozi – psiholozi, dipl. socijalni radnik, dipl. psiholog i dipl. socijalni pedagog. Kada je u pitanju struktura korisnika po uzrastu⁹⁵, maloljetnici koji dolaze u Odgojni centar po dobnoj strukturi su na izvršavanju odgojne mjere od 14 do 18 godina, te na stručno – dijagnostičkom opservacionim/preventivnim tretmanima od 10 do 18 godina. U vrijeme posjete ustanovi na neprekidnom boravku, po odluci suda, nije bilo maloljetnika, kao i na preventivnom tretmanu. Po pitaju strukture korisnika po krivičnim djelima, tokom 2020. godine u Odgojnom centru na izvršenju odgojne mjere je bilo 6 maloljetnika i to radi krivičnih djela: teška krađa - 2, nasilničko ponašanje -1, posjedovanje i omogućavanje uživanja opojnih droga – 1, laka tjelesna povreda – 1 i oštećenje tuđe stvari – 1 maloljetnik.

Maloljetnicima je, prema podacima iz upitnika, osigurano obrazovanje, a s obzirom da je ustanova poluotvorenog tipa, djeca slobodno pohađaju školu van ustanove.

Maloljetnici ostvaruju komunikaciju s porodicom, posjećuje ih porodica najmanje jednom sedmično, druge osobe osim porodice, dva puta mjesečno. Maloljetnicima je omogućen

⁹³ Tokom posjete Odgojnom centru dana 13.09.2021. godine obavljen je razgovor sa stručnim osobljem ustanove.

⁹⁴ Podaci dobijeni pomoću upitnika od 11.08.2021. godine. Upitnik ispunila Marina Tomić, v.d. direktorica;

⁹⁵ Ibid

neograničen prijem paketa, telefonski razgovor najmanje dva puta sedmično, te ostvaruju pravo na godišnji odmor. U sklopu ustanove imaju pristup biblioteci, TV-u i internetu, uz stručni nadzor.

Sva lična dokumentacija korisnika se nalazi u personalnom dosjeu korisnika, koji je zaključan u metalnom ormaru i dostupan je samo stručnim radnicima koji su u direktnom odnosu sa korisnicima. Ostale vrijedne stvari deponuju se u sefu. Prilikom završetka tretmana, maloljetnik dobija natrag deponovane stvari.

Djeca imaju osiguranu primarnu zdravstvenu zaštitu, specijalističke usluge, dok program liječenja ovisnosti nije osiguran. Medicinski pregled se ne provodi u roku od 24 sata od prijema. Iz razloga što je pravilnikom regulisano da maloljetnici obavljaju sistematski pregled prije dolaska na izvršenje i također po zakonu u odgojnom centru borave najduže 3 mjeseca.

Kada je u pitanju uticaj pandemije na ostvarivanje prava, upitnikom se navodi da je u određenim periodima bilo ograničeno ili zabranjeno kretanje, te da je ustanova postupala u potpunosti u skladu s naredbama, ograničenjima i instrukcijama nadležnog ministarstva. U toku ovog perioda nisu bile dozvoljene posjete, a djeci su obezbijeđene maske, rukavice, dezinfekciona sredstva. Također, na zvaničnoj web-stranici ustanove uspostavljena je online podrška korisnicima.

Maloljetnici imaju pravo na prigovor, ali ih tokom 2019. i 2020. godine nije bilo.

Za vrijeme posjete nije bilo maloljetnika u ustanovi.

Razgovor s administrativnim i tehničkim osobljem

U Odgojnom centru Tuzlanskog kantona trenutno je zaposleno 12 lica, koji su raspoređeni u Opštem odjeljenju, Službi tretmana i Odjeljenju za izvršenje odgojnih mjera. U Opštem odjeljenju trenutno je zaposleno 5 radnika i to: tehnički sekretar, dipl. pravnik, dipl. ekonomista, ekonom, noćni čuvar (portir). Zbog nedostatka stručnog kadra kada su maloljetnici na izvršenju odgojne mjere neprekidnog boravka, svi zaposleni rade u smjenama i vikendom. Prilikom razgovora, izražavaju nezadovoljstvo zbog takve organizacije posla, jer nisu školovani, niti su dodatno plaćeni za rad s maloljetnicima. Takav režim rada ih onemogućava da adekvatno obavljaju svoje radne zadatke na radnim mjestima na kojima su zaposleni. Rad ustanove je otežan usljed nedostatka finansijskih sredstava i stručnog osoblja za rad s maloljetnicima. Iako Ministarstvo pravosuđa Tuzlanskog kantona nema dovoljno "sluha" za rješavanje problema ove ustanove, dobri odnosi i razumijevanje između zaposlenih, omogućavaju da Ustanova radi neometano. Nisu zadovoljni s visinom ličnog dohotka, nemaju mogućnost za napredovanje u službi kao ni mogućnost stručnog usavršavanja. Nemaju status državnih službenika, te zbog toga postoji velika razlika u visini plata u odnosu na druge službenike koji pripadaju istom resornom ministarstvu.

Za vrijeme pandemije, ustanova je organizovala rad u skladu s preporukama i naredbama kriznih štabova i funkcionisala je bez problema, imali su dovoljno maski, rukavica, dezinfekcionih sredstava. Svi zaposleni su se pridržavali propisanih mjera. U ustanovi je bio jedan slučaj zaražavanja koronavirusom.

Zaposlenici Opšteg odjeljenja ocijenili su da su nedostaci u radu ustanove: nedovoljan broj zaposlenih stručnih lica, rad u smjenama, rad vikendom, visina ličnog dohotka, pristup ustanovi generalno, pasivnost nadležnog ministarstva pravosuđa prema ustanovi, uslovi u kojima rade zaposleni zbog nedostatka opreme u prostorijama i neadekvatan prilaz ustanovi (nalaze se na trećem spratu, bez lifta). Prednosti rada u ustanovi: mlad kolektiv, dobra saradnja i razumijevanje zaposlenih.

Razgovor sa stručnim osobljem

U toku razgovora sa stručnim osobljem⁹⁶, istaknuto je da je struktura specifična iz razloga što je uslovljena generacijski i periodično. U jednom periodu bila je zastupljena grupa “ovisnika“, u drugome su bile samo krađe, dok je u jednom periodu bila grupa za nasilničko ponašanje ili teške tjelesne povrede. Prilikom dolaska u ustanovu, djeci su objašnjenja prava i obaveze, te se uručuje kopija pravilnika o kućnom redu za svako dijete.

Tretmanski rad s maloljetnicima, odnosno kapaciteti za tretman, stručno osoblje navodi da je u oba dijela, i u pogledu preventivnog dijela i izvršenja samih odgojnih mjera kvalitet i efikasnost usluga na zadovoljavajućem nivou.

Usluge koje se nude u sklopu ustanove su: izvršenje sudske mjere, preventivni tretman i dijagnostičko-opservacioni tretman. U ustanovi se, prema podacima iz upitnika, sačinjavaju individualni planovi, u koje su uključeni roditelji kao i djeca na način da u svakom momentu za vrijeme realizacije tretmana mogu dati svoje mišljenje ili prijedloge koji će unaprijediti tretman. Prilikom završetka tretmana maloljetnici popunjavaju upitnik u kojem također mogu iznijeti vlastite prijedloge vezane za poboljšanje rada ustanove. Aktivno su uključeni u izradi individualiziranog plana tretmana. U toku tretmana prati se napredovanje i analiziraju ciljevi postavljeni na početku. Po završetku tretmana se vrši procjena o rezultatima koje je maloljetnik postigao u tretmanu. Tretmanski rad baziran je na individualnom pristupu. Maloljetnici dolaze s različitim problemima, različitog uzrasta, zrelosti i socijalnog statusa, tako da su rijetko ispunjeni uslovi za grupni rad. Grupni rad se sprovodi prilikom realizacije radionica u odgojno-obrazovnim ustanovama. U ustanovi je zaposleno sedam članova stručnog osoblja: psiholog, socijalni pedagog, pedagog-psiholog, socijalni radnik i profesor razredne nastave. Nedovoljan broj osoblja posebno je izražen u slučajevima kada maloljetnik bude upućen na mjeru cjelodnevnog boravka, zbog nedovoljnog broja stručnog osoblja ističu da je teško napraviti bilo kakav okvirni plan rada u smjenama. Pomažu im pripravnici koji su primljeni posredstvom konkursa koji raspisuje Federalno ministarstvo za boračka pitanja TK. Osoblje ističe da je stručnost kolektiva na visokom nivou i većinu edukacija članovi stručnog tima finansiraju sami, s ciljem da taj dio usavršavanja koriste i u svrhu rada s maloljetnicima, a posebno ističu stvarnu potrebu za supervizijom.

Usluge koje se nude u sklopu ustanove su: izvršenje sudske mjere, preventivni tretman i dijagnostičko-opservacioni tretman. Individualni preventivni tretman otpočinje na zahtjev centra

⁹⁶ Tokom posjete Odgojnom centru dana 13.09.2021. godine obavljen je razgovor sa stručnim osobljem ustanove.

za socijalni rad, ili ako uoči škola ili roditelj problem, procedura je da se obrate centru za socijalni rad koji prikupi određenu potrebnu dokumentaciju i uputi dijete u ustanovu.

Izvršenje sudske mjere određuje sud, ustanova dobije rješenje u kojem je određena mjera tako da ustanova ne može utjecati na intenzitet mjere, zadatak je da se sprovede mjera. Pristup je individualan, ali to je ograničeno u onoj mjeri koliko je sud odredio. Po završetku sudske mjere djetetu se kažu mogućnosti koje ima ako želi nastaviti tretmane, izvještaj o provedenom tretmanu se dostavlja centru i sudu. Postoje tri vrste procjena o potrebi korisnika: pedagoška, psihološka i socijalna prije otpočinjanja samog tretmana (preventivni tretman). Postoji ulazni upitnik za roditelje, ulazni upitnik za dijete, ulazna evaluacija i dokumentacija od Centra, na osnovu kojih se pravi individualizirani plan za rad s djetetom. Svakom djetetu na preventivnom tretmanu se određuje voditelj tretmana, koji se odredi na početku samog tretmana i isti je dužan da ima sve informacije o tom djetetu. Svi drugi ukoliko smatraju da postoji bitna informacija glede djeteta, prenose je voditelju tretmana za to dijete.

Rad u ustanovi je organizovan trosmjenski u toku radne sedmice i vikendom (24h), ukoliko je neprekidni boravak u pitanju, tretmanski rad se sprovodi do 18 h. Ukoliko je maloljetnik uključen u obrazovni sistem, sam intenzitet tretmana je dosta manji u odnosu na maloljetnike koji nisu uključeni u obrazovne aktivnosti. U smjeni uvijek budu dva člana stručnog tima, u noćnoj smjeni bude prisutno jedno stručno lice i čuvar.

Za svakog maloljetnika uradi se kompletna procjena i onda se sačinjava individualizirani tretman za dijete – individualni plan i program postupanja/rada. Prilikom dolaska maloljetnika ustanovu upoznaje se s pravilnikom o kućnom redu. Maloljetnik se uvažava od samog početka tretmana i smatraju da ta činjenica dosta utiče na tok tretmana, jer se dijete na početku pita želi li tretman, kako zamišlja tretman i da upravo to stvara veću želju da dođe na tretman. Održava se stalna komunikacija sa školom koju maloljetnik pohađa jer imaju određene radionice koje odrađuju van ustanove, a koje su davale dobre rezultate u smislu promjene svijesti, lične odgovornosti, učenja, navika u školi i kući. To je nešto što vide kao prednost u njihovom pristupu i radu, što je rezultat njihovih prethodnih iskustava i edukacija. Maloljetnici učestvuju u izradi planova kao što su godišnji planovi, planiranje novih usluga, osoblje navodi da postoji upitnik u kojem se izjašnjavaju šta im se sviđjelo, šta nije, šta bi promijenili i da stručno osoblje uvažava njihovo mišljenje.

Kada je u pitanju zdravstvena zaštita, osoblje navodi da svi maloljetnici imaju pravo na zdravstvenu zaštitu.

Ombudsmeni posebno pohvaljuju rad stručnog osoblja ove ustanove i organizaciju radnog vremena na način da je uvijek najmanje jedan član stručnog osoblja prisutan u ustanovi, što može imati samo pozitivne efekte na tretman maloljetnika. Ova ustanova može biti primjer dobre prakse i svim ostalim ustanovama.

Preporuke Ombudsmena Bosne i Hercegovine

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine preporučuju Ministarstvu pravosuđa i uprave Tuzlanskog kantona i Odgojnom centru Tuzlanskog kantona da:

- Iznadu finansijska sredstva i obezbijede saglasnost za izgradnju vanjskih stepenica, te osposobe pristup ustanovi za osobe sa invaliditetom.
Rok za realizaciju preporuke: jedna godina.

- Izdvoje finansijska sredstva za superviziju stručnih radnika.
Rok za realizaciju preporuke: tri mjeseca.

V ISKUSTVA I POSTUPANJA SUDOVA, CENTARA ZA SOCIJALNI ZA RAD, TUŽILAŠTAVA U OBLASTI ZAŠTITE PRAVA DJECE U SUKOBU SA ZAKONOM

Kako je to u Metodologiji istraživanja istaknuto, ustanove u kojima su smještena djeca u sukobu sa zakonom, dostavile su podatke i o nadležnim organima koji su uputili djecu u ustanovu. Nadležnim organima označenim u odgovorima ustanova (tzv. vanjski subjekti) upućeni su upitnici i u ovom dijelu Izvještaja izvršena je njihova analiza. U ovom dijelu Izvještaja bit će sumirani i analizirani podaci dostavljeni od strane nadležnih sudova, centara za socijalni rad i tužilaštava. Prije toga, Ombudsmeni žele ukazati da je zakonima o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku propisano:⁹⁷

„Sudija i tužilac najmanje dva puta u toku godine obilaze maloljetnika smještenog u ustanovi za izvršenje zavodskih mjera, gdje u neposrednom kontaktu s maloljetnikom i stručnim licima koja se staraju o izvršenju mjere, kao i uvidom u odgovarajuću dokumentaciju, utvrđuju zakonitost i pravilnost postupanja i cijene uspjeh postignut u vaspitanju i pravilnom razvoju ličnosti maloljetnika. O uočenim propustima i drugim zapažanjima, lica iz stava (1) ovog člana dužna su da, bez odlaganja obavijeste Ministarstvo, kao i ustanovu u kojoj se vaspitna mjera izvršava. Po obavještavanju sudije, odnosno tužioca, Ministarstvo, kao i uprava ustanove u kojoj se vaspitna mjera izvršava, dužni su da, bez odlaganja, izvrše odgovarajuće provjere i preduzmu mjere za otklanjanje nezakonitosti i nepravilnosti i o tome obavijeste sudiju i tužioca.“

Pored toga, zakonima o zaštiti i postupanju s maloljetnicima u krivičnom postupku propisane su obaveze nadležnog centra za socijalni rad, odnosno organa starateljstva⁹⁸, i to u pomoći poslije izvršenja zavodskih mjera i kazne maloljetničkog zatvora, odnosno nakon izvršenja krivičnih sankcija. Centri za socijalni rad tokom trajanja zavodske mjere i kazne maloljetničkog zatvora imaju obavezu održavati stalne veze s maloljetnikom, njegovom porodicom i ustanovom u koju je maloljetnik smješten kako bi se maloljetnik i njegova porodica što bolje pripremili za vraćanje maloljetnika u raniju socijalnu sredinu i njegovo uključivanje u daljnji društveni život. Nadalje, ustanova ili zavod u kojoj se izvršava zavodska mjera ili kazna maloljetničkog zatvora dužni su, najmanje 90 dana prije planiranog otpuštanja maloljetnika, obavijestiti o tome roditelje maloljetnika, usvojitelja ili staratelja, odnosno bliske srodnike s kojima je maloljetnik živio, kao i nadležni organ socijalnog staranja i predlože im mjere koje bi trebalo preduzeti za prihvatanje maloljetnika. Roditelj, usvojitelj ili staratelj, odnosno bliski srodnik s kojim je maloljetnik živio prije stupanja na izdržavanje zavodske mjere ili kazne maloljetničkog zatvora, dužan je o povratku maloljetnika u porodicu obavijestiti nadležni organ starateljstva, a nadležni organ socijalnog staranja dužan je maloljetniku, poslije izvršenja krivične sankcije pružiti potrebnu pomoć. Što se tiče vrste pomoći, nakon izvršenja krivične sankcije nadležni organ starateljstva bit će u kontaktu i saradnji s nadležnim ministarstvima i drugim vladinim i nevladinim organizacijama, institucijama, preduzećima, pojedincima maloljetniku pruža pomoć u vezi s iznalaženjem smještaja i sredine u kojoj će živjeti, dovršetkom započeto obrazovanja i stručnog

⁹⁷ Član 158. Zakona u Republici Srpskoj i član 159. Zakona u Federaciji Bosne i Hercegovine;

⁹⁸ Članovi 180, 181, 182. i 183. u Republici Srpskoj i članovi 181, 182, 183. i 184. u Federaciji Bosne i Hercegovine;

osposobljavanja, liječenjem radi zaštite njegovog fizičkog i duševnog zdravlja, pri pronalaženju zaposlenja, osiguranjem ishrane, odjeće i finansijskih sredstava za druge nužne potrebe radi omogućavanja njegovog ponovnog integrisanja u društvenu zajednicu. Predmet posebne brige organa starateljstva su maloljetnici bez ikakvog staranja i porodičnog okruženja, oni koji su bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, kao i druge osjetljive (rizične) grupe djece. Nadležni organ starateljstva dužan je poslije otpuštanja maloljetnika s izvršenja zavodske mjere ili kazne maloljetničkog zatvora posebno brinuti o maloljetniku bez roditelja, kao i o maloljetniku čije su porodične i materijalne prilike nesređene. Predmet posebne brige organa socijalnog staranja podrazumijeva naročito smještaj, ishranu, nabavku odjeće, liječenje, pomoć u sređivanju porodičnih prilika, okončanje stručnog osposobljavanja i zapošljavanje maloljetnika.

5.1. Sudovi

Prvostepenim sudovima koji su maloljetnicima izrekli sankcije upućeni su upitnici, odnosno sljedeća pitanja: *Da li sudija za maloljetnike ostvaruje neposredni kontakt s maloljetnikom smještenim u ustanovu? Da li sudija za maloljetnike ostvaruje neposredni kontakt sa stručnim licima koja rade s maloljetnicima u ustanovi? Da li sudija za maloljetnike ostvaruje neposredni uvid u odgovarajuću dokumentaciju cijeneći zakonitost i pravilnost postupanja s maloljetnicima? Da li sudija za maloljetnike cijeni da su kapaciteti za tretman maloljetnika u ustanovi zadovoljavajući?*

Osnovni sud u Doboju⁹⁹ u svojoj organizacionoj strukturi ima pet sudija za maloljetnike (krivično i prekršajno odjeljenje), ali ne obilaze maloljetnike dva puta godišnje. Kao razlog neobilaska navode kvalitetno i detaljno izrađene izvještaje stručnih lica koja rade s maloljetnicima u ustanovi, a koji se dostavljaju sudiji na uvid. Dodaju i da se u dosadašnjoj praksi nije ukazala potreba za obilaskom, što ne znači da se ubuduće neće vršiti. Kako ne obilaze maloljetnike u ustanovama, odgovori na sva pitanja bili su odrični.

Osnovni sud u Gradišci¹⁰⁰ u svojoj organizacionoj strukturi ima dvoje sudija za maloljetnike, koji najmanje dva puta godišnje obilaze maloljetnika smještenog u ustanovi za izvršenje institucionalnih sankcija. Obilazak maloljetnika u ustanovi vrši sudija za maloljetnike koji je donio odluku o smještaju određenog maloljetnika u ustanovu. Kako obilaze maloljetnika, odgovori iz upitnika na sva pitanja su bili potvrdni, ali sudije ne vrše neposredni uvid u dokumentaciju i ne cijene da li su kapaciteti za tretman maloljetnika zadovoljavajući. Sudije ovog suda nisu u prethodnom periodu uočili određene propuste u radu u ustanovama i nije im se dešavalo da u toku izvršenja krivične sankcije utvrde da postoje činjenice i okolnosti koje upućuju na potrebu preduzimanja mjera zaštite prava maloljetnika i nisu se zbog toga obraćali nadležnom organu starateljstva po mjestu prebivališta, tj boravišta maloljetnika. Što se tiče uslovnog otpusta konstatovano je da djeca u sukobu sa zakonom koriste mogućnost podnošenja molbe za uslovni otpust.

⁹⁹ Odgovor na upitnik Osnovnog suda u Doboju, e-mail od 20.09.2021. godine;

¹⁰⁰ Odgovor na upitnik, akt Osnovnog suda u Gradišci broj 072-0-Su-21-000 925 od 21.09.2021. godine;

Općinski sud u Lukavcu¹⁰¹ u svojoj organizacionoj strukturi ima dvoje sudija za maloljetnike koji najmanje dva puta godišnje obilaze maloljetnika smještenog u ustanovu za izvršenje institucionalnih sankcija. Obilazak maloljetnika u ustanovi vrši sudija za maloljetnike koji je donio odluku o smještaju određenog maloljetnika u ustanovu. Kako obilaze maloljetnika odgovori iz upitnika na sva pitanja su bili potvrdni, ali sudije ne vrše neposredni uvid u dokumentaciju i ne cijene da li su kapaciteti za tretman maloljetnika zadovoljavajući. Sudije ovog suda nisu u prethodnom periodu uočili određene propuste u radu u ustanovama i nije im se dešavalo da u toku izvršenja krivične sankcije utvrde da postoje činjenice i okolnosti koje upućuju na potrebu preduzimanja mjera zaštite *prava maloljetnika i nisu se zbog toga obraćali nadležnom organu starateljstva po mjestu prebivališta*, tj boravišta maloljetnika. Kada je u pitanju uslovni otpust, konstatovano je da djeca u sukobu sa zakonom koriste mogućnost podnošenja molbe za uslovni otpust.

Općinski sud u Cazinu¹⁰² u svojoj organizacionoj strukturi ima pet sudija za maloljetnike koji najmanje dva puta godišnje obilaze maloljetnika smještenog u ustanovu za izvršenje institucionalnih sankcija, a obilazak vrši bilo koji sudija. Kako obilaze maloljetnika, odgovori iz upitnika na sva pitanja su bili potvrdni, ali sudije ne vrše neposredni uvid u dokumentaciju i ne cijene da li su kapaciteti za tretman maloljetnika zadovoljavajući. Sudije ovog suda nisu u prethodnom periodu uočili određene propuste u radu u ustanovama i nije im se dešavalo da u toku izvršenja krivične sankcije utvrde da postoje činjenice i okolnosti koje upućuju na potrebu preduzimanja mjera zaštite prava maloljetnika i nisu se zbog toga obraćali nadležnom organu starateljstva po mjestu prebivališta, tj boravišta maloljetnika. Što se tiče uslovnog otpusta konstatovano je da djeca u sukobu sa zakonom koriste mogućnost podnošenja molbe za uslovni otpust.

Općinski sud u Bosanskoj Krupi¹⁰³ u svojoj organizacionoj strukturi ima dvoje sudija za maloljetnike koji najmanje dva puta godišnje obilaze maloljetnika smještenog u ustanovu za izvršenje institucionalnih sankcija. Obilazak maloljetnika u ustanovi vrši sudija za maloljetnike koji je donio odluku o smještaju određenog maloljetnika u ustanovu. Kako obilaze maloljetnika, odgovori iz upitnika na sva pitanja su bili potvrdni, a nisu u prethodnom periodu uočili određene propuste u radu u ustanovama i nije se dešavalo da u toku izvršenja krivične sankcije sudija utvrdi da postoje činjenice i okolnosti zbog kojih se obraćao nadležnom organu starateljstva po mjestu prebivališta, tj boravišta maloljetnika. Što se tiče uslovnog otpusta konstatovano je da djeca u sukobu sa zakonom koriste mogućnost podnošenja molbe za uslovni otpust.

Općinski sud u Tuzli¹⁰⁴ u svojoj organizacionoj strukturi ima dvoje sudija za maloljetnike koji najmanje dva puta godišnje obilaze maloljetnika smještenog u ustanovu za izvršenje institucionalnih sankcija. Obilazak maloljetnika u ustanovi vrši sudija za maloljetnike koji je donio odluku o smještaju određenog maloljetnika u ustanovu. U prethodnom periodu nisu uočili određene propuste u radu u ustanovama i nije se dešavalo da u toku izvršenja krivične sankcije sudija utvrdi da postoje činjenice i okolnosti zbog kojih se obraćao nadležnom organu starateljstva po mjestu prebivališta, tj boravišta maloljetnika.

¹⁰¹ Odgovor na upitnik, akt Općinskog suda u Lukavcu broj 126-0-Su-21-000-639 od 22.09.2021. godine;

¹⁰² Odgovor na upitnik Općinski sud u Cazinu, e-mail od 24.09.2021. godine;

¹⁰³ Odgovor na upitnik Općinski sud u Bosanskoj Krupi, e-mail od 28.09.2021. godine;

¹⁰⁴ Odgovor na upitnik Općinskog suda u Tuzli broj 032-0-Su-10-21-000 013 od 28.09.2021. godine;

Osnovni sud u Prnjavoru¹⁰⁵ u svojoj organizacionoj strukturi ima pet sudija za maloljetnike koji najmanje dva puta godišnje obilaze maloljetnika smještenog u ustanovu za izvršenje institucionalnih sankcija. Obilazak maloljetnika u ustanovi vrši sudija za maloljetnike koji je donio odluku o smještaju određenog maloljetnika u ustanovu. Međutim, u prethodnom periodu nisu uočili određene propuste u radu u ustanovama i nije se dešavalo da u toku izvršenja krivične sankcije sudija utvrdi da postoje činjenice i okolnosti zbog kojih se obraćao nadležnom organu starateljstva po mjestu prebivališta, tj. boravišta maloljetnika. Što se tiče uslovnog otpusta konstatovano je da djeca u sukobu sa zakonom ne koriste mogućnost podnošenja molbe za uslovni otpust.

Općinski sud u Zenici¹⁰⁶ u svojoj organizacionoj strukturi ima osam sudaca za maloljetnike, ali nemaju stručnog savjetnika – psihologa. Obilazak maloljetnika u ustanovi vrši sudija za maloljetnike koji je donio odluku o smještaju određenog maloljetnika u ustanovu, najmanje dva puta godišnje. U prethodnom periodu nisu uočili određene propuste u radu u ustanovama i nije se dešavalo da u toku izvršenja krivične sankcije sudija utvrdi da postoje činjenice i okolnosti zbog kojih se obraćao nadležnom organu starateljstva po mjestu prebivališta, tj. boravišta maloljetnika. Što se tiče uslovnog otpusta konstatovano je da djeca u sukobu sa zakonom koriste mogućnost podnošenja molbe za uslovni otpust.

Općinski sud u Kaknju¹⁰⁷ u svojoj organizacionoj strukturi ima šest sudija za maloljetnike (dvoje sudi glavni pretres, dok ostali postupaju u drugim fazama) koji najmanje dva puta godišnje obilaze maloljetnika smještenog u ustanovu za izvršenje institucionalnih sankcija. Obilazak maloljetnika u ustanovi vrši sudija za maloljetnike koji je donio odluku o smještaju određenog maloljetnika u ustanovu. U prethodnom periodu nisu uočili određene propuste u radu u ustanovama i nije se dešavalo da u toku izvršenja krivične sankcije sudija utvrdi da postoje činjenice i okolnosti zbog kojih se obraćao nadležnom organu starateljstva po mjestu prebivališta, tj. boravišta maloljetnika.

Što se tiče uslovnog otpusta konstatovano je da u ovom sudu nije bilo navedene prakse.

Osnovni sud u Banjoj Luci¹⁰⁸ u svojoj organizacionoj strukturi ima šest sudija u krivičnom odjeljenju, dvoje u prekršajnom i jednog stručnog savjetnika, psihologa. Obilazak maloljetnika u ustanovi vrši sudija za maloljetnike koji je donio odluku o smještaju određenog maloljetnika u ustanovu, najmanje dva puta godišnje. U prethodnom periodu nisu uočili određene propuste u radu u ustanovama i nije se dešavalo da u toku izvršenja krivične sankcije sudija utvrdi da postoje činjenice i okolnosti zbog kojih se obraćao nadležnom organu starateljstva po mjestu prebivališta, tj. boravišta maloljetnika. Što se tiče uslovnog otpusta konstatovano je da djeca u sukobu sa zakonom koriste mogućnost podnošenja molbe za uslovni otpust.

¹⁰⁵ Odgovor na upitnik Općinski sud u Cazinu, e-mail od 17.09.2021. godine;

¹⁰⁶ Odgovor na upitnik, akt Općinskog suda u Zenici broj 043-0-Su-21-001525 od 15.09.2021. godine od 15.09.2021. godine;

¹⁰⁷ Odgovor na upitnik Općinski sud u Kaknju, e-mail od 16.09.2021. godine;

¹⁰⁸ Odgovor na upitnik Osnovni sud u Banjoj Luci, e-mail od 15.09.2021. godine;

Osnovni sud Brčko distrikta Bosne i Hercegovine¹⁰⁹ u svojoj organizacionoj strukturi ima jednog sudiju za maloljetnike koji najmanje dva puta godišnje obilazi maloljetnika smještenog u ustanovu za izvršenje institucionalnih sankcija. Obilazak maloljetnika u ustanovi vrši sudija za maloljetnike koji je donio odluku o smještaju određenog maloljetnika u ustanovu. U prethodnom periodu nisu uočili određene propuste u radu u ustanovama i nije se dešavalo da u toku izvršenja krivične sankcije sudija utvrdi da postoje činjenice i okolnosti zbog kojih se obraćao nadležnom organu starateljstva po mjestu prebivališta, tj. boravišta maloljetnika. Što se tiče uslovnog otpusta, konstatovano je da djeca u sukobu sa zakonom koriste mogućnost podnošenja molbe za uslovni otpust.

Općinski sud u Sarajevu¹¹⁰ u svojoj organizacionoj strukturi ima dvoje sudija za maloljetnike koji najmanje dva puta godišnje obilaze maloljetnika smještenog u ustanovu za izvršenje institucionalnih sankcija, s tim da se u godini pandemije dešavalo da te posjete nisu u šest mjeseci, ali su redovne. Obilazak maloljetnika u ustanovi vrši sudija za maloljetnike koji je donio odluku o smještaju određenog maloljetnika u ustanovu. Nisu uočili u prethodnom periodu propuste u radu ustanova u toku izvršenja krivične sankcije i nisu se obraćali nadležnom organu starateljstva. Što se tiče uslovnog otpusta konstatovano je da djeca u sukobu sa zakonom ne koriste mogućnost podnošenja molbe za uslovni otpust.

Općinski sud u Bosanskoj Krupi¹¹¹ u svojoj organizacionoj strukturi ima dvoje sudija za maloljetnike koji najmanje dva puta godišnje obilaze maloljetnika smještenog u ustanovu za izvršenje institucionalnih sankcija. Obilazak maloljetnika u ustanovi vrši sudija za maloljetnike koji je donio odluku o smještaju određenog maloljetnika u ustanovu. Nisu uočili u prethodnom periodu propuste u radu ustanova u toku izvršenja krivične sankcije i nisu se obraćali nadležnom organu starateljstva. Što se tiče uslovnog otpusta, konstatovano je da djeca u sukobu sa zakonom ne koriste mogućnost podnošenja molbe za uslovni otpust.

Općinski sud u Gradačcu¹¹² u svojoj organizacionoj strukturi ima dvoje sudija za maloljetnike. Na pitanje *Da li sudija za maloljetnike najmanje dva puta godišnje obilazi maloljetnika smještenog u ustanovu za izvršenje institucionalnih sankcija?* navedeno je, da se samo jedno lice po odluci ovog suda nalazi u Odgojno-popravnim domu za maloljetnike, a sudinica koja je donijela tu odluku je penzionisana, iako je imala namjeru da ga u 2020. godini posjeti. Što se tiče odgovora na ostala pitanja navedeno je nemaju saznanja.

Prema odgovorima na pitanje iz upitnika, Općinski sud u Gračanici¹¹³ ima dvoje sudija za maloljetnike, sudija za maloljetnike koji je donio odluku o smještaju određenog maloljetnika u ustanovu i obilazi maloljetnika. Prilikom posjete, sudija ostvaruje neposredni kontakt s maloljetnikom, stručnim licima, ali ne vrše uvid u dokumentaciju. Na pitanje *Da li maloljetnici koriste mogućnost podnošenja molbe za uslovni otpust* odgovaraju da ne raspolažu tim podacima, jer se zahtjev podnosi ustanovi u kojoj je maloljetnik smješten.

¹⁰⁹ Odgovor na upitnik Osnovni sud Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, e-mail od 13.09.2021. godine;

¹¹⁰ Odgovor na upitnik Općinski sud u Sarajevu, e-mail od 14.09.2021. godine;

¹¹¹ Odgovor na upitnik, akt Općinskog suda u Bosanskoj Krupi broj 018 0 SU 21 000331 od 28.09.2021. godine;

¹¹² Odgovor na upitnik, akt Općinskog suda u Gradačcu broj 028-0-Su-21-000-654 od 16.09.2021. godine;

¹¹³ Odgovor na upitnik dostavljen mejlom dana 08.10.2021. godine;

Općinski sud u Živinicama¹¹⁴ u svojoj organizacionoj strukturi ima dvoje sudija za maloljetnike. Obilazak maloljetnika u ustanovi vrši sudija za maloljetnike koji je donio odluku o smještaju određenog maloljetnika u ustanovu, najmanje dva puta godišnje. U prethodnom periodu nisu uočili određene propuste u radu u ustanovama i nije se dešavalo da u toku izvršenja krivične sankcije sudija utvrdi da postoje činjenice i okolnosti zbog kojih se obraćao nadležnom organu starateljstva po mjestu prebivališta, tj. boravišta maloljetnika. Što se tiče uslovnog otpusta, konstatovano je da djeca u sukobu sa zakonom koriste mogućnost podnošenja molbe za uslovni otpust.

Općinski sud u Mostaru¹¹⁵ u svojoj organizacionoj strukturi ima pet sudija za maloljetnike. Obilazak maloljetnika u ustanovi vrši sudija za maloljetnike koji je donio odluku o smještaju određenog maloljetnika u ustanovu, međutim, trenutno ne obilaze, pravdajući takvo postupanje bolovanjem sudije. U prethodnom periodu nisu uočili određene propuste u radu u ustanovama i nije se dešavalo da u toku izvršenja krivične sankcije sudija utvrdi da postoje činjenice i okolnosti zbog kojih se obraćao nadležnom organu starateljstva po mjestu prebivališta, tj. boravišta maloljetnika. Što se tiče uslovnog otpusta konstatovano je da djeca u sukobu sa zakonom koriste mogućnost podnošenja molbe za uslovni otpust.

5.2. Centri za socijalni rad/službe socijalne zaštite

Centrima za socijalni rad s područja opština/gradova/kantona iz kojih dolaze maloljetnici koji su smješteni u ustanovama upućeni su upitnici, odnosno sljedeća pitanja: *Da li održavate redovan kontakt s maloljetnikom smještenim u ustanovu za izvršenje institucionalnih sankcija tokom trajanja izvršenja sankcije? Koji je to vid ostvarivanja kontakta i koliko često ostvarujete takav kontakt? Opisati. Koja lica iz Vaše ustanove ostvaruju navedeni kontakt s maloljetnikom? Da li je to uvijek isto lice za svakog maloljetnika? Da li održavate redovan kontakt s porodicom maloljetnika koji je smješten u ustanovu za izvršenje institucionalnih sankcija tokom trajanja izvršenja sankcije, Ukoliko je odgovor da, koji je to vid ostvarivanja kontakta i koliko često ostvarujete takav kontakt? Opisati! Koja lica iz Vaše ustanove ostvaruju navedeni kontakt s porodicom maloljetnika? Da li je to isto lice koje ostvaruje kontakt s maloljetnikom i porodicom? Da li održavate redovan kontakt s ustanovom u koju je smješten maloljetnik? Ukoliko je odgovor da, koji je to vid ostvarivanja kontakta i koliko često ostvarujete takav kontakt? Opisati! Da li službe socijalne zaštite rade s maloljetnikom tokom pripreme za otpust? Da li nakon izvršenja krivične sankcije maloljetniku pružate pomoć oko iznalaženja smještaja i sredine u kojoj će živjeti po izlasku iz ustanove? Opisati odgovor. Da li nakon izvršenja krivične sankcije maloljetniku pružate pomoć oko dovršetka započetog obrazovanja i stručnog usavršavanja? Opisati odgovor. Da li nakon izvršenja krivične sankcije maloljetniku pružate pomoć oko liječenja radi zaštite njegovog fizičkog i duševnog zdravlja? Opisati odgovor. Da li nakon izvršenja krivične sankcije maloljetniku pružate pomoć pri pronalasku zaposlenja? Opisati odgovor. Da li nakon izvršenja krivične sankcije maloljetniku pružate pomoć pri obezbjeđivanju ishrane, odjeće i finansijskih sredstava? Opisati odgovor. Na koji način vodite brigu od maloljetnicima bez roditeljskog staranja? Opisati odgovor samo ako ste imali konkretan primjer u svom radu.*

¹¹⁴ Odgovor na upitnik Općinski sud Živnice broj 033-0-Su-21-00001 Om od 27.09.2021. godine;

¹¹⁵ Odgovor na upitnik Općinski sud u Mostaru broj 058-0-SU-2184/21 od 26.10.2021. godine;

Ustanova Centar za socijalni rad Grada Mostara¹¹⁶ u svojoj organizacionoj strukturi ima stručni tim za poslove zaštite djece, mladih s poremećajima u ponašanju koji broji 6 zaposlenih, te ne održavaju redovan kontakt s maloljetnikom smještenim u ustanove za izvršenje institucionalnih sankcija tokom trajanja izvršenja sankcije. Kontakti se održavaju povremeno i telefonskim putem. Kontakt ostvaruju socijalni radnici. Kontakti s porodicom maloljetnika nisu redovni, ostvaruju ih socijalni radnici po potrebi telefonskim putem ili se obavljaju kućne posjete porodici. Socijalni radnici ne ostvaruju redovne kontakte s ustanovama u koje su smješteni maloljetnici. Kontakti se održavaju po potrebi. Službe socijalne zaštite ne rade s maloljetnikom prilikom pripreme za otpust, jer trenutno nemaju ni jednog maloljetnika koji se priprema za otpust, odnosno koji je pred istek kazne. Nakon izvršenja krivične sankcije ustanova nije pružala pomoć oko iznalaženja smještaja i sredine u kojoj bi maloljetnik živio nakon isteka kazne, jer do sada nisu imali takvih zahtjeva, a Centar nema stambenu jedinicu na raspolaganju. Nakon izvršenja krivične sankcije Centar pruža pomoć maloljetnicima radi dovršetka započetog obrazovanja ili stručnog usavršavanja, na način da im pomaže pri upisu i pribavljanju dokumentacije. Centar ne pruža pomoć oko liječenja maloljetnika ukoliko je potrebno liječenje radi zaštite njegovog fizičkog i duševnog zdravlja nakon izvršenja krivične sankcije. Ne pružaju zdravstvene usluge, ali imaju mogućnost ugovoriti posjetu liječniku. Maloljetniku se ne pruža pomoć pri pronalasku zaposlenja nakon izvršenja krivične sankcije, nego mogu dati preporuku, koju poslodavac može ali i ne mora prihvatiti. Nakon izdržane kazne maloljetniku se omogućava ostvarivanje prava iz socijalne zaštite koja su propisana zakonskim i podzakonskim propisima.

Javna ustanova Centar za socijalni rad Bosanska Krupa¹¹⁷ u svojoj organizacionoj strukturi ima jednog stručnog saradnika za zaštitu osoba s asocijalnim i antisocijalnim ponašanjem (socijalni radnik). Vrše redovan kontakt s maloljetnikom smještenim u ustanovu za izvršenje institucionalnih sankcija, koji se odvija posredstvom socijalnog radnika iz Zavoda Orašje jer maloljetnik nije imao lični telefon. U svim slučajevima kontakt se ostvaruje preko iste osobe - socijalnog radnika koji radi s djecom koja su u sukobu sa zakonom. Kontakt s porodicom maloljetnika se održava redovno, a realizuje se kroz posjete porodici otprilike jednom mjesečno i telefonskih kontakata (u periodu 7-10 dana), ali i razgovoru u prostorijama Centra kada su se roditelji lično obraćali. Redovan kontakt socijalni radnik ostvaruje s ustanovom u koju je smješten maloljetnik, putem redovnih telefonskih kontakata i redovnih pismenih mjesečnih izvještaja. Tokom pripreme za otpust, služba socijalne zaštite ne radi s maloljetnikom, te pripremu za otpust radi Zavod u kojem se maloljetnik nalazio. Nakon izvršenja krivične sankcije maloljetniku se ne pruža pomoć oko iznalaženja smještaja i sredine u kojoj će boraviti. Maloljetnik je vraćen u biološku porodicu, te je rađena priprema porodice za povrat maloljetnika. Po izvršenju sankcije maloljetniku se pruža pomoć oko završetka školovanja, na način da je sa školom organizovano vanredno polaganje za završetak školovanja. Također, maloljetniku se pruža pomoć oko liječenja radi zaštite njegovog fizičkog i duševnog zdravlja, na način da su u Centru za mentalno zdravlje organizovani tretmani s psihologom i neuropsihijatrom jednom mjesečno, a po ukazanoj potrebi i češće, sve dok postoji potreba za pomoći. Nakon izvršenja krivične sankcije maloljetnicima do sada nisu pružali pomoć prilikom zaposlenja, jer je maloljetnik sam našao posao. Po izlasku iz ustanove porodici maloljetnika je obezbijeđena

¹¹⁶ Podaci dobijeni pomoću upitnika koji je ispunjen 28.09.2021. godine;

¹¹⁷ Podaci dobijeni pomoću upitnika koji je ispunjen 23.09.2021. godine;

jednokratna novčana pomoć u novcu i naturi, zatim izuzetna novčana pomoć u svrhu nabavke lijekova za majku maloljetnika jer je ista imala određenih zdravstvenih poteškoća.

Centar za socijalni rad Prnjavor¹¹⁸ u svojoj organizacionoj strukturi ima stručnog saradnika – psihologa i socijalnog radnika. S maloljetnikom smještenim u ustanovi za izvršenje institucionalnih sankcija se održava direktan kontakt posjetom vaspitno-popravnog domu, te kontaktom sa stručnom službom. Kontakt s porodicom maloljetnika održava se telefonskim putem, te se obavlja razgovor o prijedlogu mjera. Kontakt se ostvaruje posredstvom psihologa, koji održava kontakt i s ustanovom u koju je smješten maloljetnik. Služba socijalne zaštite s maloljetnikom radi tokom pripreme za otpust, pružaju pomoć oko liječenja radi zaštite maloljetnikovog fizičkog i duševnog zdravlja, te pomoć maloljetniku pri pronalasku zaposlenja nakon izvršenja krivične sankcije.

Javna ustanova Centar za socijalni rad Cazin¹¹⁹ u svojoj organizacionoj strukturi imaju jednog socijalnog pedagoga, jednog socijalnog radnika i jednog psihologa, te ne održavaju redovan kontakt s maloljetnikom smještenim u ustanove za izvršenje institucionalnih sankcija tokom trajanja izvršenja sankcije. Kontakt se ne održava direktno s maloljetnikom već indirektno putem službenih lica ustanove u kojoj je maloljetnik smješten. Kontakt ostvaruju službenici koji su dio stručnog tima za pitanje maloljetnika u sukobu sa zakonom. Kontakt s porodicom maloljetnika se ostvaruje po potrebi putem službenika koji su dio stručnog tima, na zahtjev ustanove u kojoj je smješten maloljetnik, u slučaju da maloljetnik može koristiti pogodnosti kao posjete porodici i pri otpustu maloljetnika iz ustanove. Stručni tim za pitanje maloljetnika u sukobu sa zakonom ostvaruju kontakt s ustanovom u koju je smješten maloljetnik usmeno, telefonskim putem ili pismeno u vidu izvještaja o tretmanu maloljetnika, te kroz povremene posjete ustanovi u koju je maloljetnik smješten. Isti se ostvaruju jednom u tri mjeseca, a po potrebi i češće. Tokom pripreme za otpust s maloljetnikom rade službenici iz ustanove u koju je smješten, dok služba socijalne zaštite radi s porodicom maloljetnika. Nakon izvršenja krivične sankcije svi maloljetnici su se vraćali u svoje biološke porodice ili prihvatne kampove u koje su bili smješteni prije odlaska u ustanovu. Služba socijalne zaštite u saradnji s nadležnim ministarstvom i školom omogućava nastavak započetog obrazovanja i usavršavanja maloljetnika nakon izvršenja krivične sankcije.

Ukoliko je maloljetniku potrebno liječenje radi zaštite njegovog fizičkog i duševnog zdravlja nakon izvršenja krivične sankcije, služba socijalne zaštite u saradnji sa zdravstvenom ustanovom dogovara tretmane i termine za maloljetnika. Maloljetniku se pruža pomoć pri pronalasku zaposlenja nakon izvršenja krivične sankcije, a ima i pravo na jednokratnu novčanu pomoć u određenom iznosu, shodno njegovim trenutnim potrebama.

Javna ustanova Centar za socijalni rad Tuzla¹²⁰ u svojoj organizacionoj strukturi ima dva socijalna radnika, dva psihologa pedagoga i dva psihologa. Vršu redovan kontakt s maloljetnicima smještenim u ustanove za izvršenje institucionalnih sankcija, koji se odvija na način da se vrše posjete ustanovi, saraduje sa zaposlenicima ustanove, te se kontakti ostvaruju u zavisnosti od trajanja izrečene mjere. Kontakt s porodicom maloljetnika se održava redovno, a realizuje se kroz posjete porodici i telefonske kontakte. Na isti način se održava redovan kontakt

¹¹⁸ Podaci dobijeni pomoću upitnika koji je ispunjen 12.10.2021. godine;

¹¹⁹ Podaci dobijeni pomoću upitnika koji je ispunjen 16.09.2021. godine;

¹²⁰ Podaci dobijeni pomoću upitnika koji je ispunjen 13.09.2021. godine;

s ustanovom u koju je smješten maloljetnik, posredstvom psihologa pedagoga, psihologa i socijalnih radnika. Tokom pripreme za otpust, služba socijalne zaštite radi s maloljetnikom, te nakon izvršenja krivične sankcije maloljetniku pružaju pomoć oko iznalaženja smještaja i sredine u kojoj će živjeti po izlasku iz ustanove. Maloljetniku se pruža pomoć oko dovršetka započetog obrazovanja i stručnog usavršavanja, kao i zaposlenja, te pomoć oko liječenja radi zaštite njegovog fizičkog i duševnog zdravlja. Nakon izvršenja krivične sankcije maloljetniku se pruža pomoć pri obezbjeđivanju ishrane, odjeće i finansijskih sredstava. Maloljetnici bez roditeljskog staranja se prioritarno smještaju u hraniteljske porodice ili u ustanove socijalne zaštite.

Javna ustanova Centar za socijalni rad Gračanica¹²¹ u svojoj organizacionoj strukturi ima tri diplomirana socijalna radnika, jednog diplomiranog psihologa i jednog diplomiranog pravika. S maloljetnikom se održava redovan kontakt za vrijeme smještaja u ustanovi za izvršenje institucionalnih sankcija na način da se redovno kontaktira telefonskim putem i, u zavisnosti od potrebe, povremena posjeta ustanovi. Navedeni kontakt ostvaruju diplomirani socijalni radnici i diplomirani psiholog. Kontakt s porodicom maloljetnika se održava redovno putem telefonskih razgovora i posjeta porodici, kao i razgovora u prostorijama Centra za socijalni rad. Kontakt ostvaruju diplomirani socijalni radnici i diplomirani psiholog, tačnije stručni radnik zadužen za mjesnu zajednicu iz koje maloljetnik dolazi, s obzirom da su stručni radnici raspoređeni po mjesnim zajednicama. Kontakt s ustanovom u koju je smješten maloljetnik ostvaruje se telefonskim putem.

Tokom pripreme za otpust, služba socijalne zaštite radi s maloljetnikom, te nakon izvršenja krivične sankcije maloljetniku pružaju pomoć u vidu pripreme za povratak u porodicu. Ostvaruje se kontakt i uspostavlja saradnja sa školom, te se pruža podrška u zavisnosti od potreba porodice. Nakon izvršenja krivične sankcije, maloljetniku se pruža pomoć pri ostvarivanju zdravstvenog osiguranja, uspostavljanja saradnje sa zdravstvenom ustanovom, kao i saradnja sa socijalnim radnikom iz doma zdravlja. Maloljetniku se pruža pomoć pri pronalasku zaposlenja na način da se uspostavlja kontakt s poslodavcima i zavodom za zapošljavanje u slučaju potrebe. U zavisnosti od potreba porodice dodjeljuje se novčana pomoć, te se obezbjeđuju paketi s osnovnim prehrambenim namirnicama kao i higijenske potrepštine u saradnji s nevladinim organizacijama.

JU Centar za socijalni rad Živinice¹²² u svojoj organizacionoj strukturi ima jednog pedagoga psihologa i šest socijalnih radnika. Kontakt s maloljetnikom pedagog-psiholog ostvaruje posredstvom zaposlenika ustanove u koju je smješten ili posjetom po potrebi. Kontakt s porodicom maloljetnika se održava po potrebi putem telefonskih razgovora i posjeta porodici, kao i razgovora u prostorijama Centra za socijalni rad. Kontakt ostvaruje pedagog-psiholog i socijalni radnik. Kontakt s ustanovom u koju je smješten maloljetnik ostvaruje se telefonskim putem ili posjetom. Ustanove u koje su smješteni maloljetnici redovno dostavljaju izvještaje o ponašanju maloljetnika.

Služba socijalne zaštite s maloljetnikom ne radi tokom pripreme za otpust, međutim, maloljetniku pružaju pomoć oko iznalaženja smještaja i sredine u kojoj će živjeti po izlasku iz ustanove, a sve u saradnji s porodicom. Ne pružaju pomoć oko liječenja radi zaštite

¹²¹ Podaci dobijeni pomoću upitnika koji je ispunjen 13.09.2021. godine;

¹²² Podaci dobijeni pomoću upitnika dostavljenog dana 21.09.2021. godine;

maloljetnikovog fizičkog i duševnog zdravlja, s obzirom da se po potrebi upućuje u nadležni dom zdravlja. Ne pružaju pomoć maloljetniku pri pronalasku zaposlenja nakon izvršenja krivične sankcije. Maloljetnik nakon izvršenja krivične sankcije ima pravo na jednokratnu novčanu pomoć.

JU Centar za socijalni rad Velika Kladuša¹²³ u svojoj organizacionoj strukturi ima tri zaposlenika koji rade sa djecom, socijalni radnik, psiholog i pravnik. S maloljetnikom smještenim u ustanovu za izvršenje institucionalnih sankcija ne održavaju direktan kontakt, informacije o maloljetnikovom stanju i stepenu rehabilitacijskog procesa dobiju od ustanove u kojoj se nalaze tokom trajanja sankcije. Kontakt s porodicom maloljetnika održava se povremeno, a ostvaruje se posredstvom socijalnog radnika, psihologa i pravnika. Kontakt s ustanovom u koju je smješten maloljetnik, pravnik i socijalni radnik ostvaruje se telefonskim putem ili pismenom prepiskom. Ustanove u koje su smješteni maloljetnici dostavljaju tromjesečne izvještaje o realizaciji tretmana za maloljetnike.

Služba socijalne zaštite s maloljetnikom ne radi tokom pripreme za otpust, te u svom radu nisu imali primjer slučaja kojem je bilo potrebno pružiti pomoć oko iznalaženja smještaja i sredine u kojoj će živjeti po izlasku iz ustanove. Također, isto se odnosi i na pružanje pomoći oko liječenja radi zaštite maloljetnikovog fizičkog i duševnog zdravlja, te pomoć maloljetniku pri pronalasku zaposlenja nakon izvršenja krivične sankcije. Maloljetnici za vrijeme izvršenja krivične sankcije imaju mogućnost da završe svoje školovanje i da se stručno usavrše, te iz tog razloga služba socijalne zaštite nema potrebu da maloljetniku pruža pomoć oko dovršavanja započetog obrazovanja i stručnog usavršavanja. Nakon izvršenja krivične sankcije maloljetnik ima pravo na jednokratnu novčanu pomoć.

Javna ustanova „Kantonalni centar za socijalni rad“ Sarajevo¹²⁴ organizovana je na način da ima osam službi socijalne zaštite u općinama na području Kantona Sarajevo i u svakoj službi organizovan je rad po stručnim cjelinama, od kojih se jedna cjelina odnosi na zaštitu i tretman djece i omladine s poremećajem u ponašanju i članova porodice.

U svojoj organizacionoj strukturi Javna ustanova „Kantonalni centar za socijalni rad“ Sarajevo ima socijalnog radnika, psihologa i pedagoga. S maloljetnikom se održava redovan kontakt za vrijeme smještaja u ustanovu za izvršenje institucionalnih sankcija putem posjeta, telefonom ukoliko za to postoji mogućnost, kontakti se održavaju jednom mjesečno ili češće po potrebi, koji se ostvaruje posredstvom pedagoga, psihologa i socijalnog radnika. Kontakt s porodicom maloljetnika se održava redovno, posredstvom pedagoga, psihologa i socijalnog radnika putem telefonskih razgovora i posjeta porodici, kao i savjetodavnih razgovora u prostorijama centra za socijalni rad. Kontakt s ustanovom u koju je smješten maloljetnik ostvaruje se telefonskim putem, posjetom, te zajedničkim sastancima po potrebi. Tokom pripreme za otpust, služba socijalne zaštite radi s maloljetnikom, te nakon izvršenja krivične sankcije maloljetniku pružaju pomoć u vidu pripreme za povratak u porodicu. Maloljetniku se pruža pomoć oko upisa u školu, izbora zanimanja, kao i pomoć pri zaposlenju kroz psihosocijalnu pomoć, te pomoć oko liječenja radi zaštite njegovog fizičkog i duševnog zdravlja putem saradnje sa zdravstvenim ustanovama.

¹²³ Podaci dobijeni pomoću upitnika dostavljenog dana 05.10.2021. godine;

¹²⁴ Podaci dobijeni pomoću upitnika koji je ispunjen 20.09.2021. godine;

Nakon izvršenja krivične sankcije, maloljetniku se obezbjeđuje novčana pomoć od strane službe socijalne zaštite, kao i pomoć posredstvom nevladinih organizacija.

Služba socijalne zaštite Općine Vogošća¹²⁵ u cjelini za zaštitu i tretman djece i omladine s poremećajima u ponašanju i članova porodice, trenutno je zaposlen jedan socijalni radnik, a pedagog i psiholog iz cjeline za zaštitu porodice i djece se uključuju po potrebi. S maloljetnikom se održava redovan kontakt za vrijeme smještaja u ustanovi za izvršenje institucionalnih sankcija putem posjeta, a broj posjeta zavisi od prilika, potrebe, procjene i dogovora s pedagogom iz ustanove. Kontakt s porodicom maloljetnika se održava prema potrebi i procjeni u vidu telefonskih poziva i posjeta porodici, kao i kontakt u prostorijama službe, posredstvom pedagoga, psihologa i socijalnog radnika prema potrebi. Kontakt s ustanovom u koju je smješten maloljetnik ostvaruje pedagog, sedmično, po potrebi i češće, kroz zajedničke susrete i telefonske kontakte tokom kojih se planiraju i postižu dogovori po svim pitanjima vezano za maloljetnika. Tokom pripreme za otpust, služba socijalne zaštite radi s maloljetnikom ukoliko je potrebno i ukoliko je to zajednička procjena službe i ustanove. Služba socijalne zaštite nije imala slučaj za pružanje pomoći maloljetniku oko iznalaženja smještaja i sredine u kojoj će živjeti nakon izdržane sankcije, jer su se maloljetnici uvijek vraćali u svoju biološku porodicu. Maloljetniku se pruža pomoć kroz saradnju sa školom i zajedničke planove, s ciljem pomoći maloljetniku da u potpunosti završi započeto obrazovanje, te pomoć oko liječenja radi zaštite njegovog fizičkog i duševnog zdravlja kroz saradnju sa socijalnim radnicima zaposlenim u Centru za mentalno zdravlje i domu zdravlja, saradnju s Ministarstvom obrazovanja ili Općinom, ukoliko maloljetnik nema regulisano zdravstveno osiguranje, sa Zavodom za liječenje ovisnosti ukoliko je maloljetnik ovisnik, kao i po potrebi s organizacijama koje se bave očuvanjem i zaštitom mentalnog zdravlja. Nakon izvršenja krivične sankcije, maloljetniku se pruža pomoć pri ostvarivanju zdravstvenog osiguranja, uspostavljanja saradnje sa zdravstvenom ustanovom, kao i saradnja sa socijalnim radnikom iz doma zdravlja. Maloljetniku se pruža pomoć pri pronalasku zaposlenja na način da se uspostavlja kontakt s poslodavcima i zavodom za zapošljavanje u slučaju potrebe. U zavisnosti od potreba porodice, dodjeljuje se novčana pomoć, te se obezbjeđuju paketi s osnovnim prehrambenim namirnicama kao i higijenske potrepštine u saradnji s nevladinim organizacijama. Ne pružaju pomoć maloljetniku pri pronalasku zaposlenja nakon izvršenja krivične sankcije, ali daju upute za javljanje u Zavod za zapošljavanje. Nakon izvršenja krivične sankcije maloljetniku se obezbjeđuje jednokratna novčana pomoć, u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti. Maloljetniku bez roditeljskog staranja se imenuje staratelj koji uz podršku i pomoć stručnih lica službe brine o maloljetniku i svim njegovim potrebama i sferama života. U konkretnom slučaju maloljetniku je za staratelja postavljena sestra s kojom je i nastavio živjeti nakon napuštanja ustanove.

Služba socijalne zaštite Općine Novo Sarajevo¹²⁶ u svojoj organizacionoj strukturi imaju stručnog saradnika – socijalni radnik, stručni saradnik – pedagog i stručni saradnik – psiholog. S maloljetnikom kontakt ostvaruje socijalni radnik i pedagog, za vrijeme smještaja u ustanovu za izvršenje institucionalnih sankcija, putem posjeta najmanje dva puta za vrijeme boravka u ustanovi.

¹²⁵ Podaci dobijeni pomoću upitnika koji je ispunjen 20.09.2021. godine;

¹²⁶ Podaci dobijeni pomoću upitnika koji je ispunjen 20.09.2021. godine;

Kontakt s porodicom maloljetnika se održava redovno, obavezna je posjeta porodici i uvid u porodične prilike, kao i savjetodavni rad s članovima porodice. Kontakte ostvaruje socijalni radnik i pedagog u zavisnosti od potrebe, odnosno njihove stručne procjene. Kontakt s ustanovom u koju je smješten maloljetnik ostvaruje pedagog i socijalni radnik, putem telefona i prilikom posjeta kada se sa zaposlenicima ustanove razmjenjuju iskustva. Tokom pripreme za otpust, služba socijalne zaštite radi s maloljetnikom. Služba socijalne zaštite pruža pomoć maloljetniku oko iznalaženja smještaja i sredine u kojoj će živjeti nakon izdržane sankcije u vidu savjetodavnog rada s maloljetnikom koji se nakon izvršene krivične sankcije vrati u porodicu. Maloljetniku se pruža pomoć kroz saradnju sa školom i porodicom kako bi maloljetnik završio obrazovanje. Pomoć i podrška se pruža porodici oko liječenja, radi zaštite njegovog fizičkog i duševnog zdravlja, ukoliko postoji potreba. Maloljetniku se ne pruža pomoć pri pronalasku zaposlenja. Ukoliko postoji potreba nakon izvršene krivične sankcije, maloljetniku se pomaže dodjeljivanjem povremene novčane pomoći, te ostvarivanjem i drugih prava ne samo za maloljetnika već i njegovu porodicu, kao i uključivanje po potrebi i nevladinih organizacija. Za djecu bez roditeljskog staranja pruža se posebna briga za ostvarivanje svih prava iz domena nadležnosti službe, savjetodavni rad, te saradnja s drugim nevladinim organizacijama koje djeluju na području Kantona Sarajevo, radi sveobuhvatnije podrške. U zavisnosti od potreba porodice dodjeljuje se novčana pomoć, te se obezbjeđuju paketi s osnovnim prehrambenim namirnicama kao i higijenske potrepštine u saradnji s nevladinim organizacijama. Ne pružaju pomoć maloljetniku pri pronalasku zaposlenja nakon izvršenja krivične sankcije, ali daju upute za javljanje u Zavod za zapošljavanje. Nakon izvršenja krivične sankcije, maloljetniku se obezbjeđuje jednokratna novčana pomoć, u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti.

Maloljetniku bez roditeljskog staranja se imenuje staratelj koji uz podršku i pomoć stručnih lica službe brine o maloljetniku i svim njegovim potrebama i sferama života. U konkretnom slučaju maloljetniku je za staratelja postavljena sestra s kojom je i nastavio živjeti nakon napuštanja ustanove.

Služba socijalne zaštite Općine Novi Grad¹²⁷ u svojoj organizacionoj strukturi ima tri stručna saradnika – jedan pedagog i dva socijalna radnika. S maloljetnikom kontakt ostvaruje socijalni radnik i pedagog iz stručne cjeline za zaštitu i tretman djece i omladine s poremećajima u ponašanju i članova porodice. Kontakt se realizuje jedan do dva puta mjesečno, a po potrebi i češće, kroz posjete istih u institucijama i obavljanje razgovora. Učestalost posjeta ovisi od institucije u koju su smješteni i dužine trajanja izrečene mjere. Kontakt s porodicom maloljetnika se ostvaruje telefonskim putem, kao i kroz savjetodavne razgovore u prostorijama službe u zavisnosti od potreba.

Kontakt s ustanovom u koju je smješten maloljetnik ostvaruje pedagog i socijalni radnik, putem telefona i prilikom posjeta, kao i pismenim putem. Ustanove redovno dostavljaju izvještaje o toku tretmana maloljetnika u skladu sa Zakonu o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH. Kontinuirano, tokom trajanja mjere su u telefonskom kontaktu, a posjete se vrše kada se obilaze maloljetnici, čija učestalost ovisi od potreba maloljetnika, kao i dužine izrečene odgojne mjere. Tokom pripreme za otpust, služba socijalne zaštite radi s maloljetnikom ukoliko se ukaže potreba. U dosadašnjoj praksi nisu imali potrebe pružati pomoć maloljetniku oko iznalaženja smještaja i sredine u kojoj će živjeti nakon izdržane sankcije zato što su se maloljetnici vraćali u svoje porodice, ali u slučaju potrebe ista pomoć bi bila pružena.

¹²⁷ Podaci dobijeni pomoću upitnika koji je ispunjen 20.09.2021. godine;

Maloljetniku se pruža kontinuirana pomoć i podrška pri završetku osnovnog obrazovanja, kao i srednjoškolskog obrazovanja za redovne učenike. Međutim, za vanredne učenike nemaju dovoljno sredstava kako bi se obezbijedilo vanredno polaganje za srednjoškolsko obrazovanje. Maloljetnici i njihovi roditelji se upućuju i dobivaju smjernice na koji način mogu regulisati zdravstveno osiguranje. Ukoliko se procijeni da radi njihovog zdravlja postoji potreba za uključivanjem u Centar za mentalno zdravlje, isti se uključuju, a samim tim se nastavlja i saradnja s Centrom za mentalno zdravlje.

Maloljetniku se pruža pomoć pri pronalasku zaposlenja u vidu profesionalnog savjetovanja i informisanja, dok nemaju mogućnosti za pružanje sistemске podrške, odnosno obezbjeđenja posla.

Maloljetniku se nakon izvršenja krivične sankcije obezbjeđuje jednokratna ili izuzetna pomoć u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica s djecom. Maloljetniku bez roditeljskog staranja se imenuje staratelj i preduzimaju se mjere zbrinjavanja koje uključuju smještaj, ishranu, liječenje, obrazovanje i druge potrebe.

Služba socijalne zaštite Općine Ilidža¹²⁸ u svojoj organizacionoj strukturi ima stručnog saradnika – pedagoga i socijalnog radnika. S maloljetnikom kontakt ostvaruje socijalni radnik i pedagog iz stručne cjeline za zaštitu i tretman djece i omladine s poremećajima u ponašanju i članova porodice. Kontakti se redovno realizuju u vidu telefonskih kontakata sa zaposlenicima ustanove, pismene korespondencije, kao i posjete po potrebi i u skladu s mogućnostima. Kontakt s porodicom maloljetnika se ostvaruje telefonskim putem, kao i razgovori u prostorijama službe, posjeta na adresi stanovanja po potrebi i na zahtjev porodice. Kontakt s ustanovom u koju je smješten maloljetnik ostvaruje pedagog i socijalni radnik, telefonski, u vidu posjeta ustanovi i redovne pisane korespondencije u vidu izvještaja ili drugih zahtjeva ustanove. Služba socijalne zaštite ne učestvuje u pripremi maloljetnika za otpust, nego navedeno uglavnom radi ustanova u kojoj je maloljetnik boravio, a služba socijalne zaštite eventualno radi na pripremi porodice. Služba socijalne zaštite vrši pripremu u eventualnoj porodici povratka maloljetnika, a u suprotnom ne posjeduju stambene prostore na raspolaganju koje bi mogli eventualno ustupiti za smještaj. Zavisno od situacije nakon otpusta maloljetnika služba socijalne zaštite pruža svaki vid podrške u skladu sa zakonskim mogućnostima. Maloljetniku se pruža pomoć pri završetku obrazovanja ukoliko u međuvremenu to lice nije steklo punoljetstvo, a u većini slučajeva se radi o navedenom. Ukoliko maloljetnik nije završio osnovnu školu, služba korespondira i daje podršku u okončanju osnovnoškolskog obrazovanja, s obzirom da je isto besplatno. Kada je riječ o srednjoškolskom obrazovanju, služba nije u mogućnosti finansirati završetak vanrednog srednjoškolskog obrazovanja, jer ne posjeduje budžet za finansiranje. Nakon izvršenja krivične sankcije, ukoliko se radi o maloljetniku koji nema regulisano zdravstveno osiguranje, pokušava se isto regulisati, te ukoliko postoji potreba, pruža mu se podrška, kako savjetodavno, tako i u vidu upućivanja u odgovarajuće ustanove. Maloljetniku se ne pruža pomoć pri pronalasku zaposlenja. Maloljetniku se nakon izvršenja krivične sankcije obezbjeđuje jednokratna pomoć u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica s djecom i ukoliko ispunjava zakonske uslove omogućiti se pravo na topli obrok - kuhinju.

¹²⁸ Podaci dobijeni pomoću upitnika koji je ispunjen 27.09.2021. godine;

Služba socijalne zaštite Općine Hadžići¹²⁹ u svojoj organizacionoj strukturi ima stručnog saradnika – pedagoga, psihologa i socijalnog radnika. S maloljetnikom se ostvaruje kontakt, posredstvom voditelja postupka, a nerijetko su uključeni i članovi stručnog tima, ukoliko mu je izrečena mjera koja ne podrazumijeva smještaj u ustanovu, ali podrazumijeva posjećivanje iste, kontakt se ostvaruje neposredno pred početak izvršenja kazne. Kontakt s maloljetnikom ostvaruje se ovisno o ustanovi u koju je smješten, a podrazumijeva direktno informisanje o efektima smještaja i ispitivanju potreba istog. Također, za vrijeme dok je maloljetnik u ustanovi, ostvaruje se kontakt s njegovom porodicom u svrhu pripreme povratka istog, a redovna je saradnja sa zaposlenicima ustanove u koju je smješten. U zavisnosti od toga na koji način je maloljetnik smješten u ustanovu, kontakti s porodicom se ostvaruju s ciljem ispitivanja uslova za povratak istog u porodicu, jačanje roditeljskih kapaciteta i kompetencija i pružanje drugih vidova pomoći za koje se ukaže potreba. Kontakt s ustanovom u vidu redovnog informisanja o toku i realizaciji smještaja maloljetnika, prikupljanje podataka koji bi koristili u daljem radu i planiranju aktivnosti s ciljem pružanja pomoći i podrške maloljetniku i porodici. Redovni su telefonski kontakti, pisana i usmena korespondencija i ostalo. Služba socijalne zaštite uglavnom učestvuje u pripremi maloljetnika za otpust u zavisnosti od mjere, vrste i načina smještaja. Pružaju pomoć u iznalaženju smještaja za maloljetnika na način da se ispituje svaka mogućnost koja bi obezbijedila sigurno okruženje za maloljetnika pri izlasku iz ustanove. Maloljetniku se pruža pomoć pri završetku obrazovanja ukoliko je to potrebno, ostvaruje se saradnja s obrazovnim ustanovama s ciljem daljeg obrazovanja. Nakon izvršenja krivične sankcije, ukoliko se ustanovi da je maloljetniku potrebna pomoć oko liječenja, ostvaruje se saradnja sa zdravstvenim ustanovama. Maloljetniku se pruža pomoć pri pronalasku zaposlenja, s tim da su rijetke situacije u praksi da je maloljetnik došao do stepena pronalaska zaposlenja, jer su obično uzrasta kada pohađaju školu. Maloljetniku se nakon izvršenja krivične sankcije pružaju usluge iz oblasti socijalne zaštite kroz određena materijalna sredstva. Briga o maloljetnicima bez roditeljskog staranja podrazumijeva prije svega njihovo adekvatno zbrinjavanje i regulisanje pitanja starateljstva. Kada je navedeno regulisano, kada maloljetnik ima porodicu koja o njemu brine i staratelja koji štiti njegova prava i interese, svaki drugi vid pomoći pruža se s utvrđenim potrebama.

Javna ustanova Centar za socijalni rad Banja Luka¹³⁰ u svojoj organizacionoj strukturi ima pedagoga i socijalnog radnika i jednog profesora tjelesnog odgoja. Centar održava direktan kontakt s maloljetnikom smještenim u ustanovu za izvršenje institucionalnih sankcija putem posjeta, jednom mjesečno. Mimo toga, s grupnim vaspitačem se saraduje kontinuirano, putem telefona, bez unaprijed određene dinamike. Komunikacija je najčešće uslovljena izvjesnim potrebama djeteta ili njegove porodice. Kontakt s ustanovom, u pravilu, ostvaruje stručni radnik koji je „pratio“ dijete tokom svih prethodnih postupanja (policija, sud, organ starateljstva). Kontakti s porodicom maloljetnika su povremeni, na izričito insistiranje stručnog radnika Centra. Površan je i teče usiljeno, jer ga roditelji izbjegavaju, smatrajući da nisu obavezni. Redovnu komunikaciju imaju s ustanovom gdje dijete boravi, jer to doživljavaju kao obavezu i obostrani interes. Kontakti s roditeljima se dešavaju u Centru, a planirani su s ciljem osnaživanja porodičnog sistema za prihvata djeteta po izlasku iz Ustanove. Jedan od bitnih aspekata je stabilizovanje ambijenta koji bi bio optimalan za njegovo daljnje funkcionisanje. Stručni radnik

¹²⁹ Podaci dobijeni pomoću upitnika koji je ispunjen 04.10.2021. godine;

¹³⁰ Podaci dobijeni pomoću upitnika koji je ispunjen 14.10.2021. godine;

ostvaruje redovne kontakte s ustanovama u koju su smješteni maloljetnici. Kontakt se održavaju direktno i putem telefona, jednom ili više puta mjesečno. Stručni radnici uz konsultacije s Centrom za socijalni rad rade s maloljetnikom prilikom pripreme za otpust. Nakon izvršenja krivične sankcije ustanova u okviru usluge „postpenalna zaštita /postinstitucionalna zaštita“ dijete ima mogućnost da ostvari niz prava i usluga iz domena socijalne zaštite. Poznavajući cjelokupnu situaciju, stručni saradnik planira podršku, ali je njena realizacija u velikoj mjeri ovisna o djetetu i roditeljima. Vrlo često smatraju da imaju kapaciteta i da im pomoć Centra nije potrebna, čak ni novčana. Nakon izvršenja krivične sankcije Centar pruža pomoć maloljetnicima koja podrazumijeva i podršku u školovanju, a ona se kreće od organizovanja do participacije u podmirivanju troškova. Centar pruža pomoć u liječenju maloljetnika, a oblici podrške se odnose na psihosocijalnu i materijalnu. Nakon izdržane sankcije, ukoliko je dijete/lice steklo određeno zvanje, pomaže mu se u pronalasku zaposlenja, iako je ta aktivnost do sada najrjeđe realizovana. U ranijem periodu, Centar je raspolagao izvjesnim resursima, obezbijeđenim putem memoranduma o saradnji, u proizvodnim preduzećima koja su prihvatala korisnike, nudeći im zaposlenje. U posljednje vrijeme, pomoć u zapošljavanju se odvija kroz pismenu preporuku Centra ili eventualno, privatnih poznanstava, što je vrlo rijetko. Nakon izdržane kazne maloljetniku se pruža pomoć pri obezbjeđivanju hrane i ishrane iz sredstava Centra i lokalne zajednice. Pravo na novčanu pomoć u hrani i odjeći im se obezbjeđuje preko humanitarnih organizacija i udruženja građana. Dijete bez roditeljskog staranja se zbrinjava kao i ostala djeca iz ove kategorije. Uobičajeni načini su hraniteljstvo ili smještaj u Dom „Rade Vranješević“.

Javna ustanova Centar za socijalni rad Doboj¹³¹ u svojoj organizacionoj strukturi imaju četiri radnika (dipl. psihologa, mr psihologa, dipl. socijalnog radnika i dipl. socijalnog pedagoga) koji rade s djecom koja su u sukobu sa zakonom. Kontakt s maloljetnikom se redovno održava putem telefonskih kontakata i posjeta ustanovi. Kontakt ostvaruju prethodno navedeni zaposlenici i ostvaruju se s porodicom maloljetnika jednom mjesečno putem telefonskog kontakata, te putem povremenih posjeta porodici. Stručni tim za pitanje maloljetnika u sukobu sa zakonom ostvaruje kontakt s ustanovom u koju je smješten maloljetnik putem mjesečnih telefonskih kontakata (po potrebi i češće) i putem izvještaja od strane ustanove. Služba socijalne zaštite kroz saradnju s ustanovom u koju je maloljetnik smješten, s istim radi pripreme za otpust. Nakon izvršenja krivične sankcije svi maloljetnici su se vraćali u svoje biološke porodice u koje su bili smješteni prije odlaska u ustanovu. Služba socijalne zaštite u saradnji s nadležnim ministarstvom i školom omogućava nastavak započetog obrazovanja i usavršavanja maloljetnika nakon izvršenja krivične sankcije. Ukoliko je maloljetniku potrebno liječenje radi zaštite njegovog fizičkog i duševnog zdravlja nakon izvršenja krivične sankcije, služba socijalne zaštite pruža takvu vrstu podrške. Maloljetniku se ne pruža pomoć pri pronalasku zaposlenja nakon izvršenja krivične sankcije, ali se pruža određena finansijska podrška u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti.

Ustanova „Centar za socijalni rad Gradačac“¹³² u svojoj organizacionoj strukturi ima jednog zaposlenog koji je socijalni radnik. Ne održavaju redovan kontakt s maloljetnikom smještenim u ustanove za izvršenje institucionalnih sankcija tokom trajanja izvršenja sankcije zbog zauzetosti drugim poslom. Službe socijalne zaštite rade s maloljetnikom prilikom pripreme za otpust a nakon izvršenja krivične sankcije ustanova pruža pomoć ukoliko je potrebno oko iznalaženja

¹³¹ Podaci dobijeni pomoću upitnika koji je ispunjen 12.10.2021. godine;

¹³² Odgovor na upitnik JU Centar za socijalni rad Gradačac broj 01/3-09-1237-2/21 od 12.10.2021. godine;

smještaja i sredine u kojoj bi maloljetnik živio nakon isteka kazne. Nakon izvršenja krivične sankcije, Centar pruža pomoć maloljetnicima radi dovršetka započetog obrazovanja ili stručnog usavršavanja, na način da dostavlja molbe obrazovnim ustanovama. Ova ustanova pruža pomoć u regulisanju zdravstvene zaštite i pruža pomoć oko liječenja maloljetnika radi zaštite njegovog fizičkog i duševnog zdravlja. Također, maloljetniku pruža pomoć pri pronalasku zaposlenja na način da prosljeđuju molbe za zaposlenje, te mu nakon izvršenja krivične sankcije osigurava jednokratnu novčanu pomoć.

5.3. Tužilaštva

Nadležnim tužilaštvima koja su učestvovala i vodila postupke protiv maloljetnika koji su smješteni u ustanovama upućeni su upitnici, odnosno pitanja: *Koliko je tužilaca za maloljetnike u Vašem tužilaštvu? Da li tužilac za maloljetnike najmanje dva puta godišnje obilazi maloljetnika smještenog u ustanovu za izvršenje institucionalnih sankcija? Ko vrši obilazak maloljetnika u ustanovi: tužilac za maloljetnike koji je učestvovao u vođenju istrage maloljetnika smještenog u ustanova ili bilo koji tužilac za maloljetnike našeg tužilaštva ili drugi tužilac koji ne radi na predmetima maloljetničkog prestupništva? Da li tužilac za maloljetnike ostvaruje neposredni kontakt s maloljetnikom smještenim u ustanovu? Da li tužilac za maloljetnike ostvaruje neposredni kontakt sa stručnim licima koja rade s maloljetnicima u ustanovi? Da li tužilac za maloljetnike ostvaruje neposredni uvid u odgovarajuću dokumentaciju cijeneći zakonitost i pravilnost postupanja s maloljetnicima?*

Da li tužilac za maloljetnike cijeni da su kapaciteti za tretman maloljetnika u ustanovi zadovoljavajući? Da li je u prethodnom periodu tužilac za maloljetnike uočio određene propuste u radu u ustanovama za smještaj maloljetnika?

Kantonalno tužilaštvo Tuzlanskog kantona u svojoj kadrovskoj strukturi ima dva tužioca zadužena za rad s djecom. Iz podataka iz upitnika¹³³ proizlazi da tužilac maloljetnike smještene u ustanovu za izvršenje institucionalnih sankcija obilazi najmanje dva puta godišnje, no da su u prethodnom periodu posjete zavisile od epidemiološke situacije. Obilazak maloljetnika u ustanovi vrši tužilac za maloljetnike koji je učestvovao u vođenju istrage maloljetnika smještenog u ustanovu. Na pitanje da li tužilac za maloljetnike ostvaruje neposredni kontakt s maloljetnikom smještenim u ustanovu, kao i sa stručnim licima koja rade s maloljetnicima u ustanovi, Kantonalno tužilaštvo Tuzlanskog kantona odgovorilo je odrično. Međutim, na pitanja da li tužilac za maloljetnike ostvaruje neposredni uvid u odgovarajuću dokumentaciju cijeneći zakonitost i pravilnost postupanja s maloljetnicima, Tužilaštvo je odgovorilo da ne ostvaruje. Tužilac za maloljetnike ne cijeni da su kapaciteti za tretman maloljetnika u ustanovi zadovoljavajući, ali odgovara da u prethodnom periodu nije uočio određene propuste u radu u ustanovama za smještaj maloljetnika.

U Kantonalnom tužilaštvu Unsko-sanskog kantona ima sedam tužilaca zaduženih za rad s djecom, koji posjeduju certifikate za rad s maloljetnicima, dok su četiri tužioca u fazi stjecanja certifikata. Na pitanje da li tužilac za maloljetnike najmanje dva puta godišnje obilazi maloljetnika smještenog u ustanovu za izvršenje institucionalnih sankcija, prema podacima iz

¹³³ Dostavljen Instituciji ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine dana 27.09.2021. godine;

upitnika¹³⁴ proizlazi da tužilac za maloljetnike iste ne obilazi najmanje dva puta godišnje. Upitnikom se navodi da su tužiteljice i stručna savjetnica – psihologinja koje rade u Odsjeku za maloljetnike, prije pandemije posjetile maloljetnike smještene u Odgojno-popravnom domu Orašje, ustanovi gdje se uobičajeno smještaju maloljetnici za izvršenje institucionalnih sankcija. Zbog pandemije, u posljednje dvije godine, nije se praktikovao odlazak u ovu instituciju.

Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajevo u svojoj organizacionoj strukturi ima tri tužioca zadužena za rad s maloljetnicima. Iz podataka iz upitnika¹³⁵ proizlazi da tužilac maloljetnike smještene u ustanovi za izvršenje institucionalnih sankcija obilazi najmanje dva puta godišnje, no da je u 2020. godini posjeta obavljena samo jednom, imajući u vidu pojavu pandemije COVID-19. Obilazak maloljetnika u ustanovi vrši tužilac za maloljetnike koji je učestvovao u vođenju istrage maloljetnika smještenog u ustanovu, kao i bilo koji tužilac za maloljetnike Tužilaštva. Na pitanje da li tužilac za maloljetnike ostvaruje neposredni kontakt s maloljetnikom smještenim u ustanovi, kao i sa stručnim licima koja rade s maloljetnicima u ustanovi, Kantonalno tužilaštvo Tuzlanskog kantona odgovorilo je odrično. Također, tužilac za maloljetnike ostvaruje neposredni uvid u odgovarajuću dokumentaciju cijeneći zakonitost i pravilnost postupanja s maloljetnicima. Tužilac za maloljetnike smatra da su kapaciteti za tretman maloljetnika u ustanovi zadovoljavajući, te da u prethodnom periodu nije uočio određene propuste u radu u ustanovama za smještaj maloljetnika.

Kantonalno tužilaštvo Zeničko-dobojskog kantona¹³⁶ u svojoj strukturi zaposlenih koji rade s djecom koja su u sukobu sa zakonom ima dvije tužiteljice i jednu stručnu savjetnicu – psihologinju. Obilazak maloljetnika tužilac za maloljetnike vrši najmanje dva puta godišnje. Obilazak maloljetnika u ustanovu vrši: tužilac za maloljetnike koji je učestvovao u vođenju istrage maloljetnika smještenog u ustanovu.

Tužilac za maloljetnike ostvaruje neposredni kontakt s maloljetnikom smještenim u ustanovu i sa stručnim licima koja rade s maloljetnicima u ustanovi. Također, tužilac za maloljetnike ostvaruje neposredni uvid u odgovarajuću dokumentaciju cijeneći zakonitost i pravilnost postupanja s maloljetnicima. Tužilaštvo cijeni da su kapaciteti za tretman maloljetnika u ustanovi zadovoljavajući i nisu uočeni određeni propusti u radu u ustanovama za smještaj maloljetnika.

Tužilaštvo Brčko distrikta Bosne i Hercegovine¹³⁷ u svojoj organizacionoj strukturi zaposlenih, koji rade s djecom koja su u sukobu sa zakonom, ima jednog tužioca. Obilazak maloljetnika, tužilac za maloljetnike vrši najmanje dva puta godišnje. Obilazak maloljetnika u ustanovi vrši tužilac za maloljetnike koji je učestvovao u vođenju istrage maloljetnika smještenog u ustanovu. Tužilac za maloljetnike ostvaruje neposredni kontakt s maloljetnikom smještenim u ustanovu i sa stručnim licima koja rade s maloljetnicima u ustanovi. Također, tužilac za maloljetnike ostvaruje neposredni uvid u odgovarajuću dokumentaciju cijeneći zakonitost i pravilnost postupanja s maloljetnicima. Tužilaštvo cijeni da su kapaciteti za tretman maloljetnika u ustanovi zadovoljavajući i nisu uočeni određeni propusti u radu u ustanovama za smještaj maloljetnika.

¹³⁴ Dostavljen Instituciji ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine dana 14.09.2021. godine;

¹³⁵ Dostavljen Instituciji ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine dana 27.09.2021. godine;

¹³⁶ Podaci dobijeni pomoću upitnika koji je ispunjen dana 14.09.2021. godine od strane Adise Kadušić, tužilac za maloljetnike KT ZDK;

¹³⁷ Podaci dobijeni pomoću upitnika koji je dostavljen Instituciji ombudsmena dana 05.10.2021. godine;

Okružno javno tužilaštvo u Doboju¹³⁸ u svojoj strukturi zaposlenih, koji rade s djecom koja su u sukobu sa zakonom, ima dva tužioca i jednog stručnog savjetnika – psihologa. Obilazak maloljetnika, tužilac za maloljetnike ne vrši najmanje dva puta godišnje. Kao obrazloženje navodi se zauzetost tužioca zbog rada na predmetima opšteg kriminala kao i zbog epidemiološke situacije u protekle 2 godine, te zbog zdravstvenih razloga jednog od tužilaca – infekcija koronavirusom.

Kantonarno tužilaštvo Hercegovačko-neretvanskog kantona u svojoj kadrovskoj strukturi ima pet tužilaca zaduženih za rad s maloljetnicima, s tim da naglašavaju da većina tužilaca ovog tužilaštva posjeduje certifikat o stručnoj osposobljenosti za obavljanje poslova iz ove oblasti. Iz podataka iz upitnika¹³⁹ proizlazi da stručni savjetnik-psiholog vrši obilazak maloljetnika smještenih u ustanovu za izvršenje institucionalnih sankcija najmanje dva puta godišnje. Stručni savjetnik ostvaruje neposredni kontakt s maloljetnikom i nakon toga podnosi izvještaj predmetnom tužiocu. Na pitanje da li tužilac za maloljetnike ostvaruje neposredni kontakt s maloljetnikom smještenim u ustanovu, kao i sa stručnim licima koja rade s maloljetnicima u ustanovi, Kantonarno tužilaštvo Hercegovačko-neretvanskog kantona odgovorilo je da to vrši stručni savjetnik-psiholog. Međutim, na pitanja da li tužilac za maloljetnike ostvaruje neposredni uvid u odgovarajuću dokumentaciju, cijeneći zakonitost i pravilnost postupanja s maloljetnicima, Tužilaštvo je odgovorilo da ne ostvaruje jer se Tužilaštvo redovno dostavlja izvještaj o realizaciji tretmana maloljetnika od strane kazneno-popravne ustanove. Tužilac za maloljetnike ne cijeni da su kapaciteti za tretman maloljetnika u ustanovi zadovoljavajući, ali odgovara da u prethodnom periodu nije uočio određene propuste u radu u ustanovama za smještaj maloljetnika.

Zaključci Ombudsmena u vezi s postupanjima sudova, centara za socijalni rad i tužilaštava

Ombudsmeni prvenstveno žele ukazati svim nadležnim na činjenicu da je prilikom razgovora s maloljetnicima nesporno jasno utvrđeno da je njima itekako stalo da ih obilaze sudije i tužioci za maloljetnike i predstavnici centara za socijalni rad iz sredina iz kojih dolaze, posebno kada su ustanove udaljene od mjesta prebivališta maloljetnika. Nadalje, nesporno je i da su svim nadležnim organima poznate zakonske obaveze i da su svi nadležni unutar svojih institucija odredili stručnjake/profesionalce koji se u svakodnevnom radu bave problemima djece u sukobu sa zakonom. Također je važno i što su profesionalci koji se bave ovom problematikom prošli odgovarajuće obuke i edukacije.

Ombudsmeni pozivaju sudove i tužilaštva da bez izuzetaka postupaju u skladu sa svojim zakonskim obavezama, odnosno da najmanje dva puta u toku godine obilaze maloljetnika smještenog u ustanovu za izvršenje zavodskih mjera, a po potrebi i više puta, jer je zakonima propisan minimum.

Prilikom sačinjavanja i ovogodišnjeg izvještaja, ali i ranijih izvještaja, Ombudsmeni su jasno ustanovili da mnogi sudovi ne izvršavaju svoje obaveze kako je to propisano zakonima. Izuzetno

¹³⁸ Podaci dobijeni pomoću upitnika koji je ispunjen dana 14.10.2021. godine od strane Todorović Vaje, šefa Odjeljenja za maloljetne počiniocce krivičnih djela u Okružnom javnom tužilaštvo u Doboju;

¹³⁹ Odgovor na upitnik Kantonalnog tužilaštva Hercegovačko-neretvanskog kantona broj A-1250/21 od 26.10.2021. godine;

je važno da sudije i tužioci neposredno kontaktiraju s maloljetnikom i stručnim licima koja se staraju o izvršenju mjere, kao i da izvrše uvid u odgovarajuću dokumentaciju, a sve kako bi na jedan sveobuhvatan način utvrdili zakonitost i pravilnost postupanja i cijenili, u svakom konkretnom slučaju, uspjeh postignut u vaspitanju i pravilnom razvoju ličnosti svakog maloljetnika.

Što se tiče rada centara za socijalni rad, njihovo uključivanje u izvještaj je bilo neophodno, jer je cilj što jasnije ustanoviti pravo stanje u kojem se nalazi uloga nadležnih službi socijalne zaštite/centara za socijalni rad s aspekta rada s maloljetnicima smještenim u ustanovu za izvršenje institucionalnih sankcija. Analizom dostavljenih upitnika može se zaključiti da centri za socijalni rad pri ostvarivanju svoje djelatnosti, sarađuju s nadležnim organima svih nivoa vlasti, udruženjima građana i nevladinim organizacijama, preduzećima, ustanovama, porodicama i pojedincima. Međutim, s ciljem podsticanja efikasnije saradnje i razmjene informacija, Ombudsmeni smatraju da je neophodna redovnija komunikacija i posjete na relaciji centri za socijalni rad – ustanova – maloljetnik. Također iz dostavljenih odgovora centara za socijalni rad proizlazi da centri različito postupaju, iako su zakonske odredbe identične za sve centre. Ombudsmeni će primjerke ovog Izvještaja dostaviti svim centrima za socijalni za rad kojima su dostavljeni upitnici, kako bi se u narednom periodu ujednačila praksa postupanja.

VI GENERALNE ZABRINUTOSTI OMBUDSMENA

Nakon obilaska svih ustanova u koje su smještena djeca u sukobu sa zakonom i sumiranja prikupljenih podataka, Ombudsmeni sa zadovoljstvom konstatuju da je u ovim ustanovama smješten mali broj maloljetnika. Međutim, shodno činjeničnom stanju, nameće se pitanje: da li je maloljetnička delinkvencija u Bosni i Hercegovini u konstantnom opadanju ili se značajan broj maloljetnika u sukobu sa zakonom sankcioniše vaspitnim mjerama koje ne podrazumijevaju institucionalni tretman (vaspitne mjere upozorenja i usmjeravanja, odnosno vaspitne mjere pojačanog nadzora), ili je primjena alternativnih mjera (policijsko upozorenje i vaspitne preporuke) podignuta na značajno veći nivo ili u konačnici imamo pojačani nivo primjene načela oportuniteta koje podrazumijeva nepokretanje postupka prema maloljetniku u sukobu sa zakonom iz razloga necjelishodnosti. Odgovor na navedeno pitanje posebno je zanimljiv ako se uzmu u obzir svakodnevne informacije, koje u velikoj mjeri dolaze iz sredstava javnog informisanja, ali i žalbi registrovanih u Instituciji ombudsmena iz kojih je vidljivo da je u našem društvu svaki dan sve više vršnjačkog nasilja i maloljetničke delinkvencije.

Ombudsmeni smatraju da je u svim ustanovama potrebno pojačati tretmanski dio rada s maloljetnicima koji se mora odvijati 24 sata dnevno bez izuzetka. Nesporno je da i sada stručni timovi ustanova provode tretman, neki više, a neki manje uspješno, i na način kako je to već detaljno opisano za svaku ustanovu pojedinačno. Međutim, nakon sagledavanja cjelokupnog stanja, Ombudsmeni zaključuju da se svrha tretmana može postići samo ukoliko se uspostavi 24-satna prisutnost stručnog osoblja u ustanovi, a koje je pri tom dužno da osigura što jasniju strukturu dnevnih aktivnosti maloljetnika, na način da tretmanske aktivnosti (radionice i sekcije) budu obavezne, jasno strukturirane, a sve s ciljem sticanja određenih vještina i usvajanja znanja. Svrha krivičnih sankcija je da se pružanjem zaštite, brige, pomoći i vršenja nadzora, kao i osiguranjem opšteg i stručnog osposobljavanja, utiče na razvoj lične odgovornosti maloljetnika, osigura njegov odgoj i pravilan razvoj, a sve s ciljem ponovnog uključivanja maloljetnika u društvenu zajednicu. Pri tome, stvaranje što ugodnijeg ambijenta u ustanovama i potpuno ispunjenje vremena maloljetnika tokom njihovog boravka u ustanovi ne podrazumijeva izdvajanje dodatnih finansijskih sredstva ili angažovanje većeg broja stručnog osoblja u ustanovama. Istovremeno, Ombudsmeni smatraju da je potrebno poboljšati materijalni status zaposlenih i osigurati im stalno stručno osposobljavanja i usavršavanje, kako svih zaposlenih u ovim ustanovama koji dolaze u kontakt s djecom, tako i stručnog osoblja za koje je neophodno organizovati, stalne i potrebne obuke, edukacije, a u skladu s najvišim domaćim i međunarodnim standardima.

Ombudsmeni posebno ukazuju na problem postpenalnog tretmana maloljetnika koji u našem društvu gotovo i ne postoji, a koji je od suštinskog značaja za ponovnu reintegraciju maloljetnika u društvo. Uloga ovog tretmana je pomoći maloljetnicima da se što bezbolnije uključe u društvenu zajednicu, nakon izlaska iz ustanove. Uloga postpenalne pomoći i saradnja je neophodna, jer bi trebala omogućiti maloljetniku da osigura svoj materijalni položaj, ujedno olakša njegovu adaptaciju na život van ustanove i na taj način pomogne mu da se odvoji od izazova ponovnog kriminalnog ponašanja, odnosno recidiva. Nikako ne smijemo zaboraviti da djeca koja dolaze u sukob sa zakonom ne čine to po vlastitom izboru, nego kao rezultat suženih mogućnosti dostupnih za njihov razvoj. Ove mogućnosti su još više ograničene jednom kada uđu

u sistem krivičnog pravosuđa. Djeca iz rizičnih grupa koja bi mogla doći u sukob sa zakonom su često žrtve zlostavljanja i zanemarivanja, nemarnog ili neadekvatnog roditeljstva i ekonomskih poteškoća.

U odnosu na ranija izvještavanja, generalna ocjena stanja, po mišljenju Ombudsmena, je da je u većini ustanova u pogledu tretmana učinjen određeni pomak. Međutim, ipak zabrinjava činjenica, da je od posljednjeg izvještavanja prošlo tri godine a da u većini ustanovama još uvijek nije uspostavljen 24-satni tretman što je neophodno kako bi se ostvarila svrha tretmana maloljetnih lica.

U pogledu materijalnih uslova, uslovi u ustanovama se nisu mnogo promijenili u odnosu na prethodni izvještaj. Naime i dalje se određene ustanove nalaze u okviru kazneno-popravnih ustanova što im u velikoj mjeri otežava rad, dok u drugim ustanovama nisu u većoj mjeri izvršena novčana ulaganja. U vezi s tim, Ombudsmeni konstatuju da su u odnosu na ranije izvještavanje u pogledu materijalnih uslova učinjeni mali pomaci, ali ipak ne toliko značajni da bi doveli do većih promjena u načinu poboljšanja uslova i funkcionisanja ovih ustanova. Ombudsmeni su svjesni da je i sam period pandemije koronavirusa koji nas je zadesio u posljednje dvije godine utjecao na ove tokove i doveo to toga da u ovoj oblasti u pogledu ljudskih, materijalnih i tehničkih uslova nije bilo značajnijeg napretka, te su se nadležni u ustanovama „uspavali“ i da u izvjesnoj mjeri nedostaje optimizma i entuzijazma u odnosu na ranije periode, a nakon donošenja zakona o zaštiti i postupanju s maloljetnicima i djecom u krivičnom postupku. Ombudsmeni se nadaju da će ovaj Izvještaj doprinijeti pozitivnim promjenama.

VII PREPORUKE OMBUDSMENA BOSNE I HERCEGOVINE

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine preporučuju vladama entiteta i nadležnim ministarstvima:

- Da uspostave posebne ustanove za liječenje i osposobljavanje maloljetnika, kako je to propisano zakonima o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnim postupcima, da bi se omogućilo izricanje i izvršenje ove zavodske vaspitne mjere, kao i mjere bezbjednosti/sigurnosti obaveznog psihijatrijskog liječenja ili da u okviru postojećih ustanova za smještaj maloljetnika u sukobu sa zakonom uspostave posebne referate u kojima bi se izvršavala ova vaspitna mjera.

Rok za realizaciju preporuke: dvije godine.

- Da u entitetskim ministarstvima pravde pri resoru/sektoru za izvršenje krivičnih sankcija formiraju posebne odjele koji će se isključivo baviti izvršenjem krivičnih sankcija prema maloljetnicima u sukobu sa zakonom.

Rok za realizaciju preporuke: jedna godina.

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine preporučuju Federalnom ministarstvu pravde i Ministarstvu pravde Republike Srpske:

- Da s ciljem dodatnog stručnog osposobljavanja i usavršavanja svih zaposlenih u ustanovama koji su uključeni u tretman maloljetnika nastave s kontinuiranim, specijalizovanim i licenciranim obukama koje će zadovoljiti najviše domaće i međunarodne standarde.

Rok za realizaciju preporuke: kontinuirano.

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine preporučuju Ministarstvu pravde Republike Srpske:

- Da preduzme neophodne aktivnosti na osnivanju vaspitnog centra za maloljetnike (član 36. Zakona) čijim bi se radom osigurao kratkotrajni, ali intenzivni tretman maloljetnika, posebno uvažavajući primjere dobrih praksi funkcionisanja odgojnih centara u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Rok za realizaciju preporuke: dvije godine.

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine preporučuju Visokom sudskom i tužilačkom vijeću Bosne i Hercegovine:

- Da s ovim Izvještajem upozna sve sudove i tužilaštva u Bosni i Hercegovini.

Rok za realizaciju preporuke: odmah.

- Da u svom postupanju i komunikaciji sa sudovima i tužilaštvima posebno apostrofiraju obavezu sudija i tužilaca za maloljetnike da redovno posjećuju maloljetnike u sukobu sa zakonom u ustanovama.

Rok za realizaciju preporuke: kontinuirano.

- Da obaveže sve sudije za maloljetnike s područja Federacije Bosne i Hercegovine da prilikom izricanja mjere pritvora razmotre mogućnost privremenog smještaja maloljetnika u toku pripremnog postupka u okviru Odjela za opservaciju i dijagnostiku pri Zavodu za vaspitanje muške djece i omladine Sarajevo ili u okviru Odgojnog centra Kantona Sarajevo.

- Rok za realizaciju preporuke: kontinuirano.

- Da potiče tužioce za maloljetnike i sudije za maloljetnike na primjenu vaspitnih preporuka.
Rok za realizaciju preporuke: kontinuirano.

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine preporučuju Centru za edukaciju sudija i tužilaca Federacije Bosne i Hercegovine i Centru za edukaciju sudija i tužilaca Republike Srpske:

- Da u svoje godišnje programe rada obavezno uvrštavaju značajno veći broj tema (najmanje pet u toku jedne kalendarske godine) iz oblasti prava djece, prestupništva mladih i njihove krivičnopravne zaštite s ciljem stjecanja dodatnih posebnih znanja i kontinuiranog stručnog osposobljavanja i usavršavanja sudija i tužilaca za maloljetnike.
Rok za realizaciju preporuke: kontinuirano.

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine preporučuju nadležnim entitetskim i kantonalnim ministarstvima unutrašnjih poslova:

- Da primjenjuju mjeru policijskog upozorenja u svim onim situacijama kada su ispunjeni zakonom propisani uslovi.
Rok za realizaciju preporuke: kontinuirano.

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine preporučuju nadležnim entitetskim i kantonalnim ministarstvima pravde, ministarstvima zdravlja i socijalne zaštite i centrima za socijalni rad:

- Da samostalno i u koordinaciji s drugima razvijaju i rade na realizaciji programa postpenalne zaštite maloljetnika.
Rok za realizaciju preporuke: kontinuirano.

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine preporučuju svim ustanovama u koje su smješteni maloljetnici u sukobu sa zakonom koje su obuhvaćene ovim Izvještajem:

- Da uspostavljaju i intenziviraju saradnju vlastitog osoblja sa zajednicom, centrima za socijalni rad i porodicom maloljetnika, s ciljem stvaranja uslova za korištenje vanzavodskih pogodnosti.
Rok za realizaciju preporuke: kontinuirano.
- Da veću pažnju posvete izradi individualnih planova postupanja, posebno na način da isti budu upotpunjeni rasporedom dnevnih aktivnosti.
Rok za realizaciju preporuke: kontinuirano.

Navedeni organi i ustanove se pozivaju da dostave odgovore o načinima realizacije preporuka pismenim putem na adresu Akademika Jovana Surutke broj 13, Banja Luka, s pozivom na broj Ž-BL-01-536/21.

ANEX I

Pregled posjeta ustanovama

Naziv ustanove	Datum posjete
Kazneno-popravni zavod Banja Luka Vaspitno-popravni dom	28.09.2021. godine
Kazneno-popravni zavod Orašje Odjeljenja Odgojno-popravni dom i Maloljetnički zatvora	14.09.2021. godine
KJU „Odgojni centar“ Tuzla	13.09.2021. godine
Kazneno-popravni zavod Istočno Sarajevo Maloljetnički zatvor	22.09.2021. godine
JU „Zavod za vaspitanje muške djece i omladine“ Sarajevo	21.09.2021. godine
KJU „Odgojni centar Kantona Sarajevo“	21.09.2021. godine